

MAGISTERUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
VID BIBLIOTEKSHÖGSKOLAN/BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
2002:30

Folkbildning i förändring?

En studie kring ABF:s och IOGT/NBV:s folkbildning från år 1894-1999

SARA BRISSMAN
SARA-LENA WIKTOR

© **Författaren/Författarna**

Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande av författaren/författarna.

Svensk titel: Folkbildning i förändring? En studie kring ABF:s och IOGT/NBV:s folkbildning från år 1894-1999.

Engelsk titel: Have the adult education changed? A study about ABF's and IOGT/NBV's adult education from year 1894-1999.

Författare: Sara Brissman och Sara-Lena Wiktor

Färdigställt: 2002

Handledare: Anders Frenander, Kollegium 1

Abstract: The aim of this thesis is to see if adult education have changed in educational association of the Swedish Labour Movement ABF, and the temperance movement IOGT/NBV. We have chosen to study five periods and analyse these after four ideal of education. These are the ideals of self-education, polytechnic education, neo-classic character-moulding education, and citizenship education. We have studied the reports of the activities of the organisations during the years and the writings of anniversary. The analysis shows that the two popular movements have gone from an adult education where the ideal of citizenship education to an ideal of neo-classic character-moulding education was dominating. The other two ideals ideal are not so frequent as the above mentioned.

In this study we also aim to see if there are any social circumstances in Sweden that have affected the organisations. Here we study the report of the popular movement's activity and educational programme, and see if we can find something that can be related to the social circumstances. Regarding this problem we believe that there are some social circumstances, like the two world wars, that have affected the organisations.

We has also chosen to see if IOGT/NBV's organisation have been affected by ABF's start. Our conclusion here is that during the period in question we can't see that IOGT/NBV has been affected. The source material was the organisations' reports of the activities during the years and the writings of anniversary.

Nyckelord: folkbildning, studieförbund, ABF, IOGT, NBV, bildningsideal, nykterhetsrörelse, arbetarrörelse

Innehållsförteckning

<i>Innehållsförteckning</i>	2
1. Inledning	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte, problemformulering och frågeställningar	7
1.3 Avgränsningar	8
1.4 Definitioner och förkortningar	8
1.4.1 Folkbildning	8
1.4.2 Folk	10
1.4.3 Bildning	10
1.4.4 Definitioner	12
1.5 Tidigare forskning	12
1.6 Uppsatsens disposition	15
2. Teoretisk ansats	17
2.1 Medborgarbildningsidealet	17
2.2 Nyhumanismens personlighetsbildningsideal	18
2.3 Det polytekniska bildningsidealet	19
2.4 Självbildningsidealet	20
2.5 Översikt över bildningsidealerna	21
3. Metod och material	24
3.1 Metod	24
3.1.1 Textanalys	26
3.1.2 Idé och ideologianalys	26
3.2 Material	27
3.2.1 Källkritiska aspekter	28
4. Presentation av organisationerna IOGT/NBV och ABF och studiecirkeln	29
4.1 IOGT/NBV	29
4.1.1 Godtemplarordens start i Amerika	29
4.1.2 Första utom-amerikanska logen	29
4.1.3 De två inriktningarna	30
4.1.4 Godtemplarorden kommer till Sverige	30
4.1.5 NTO och TO bryter sig ur	31
4.1.6 Studie- och folkbildningsverksamhet	31
4.1.7 Sammanslagning av IOGT och NTO	32
4.1.8 Vägen mot det gemensamma studieförbundet Nykterhetsrörelsens bildningsverksamhet (NBV)	33
4.1.9 NBV-federationen	34
4.1.10 Studieförbundet NBV	35
4.2 Arbetarnas bildningsförbund (ABF)	36
4.2.1 Före Arbetarnas bildningsförbund	36
4.2.2 Arbetarnas bildningsförbund bildas	37
4.3 Studiecirkeln	38
4.3.1 Studiecirkelns uppkomst och dess utveckling	38
5. Resultat, analys och diskussion	42

5.1 De fyra bildningsidealerna i IOGT/NBV:s och ABF:s ämnesutbud	42
5.1.1 Åren kring IOGT:s start	44
5.1.2 Åren 1912 till 1916	46
5.1.2.1 IOGT	47
5.1.2.2 ABF	49
5.1.3 Åren 1938-1942	53
5.1.3.1 IOGT	53
5.1.3.2 ABF	55
5.1.4 Åren 1973-1975	57
5.1.4.1 NBV	57
5.1.4.2 ABF	58
5.1.5 Åren 1998-1999	60
5.1.5.1 NBV	60
5.1.5.2 ABF	62
5.1.6 Sammanfattning av de olika tidsperioderna	63
5.2 Vilka samhällsliga omständigheter kan ha påverkat organisationerna?	64
5.2.1 IOGT/NBV	64
5.2.1.1 IOGT/NBV 1912-1916	64
5.2.1.2 IOGT/NBV 1938-1942	65
5.2.1.3 IOGT/NBV 1974-1975	66
5.2.1.4 IOGT/NBV 1999	67
5.2.2 ABF	68
5.2.2.1 ABF 1912-1916	69
5.2.2.2 ABF 1938-1942	71
5.2.2.3 ABF 1974-1975	72
5.2.2.4 ABF 1998-1999	73
5.2.3 Sammanfattning av samhällsliga omständigheter	74
5.3 IOGT kring ABF:s start	74
6. Slutdiskussion och slutsatser	77
7. Sammanfattning	81
8. Litteraturlörteckning	83
8.1 Tryckta källor	83
8.2 Artiklar i tidskrifter	87
8.3 Elektroniska källor	88
9. Bilagor	89

1. Inledning

1.1 Bakgrund

I mitten på 1800-talet och framåt skedde en rad stora och genomgripande förändringar i samhället. Sven Lundkvist skriver att det svenska samhället genomgick en kraftig omvandling från och med 1800-talets mitt. Bland annat var det stora folkomflyttningar från landsbygden till städer och samhällen, men också till andra länder, främst USA. Omkring en miljon människor utvandrade från Sverige under perioden 1850-1910. (Lundkvist, 1977, s. 37) Omgrupperingen i det svenska samhället innebar att arbetskraften flyttades över från den sektorn som har med jordbruk att göra, den agrara sektorn, till den sektorn som inte har med jordbruk att göra, den icke-agrara (Ibid., s. 40). Under århundradets senare del kom en industrialiseringsprocess igång på allvar, som i grund skulle förändra befolkningens levnadsförhållanden. (Ibid., s. 37)

I slutet på 1820-talet började de socialistiska idéerna bryta igenom, då den sociala misären bland arbetarklassens människor blev en god grund för socialisternas framgång. Socialisterna utgick, liksom liberalerna, från upplysningsfilosofin och den franska revolutionens idéer om jämlikhet och demokrati. I motats till detta betraktade socialisterna privategendom som roten till allt ont och hävdade istället den ”urkristna” och kommunistiska idén om gemensamt ägande. (Johansson, 1986, s. 12) Lundkvist skriver att omkring 1850 kom de socialistiska tankegångarna till Sverige. (Lundkvist, 1977, s. 37)

Socialisterna krävde att produktionsmedlen skulle överföras i samhällets ägo och att man skulle bekämpa arbetslöshet och nöd genom sociala reformer. Liberalerna trodde däremot på den fria marknadskrafternas spel, ”den osynliga handen”, som på sikt skulle ordna allt till det bästa. Johansson skriver att fackliga organisationer och sociala reformer ansågs som hot mot ”de ekonomiska lagarna”. Trots detta började arbetarna i slutet av 1800-talet ändå organisera sig fackligt och politiskt. (Johansson, 1986, s. 12)

Från början fanns en medveten inställning om att utbildning och bildning var en nödvändig förutsättning för att arbetarklassen skulle kunna skaffa sig ett ökat inflytande i samhället. (Bildningens förkämpar, 1989, s. 9) Johansson menar att de filosofiska och politiska strömningarna som bröt igenom vid denna tidpunkt och i grunden förändrade 1800-talets västerländska samhälle på flera sätt var upphovet till den folkbildningsverksamhet vi har i dag och i viss utsträckning bestämde inriktningen och karaktären på detta arbete. (1986, s. 13)

Norling menar att innan Godtemplarorden infördes i Sverige kan man beteckna året 1830 som den på bred basis vilande svenska nykterhetsrörelsens födelseår. (1929, s. 74) Norling menar att det svenska folket runt denna tidpunkt i hög grad var alkoholiserat (Ibid., s. 72). Den främste agitatorn var Peter Wieselgren som företog flera talarresor. Andra talare, främst präster, var också ute på turnéer som omspände olika län. Den livliga agitationen ledde till att ett flertal föreningar bildades. För inträde i dessa föreningar skulle man avhålla sig från ”brännvin och andra destillerade drycker”. Hilding Johansson skriver i *Den svenska godtemplarrörelsen och samhället*, att ifråga om övriga rusdrycker förklarade de sig inte gilla ”något överflödigt, ännu mindre något omåttligt bruk”. En del av dessa var s.k. måttlighetsföreningar. De kämpade för ett måttligt bruk av rusdrycker men krävde dock inte av deras medlemmar att de skulle avsäga sig helt från bruket av alkohol. Efterhand försvann

dock dessa föreningar. Antingen lades de ner eller så skärptes nykterhetskraven. (Johansson, 1947, s. 29)

Under 1870-talet framträdde nya nykterhetssträvanden från väckelserörelserna¹. Dessa bedrev en viss nykterhetspropaganda och en del av predikanterna upplevdes som plikttrogna nykterhetskämpar. Föreningen Strid och Seger startades i Göteborg. Denna fick sedan efterföljare i olika delar av landet som ofta kallade sig för Hoppets Här. Denna nya nykterhetsrörelse uppstod utan närmare förbindelse med den wieselgrenska. Rörelserna vilade på samma kristna tro, men skilde sig åt genom att väckelserörelsens föreningar i allmänhet företrädde helnykterhetsprincipen. På grund av att dessa föreningar krävde helnykterhet kom de i motsättning till de äldre som krävde halvabsolutism (Ibid., s. 31). Så här såg det ut i Sverige innan godtemplarorden infördes i landet.

I vår b-uppsats, som vi skrev under vt 01 undersökte vi Arbetarrörelsens bildningsförbund (ABF) och deras folkbildningssyn. Detta fann vi mycket intressant och bestämde oss därför för att fördjupa oss ytterligare inom detta ämnesområde. När vi då letade material till vår uppsats samt skrev om ABF, stötte vi hela tiden på nykterhetsrörelsen Godtemplarorden (IOGT). Vi ansåg att det nästan var svårt att inte ta upp även IOGT i vår b-uppsats, då bland annat Oscar Olsson, som bildade studiecirkeln, varit mycket aktiv i denna rörelse. Det var därför, när vi satt och funderade på vad vi skulle inrikta vår undersökning på i vår magisteruppsats, som vi fann det av intresse att jämföra IOGT med ABF. Detta för att vi fått den uppfattningen att båda dessa organisationer har spelat stor roll för folkbildningen, samt som vi ovan nämnt, att det nästan är omöjligt att nämna den ena men inte den andra. Vi är ändock på det klara att vi i princip jämför ”ett äpple med ett päron”, då IOGT är en nykterhetsrörelse² med kanske mer ideologisk prägel än ABF, som är ett studieförbund³. Detta tror vi gör att det kan finnas en mer ideologisk prägel på exempelvis kursutbudet i IOGT:s ämnesutbud. Det var även därför som vi har valt att efter år 1971 inrikta vår undersökning på ABF och studieförbundet Nykterhetsrörelsens bildningsverksamhet (NBV). NBV är en sammanslagning av nykterhetsrörelserna IOGT:s studieförbund, Nationaltemplarordens (NTO) studieförbund och Blå bandets studieförbund (SBF-S). Vi har valt att övergå från IOGT till NBV på grund av att vi vill göra vår jämförelse så rättvis som möjligt, genom att ta med studieförbundet när det väl tillkommit.

I den här uppsatsen har vi valt att undersöka två organisationers folkbildningssyn sedan slutet av 1800-talet fram tills 1999. Vi ska i vårt arbete titta på hur deras organisation har fungerat under fem olika tillfällen. Vi har bestämt oss för att studera rörelsernas start, det vill säga runt året 1894 då IOGT:s studieverksamhet startade, samt tidsperioden 1912-1916, då ABF startade. Vi kommer även att studera åren 1938-1942 samt åren strax efter NBV:s start, 1974-75. Vi vill även se hur det ser ut idag och har därför valt att studera åren 1998 och 1999.

¹ Enligt Bergsten är väckelserörelse religiösa massrörelser. Dessa kännetecknas av omvändelse, förändring av livsmönster och betoning av upplevelsen av den heliga Anden. Dessa står inte sällan i motsättning till den etablerade kyrkliga ordningen. (Bergsten, 1996, s. 86)

² Detta är en sammanfattande benämning på organisationer vilkas medlemmar avstår från alkohol och narkotika och som i regel också arbetar med upplysning om riskerna med dessa preparat. De arbetar även för att få till stånd samhällliga åtgärder som begränsar konsumtionen av dessa preparat. (Elmér, 1994, s. 328f)

³ Enligt Furuland är studieförbund en typ av förbund som utvecklats inom svensk folkbildning. Denna organiseras för att främja medborgarnas bildning, utbildning och kulturaktivitet (Furuland, 1995, s. 365). Folkrorelse däremot är en vanlig benämning i Sverige sedan sekelskiftet 1900, på de massorganisationer som från början centralt hade ett oppositionellt drag gentemot stats- och samhällsinstitutioner. (Jansson, 1991, s. 46)

Folkbildning är säreget för de nordiska länderna och därför tycker vi att det är särskilt spännande att undersöka detta ämne. Om detta skriver Bernt Gustavsson i *Om folkbildningens innebörder*: ”Begreppet bildning är västerländskt och begreppet folkbildning nordiskt.” (Om folkbildningens innebörder, 1995, s 65f) Han skriver även att i Sverige har vi också betraktat folkbildningen som en nationell angelägenhet. Han menar att när vi ser ut över det svenska landskapet finns en rad olika uttryck för företeelsen folkbildning. Detta kan vara folkhögskolor, studiecirklar, kurser, seminarier, föreläsningar, utställningar, bibliotek, museer, skolor och föreningar. Listan kan göras lång. (Ibid., s 62) Vi anser att detta är viktigt för Sverige som nation och dess befolkning att ha kännedom om detta, inte minst för att kunna bibehålla denna speciella bildningsform. Detta styrker vi oss på hos Vestlund som skriver:

Folkbildningsarbetet i vårt land är unikt. Internationellt har det sin motsvarighet endast i de nordiska länderna. Nationellt omfattar det miljoner frivilligt studerande människor. Men trots detta finns det stora grupper i vårt land som har vaga eller inga kunskaper om denna unika verksamhet. (Vestlund, 1996, s. 9)

Det är även av intresse att se om synen på folkbildning har sett likadan ut i de två valda folkbildningsförbunden under de år som vi valt att jämföra, då ett är det största studieförbundet tillhörande nykterhetsrörelsen och det andra är arbetarrörelsens studieförbund.

Vi tycker även att det är viktigt att se på hur folkbildningen har utvecklats och förändrats under åren. Både Bernt Gustavsson och Kjell Rubenson skriver i *Om folkbildningens innebörder* att det finns en risk att folkbildningen stannar upp i gamla rutiner och vanor. Rubenson skriver bland annat: ”Stelnar den i sina former är faran att folkbildningsbegreppet kommer att stå för en högt idealiserad modell som mer vilar på optimistiska förhoppningar än på verkligheten.” (Gustavsson, 1995, s 112) Gustavsson skriver också att i debatten används nu begrepp som folkbildning och bildning fritt svävande över alla former av historiska förändringar. Han menar att med tolkande angreppssätt borde det vara möjligt att se hur vi förhåller oss till, tillägnar oss och omtolkar den tradition som går under namnet bildning. Tillägnelsen av bildningstraditionen har haft alldeles för mycket av vidareförande och återskapande över sig, vilket Gustavsson anser att den inte skulle behöva ha. Han skriver att någon i debattsammanhang har menat att folkbildningen riskerar att dö av sin egen utandningsluft. (Ibid., s 70) På grund av detta anser vi det vara viktigt att se om och i så fall hur folkbildningen har förändrats. Detta för att den ska kunna fortleva och utvecklas på ett bra sätt.

Vi anser att detta ämne passar bra in i kollegium 1, samhällsperspektivet, på grund av att vi anser att kulturpolitiken är väl sammanfogad med bildningsarbetet. Inge Johansson ger några exempel på 1974 års kulturproposition:

- Kulturpolitiken bör ses som ett av flera instrument för att skapa ett samhälle som präglas av jämlikhet och som ger människor möjligheter till ett rikare liv.
 - Det är ett demokratiskt rättvisebehov att människor ges förutsättningar att ta tillvara och utveckla sina möjligheter till skapande aktivitet.
 - Kulturell verksamhet är ett sätt att frigöra aktivitet och engagemang hos människorna.
- Detta är några av de punkter Inge Johansson tar upp. Vi tycker att dessa punkter visar klart hur nära sammankopplat kulturpolitik och bildning är. Johansson skriver: ”Den kultursyn, som redovisades både i utredningen och i propositionen, hade ett i många stycken nära släktskap med den roll samhället genom åren tillerkänt det fria och frivilliga folkbildningsarbetet.” (Johansson, 1986, s. 207)

Avslutningsvis finner vi att folkbildningstraditionen är väl sammankopplad med Bibliotekshögskolan. Vi anser att biblioteket är en central institution i bildningssträvandet. Detta styrker vi oss på genom Johansson som menar att:

Ser man på begreppet [folkbildningsarbetet, författarnas anm.] från en mer snäv, traditionell utgångspunkt, kan man skilja mellan fyra olika typer eller grenar av folkbildningsarbete – folkbibliotek, folkhögskolor, föreläsningsföreningar/arbetarinstitut samt studieförbund. (Ibid., s 37)

1.2 Syfte, problemformulering och frågeställningar

Vårt syfte är att genom en empirisk och historisk litteraturstudie söka svar på hur IOGT/NBV:s och ABF:s folkbildningssyn har sett ut genom tiderna. Detta kommer vi att göra genom att jämföra rörelsernas start det vill säga åren kring 1894 och 1912-1916, samt åren 1938-1942 innan NBV:s start. Därefter kommer vi att titta på åren strax efter NBV:s start, 1974-1975, samt nutid, det vill säga 1998-1999. När vi studerar åren strax efter ABF:s start, kommer vi även att titta på IOGT:s verksamhet, detta för att se om de har blivit påverkade något av ABF:s start. Syftet är att se om folkbildningssynen har förändrats och i sådana fall hur. Vi har valt att plocka ut fem korta tidsperioder för att på ett bra sätt kunna se de generella dragen under hela tidsperioden. Detta för att göra ett antal ”stickprov” för att kunna få en bra överblick utan att behöva gå in på varje årtal specifikt. Vi har även valt att genom att titta på IOGT/NBV:s och ABF:s organisationer försöka se om det finns några samhälleliga omständigheter som har påverkat organisationerna. I denna undersökning kommer vi att i så stor utsträckning som möjligt att använda oss av primärkällor. Detta gör vi genom att titta på organisationernas verksamhetsberättelser vid de olika tidsperioderna.

Thomas Ginnars har genomfört en undersökning om ABF – *Den bildade arbetaren* (1988), där han att tittar på deras folkbildningssyn från år 1945 till 1970. Ginner använder sig av tre bildningsideal: *medborgarbildningsidealet*, *nyhumanismens personlighetsbildningsidealet* och *det polytekniska bildningsidealet*. Även vi har valt att använda oss av dessa tre bildningsideal som analysinstrument. Vi kommer dessutom att använda oss av ytterligare ett bildningsideal som vi har tagit från Bernt Gustavssons bok *Bildningens väg* – nämligen *självbildningsidealet*. Dessa fyra bildningsideal kommer vi att utgå ifrån och använda i våra frågeställningar.

Vår övergripande frågeställning är följande:

Har folkbildningen i ABF och IOGT/NBV förändrats sedan deras start och fram tills idag?

Delfrågorna vi söker svar på är:

- Har det skett någon förändring, och om så har skett, hur har den då sett ut och har denna förändring då varit likadan i de båda rörelserna? Denna frågeställning kommer vi att analysera utefter de fyra ovan nämnda bildningsidealerna.
- Kan vi genom att titta på IOGT/NBV:s och ABF:s organisationer finna några samhälleliga omständigheter som har påverkat dem och vilka är de i sådana fall?

Dessa två ovan nämnda delfrågor kommer vi att titta på kring de tidigare nämnda utvalda perioderna. Vi kommer även att söka svar på ytterligare en frågeställning:

- Har IOGT:s organisation påverkats något av ABF:s start år 1912? Hur har denna förändring och påverkan i sådana fall sett ut? Här kommer vi att titta på åren 1912-1916.

1.3 Avgränsningar

I vår uppsats har vi valt att avgränsa oss till två rörelser ABF och IOGT, för att sedan fortsätta vår jämförelse mellan ABF och NBV, efter dess start år 1971, då bland annat IOGT:s studieförbund, NTO:s studieförbund och Blå bandets studieförbund gick ihop. För att få en bra jämförelse valde vi dessa för att de representerar två typer av folkrörelser – arbetarrörelsen och nykterhetsrörelsen.

Avgränsning har även skett vid undersökning av hur folkbildningssynen har förändrats under åren. Här har vi valt att välja ut fem perioder att granska. Dessa är åren omkring då respektive rörelse startade, det vill säga runt år 1894 samt 1912-1916. Vi kommer även att titta på åren 1938-1942, samt 1974-1975. Vi tycker även att det är av intresse att titta på hur det ser ut idag och valde därför åren 1998-1999. Varför vi valt att titta på fem tidsperioder är på grund av att vi ville se hur folkrörelsernas folkbildningssyn har förändrats sedan deras start fram tills idag. Vi kom fram till att det bästa sättet att göra detta på var att undersöka start och nutid och tre perioder däremellan, för att inte arbetet skulle bli för stort. Valet av de perioder som är i mitten skedde delvis på grund av att Ginner i sin avhandling undersökte ABF utifrån de tre bildningsidealen från 1945 till 1970. Därför ansåg vi att det, dels kunde vara bra att välja år som han inte redan hade studerat, dels för att kunna jämföra hans resultat med vårt. Dessa två perioder passade oss också bra på grund av att vi tyckte att det var intressant att se på hur folkbildningsverksamheten såg ut strax efter NBV:s start 1971. Vi tyckte även att dessa tidsperioder föll bra in och gjorde att vi fick årtal någorlunda jämnt fördelat över hela den period som vi ska undersöka. Vi tycker även att det är intressant att titta på om IOGT:s verksamhet har påverkats något av ABF:s start. Därför kommer vi även att titta på hur deras organisation såg ut vid ABF: start; period 1912-1916.

Vi har också gjort den avgränsningen att vi endast kommer att titta på IOGT/NBV:s och ABF:s organisationer i Sverige. Detta motiverar vi med att det annars skulle bli ett för stort arbete.

1.4 Definitioner och förkortningar

Vi har valt att definiera några begrepp som vi anser vara viktiga i vår uppsats. Dessa begrepp är mycket omstridda och svåra att definiera. Vi kommer dock inte att använda dessa begrepp som analysverktyg, utan det kommer de fyra bildningsidealen att fungera som. Vi kommer här att ge en kort presentation av dessa begrepp. Viktigt att påpeka här är att begreppen inte görs rättvisa i denna korta presentation, men det är så här vi har valt att presentera dem för att man lättare ska kunna sätta sig in i vår undersökning.

1.4.1 Folkbildning

Enligt Åke Josefsson kan inte folkbildningen ges en entydig definition. Detta grundar han på att en definition är en strikt beskrivning av en företeelse. Med detta menas att en definition

inte tillåter en flexibel anpassning till tid och verklighet, vilket gör att den förutsätter en oföränderlighet hos det som ska definieras. (Josefsson, 1994, s. 40)

Bo Andersson menar att begreppet är barn av en annan tid än vår. Det föddes ur en opposition mot en etablerad maktstruktur, som han menar ej tillgodosåg starka samhällsgruppers intressen. De oppositionella gruppernas syn segrade och etablerades därmed, men begreppet har levt vidare. Andersson menar att samhället har utvecklats och har gått sina egna vägar, men "folkbildning" har innehållsmässigt inte lyckats hålla jämna steg med den utvecklingen. (Andersson, 1980, s. 18) Enligt Bernt Gustavsson var folkbildning något som från början uppstod spontant ur djupt kända behov i folkliga rörelser. Lokala initiativ och lokala resonemang har bestämt vad som har varit behoven, var efter människor organiserat sig och byggt upp institutioner. Så småningom knyts verksamheten allt mer till staten för finansiering. (Gustavsson, 1995, s. 62) Gustavsson skriver även att folkbildning från början var en nordisk företeelse. (Gustavsson, 1992, s. 17)

Thorsell skriver man att folkbildning är ett samlingsbegrepp för människors insikter och orientering på områden utanför deras egna specialiteter och yrkeskunskaper. Folkbildningen avgränsas i förhållande till akademisk specialisering och yrkesutbildning. Historiskt sett har folkbildningen fyra olika grenar. Dessa är folkbibliotek, folkhögskolor, föreläsningsföreningar samt studieförbund. (Thorsell, 1991, s. 461) Gustavsson menar att folkhögskolan är den institution som är gemensam för de nordiska länderna, då tanken om folkets bildning finns uttryckt på olika sätt i de nordiska länderna. (Gustavsson, 1992, s. 17) Vid 1800-talets början började man framföra program för "folkets" bildning och förädling. Här tog man sitt avstamp från Kants filosofi⁴ och romantikens intresse för det riktigt folkliga, samt pedagogiska tillämpningar från Fichte⁵ och Pestalozzi⁶. Vid mitten av 1800-talet menade man att folkbildningen skulle påskynda en social utveckling och verka för klassutjämning. (Thorsell, 1991, s. 461).

Gustavsson skriver i *Folkbildningens idéhistoria* att: "Man brukar säga att studiecirkeln är en form av studier som tillåter erfarenhetsutbyte och att all sann folkbildning lägger deltagarnas

⁴ Immanuel Kant, tysk filosof 1724-1804. Haglund skriver att enligt Kant föreligger all vår kunskap i form av omdömen. Bland dessa skiljer han mellan *analytiska* och *systematiska*. Det originella för Kant är att han korsar denna distinktion med en annan, den mellan kunskap *a priori*, dvs. att kunskap som inte är beroende av erfarenheter, samt med kunskap *a posteriori* – erfarenhetsbaserad kunskap. På detta sätt får han fram fyra olika möjligheter. Tidigare hade dessa både distinktioner nästan alltid lyckats sammanfalla och även Kant ansåg att de analytiska omdömena alltid i princip är tillgängliga för kunskap *a priori*. Däremot ansåg Kant att den i vanlig mening empiriska kunskapen, dvs. kunskapen om sinnevärlden, i stället är syntetisk och *a posteriori* och kan därför aldrig uppvisa en sådan säkerhet som den rationalistiska filosofin hade hävdad. (Haglund, 1993, s. 405)

⁵ Johann Gottlieb Fichte, tysk filosof 1762-1814. Enligt Nationalencyklopedin är Fichtes grundläggande fråga vad vi upptäcker om vi riktar vår uppmärksamhet mot vårt eget medvetande och då bortser från dess innehåll, dvs. från varje iakttagelse, tanke eller minne som kan fylla det. Han menar då att kvar blir ett subjekt, ett rent jag. Samtidigt menar han dock att detta jag inte kan existera ensamt utan sin motsats, utan kräver därför den ström av iakttagelser som fyller det. Erfarenheten utgör en enhet, och enheten kräver en enhetlig filosofi. Det fritt handlande subjektet framstår som grundläggande, och den praktiska filosofin är därmed den enda möjliga grunden. Han menar att jaget kan inte ha ansvar utan att möta motstånd, och det kan inte heller vara jag utan andra jag – jaget måste möta ett du. Men alla förnuftiga jag utgör en enhet då de är moment i ett stort Jag, en moralisk världsordning som enligt Fichte lämpligen kan kallas Gud. Något självständigt gudomligt efter-döden väsen kan det lika lite finnas som ett ting. (Liedman, 1991, s. 216)

⁶ Johann Heinrich Pestalozzi, schweizisk pedagog, 1746-1827. Hans tankar kom att influera flera länders skolordningar. I en god undervisning såg Pestalozzi medlet att höja människorna ekonomiskt, moraliskt och intellektuellt. Han ansåg att människan av naturen var god och att det gällde att undanröja alla hinder till en god utveckling. Innehållsligt anknöt han barnens inläring till *form, tal och språk*, och hans metodik byggde på *hjälp till självhjälp*. (Marklund, 1994, s. 85)

erfarenheter till grund för studierna. Men bildning i vidare mening är samtidigt något mycket mer och mer omfattande än dessa olika sociala former”. (Gustavsson, 1992, s. 21)

1.4.2 Folk

Förstavelsen ”folk” i folkbildning, menar Gustavsson, har skilda betydelser i de olika nordiska språken. Han skriver att i dansk tradition är ”folk” förknippat med det nationella, det vill säga ett folk med ett språk och en gemensam kultur inom en nation. I Sverige däremot står ordet mer för det arbetande folket, det vill säga de som huvudsakligen varit kroppsarbetare och inte haft omedelbar och självklar tillgång till bildningskällor. (Gustavsson, 1992, s. 18) Mats Rehnberg skriver i boken *Folk* att begreppet är hemmahörande i germanska språken och i grundbetydelsen alltid innebär något kollektiv av människor. Han fortsätter dock med att skriva att ordets innebörd emellertid har växlat åtskilligt beroende på tidevarv och sammanhang. (Rehnberg, 1977, s. 22)

Bo Andersson menar att det är ett större antal människor som är berörda eller involverade, men det är omöjligt att bestämma ett exakt antal. Han menar även att ”folk” kan ses som motsatsen till en elit – ”de många” i förhållande till ”de få”. Eliten kan vara intellektuell, administrativ eller politisk, vilket kan fungera exempelvis som det etablerade samhället, makthavarna eller staten. (Andersson, 1980, s. 18-19)

Magnus Torstensson skriver att begreppet folk kan ha många innebörder. Han har använt sig av *Svenska Akademiens Ordbok (SAOB)* för att reda ut begreppet, och där kan man läsa att det står för ”sammanfattningen av alla de personer, eller den stora massan av dem, som ur en viss synpunkt utgöra en enhet”. Man kan fortsättningsvis läsa att under begreppet folk finner vi en mängd olika betydelser. Om en sådan står det att den används framför allt i singularis och betyder ”de lägre samhällsklasserna, de bredare (samhälls) lagren, (den stora) massan; menige man; allmogen; arbetarklassen”. En annan betydelse är ”medborgarna i ett land med undantag och ofta i motsättning till regenten”. Torstensson fortsätter med att skriva att enligt *Nusvensk ordbok* förblandas ofta, medvetet eller omedvetet, de två betydelserna ovan. Han refererar till historikern Lars Trädgårdh som enligt Torstensson står för en intressant analys av begreppet folk/volk i Sverige och Tyskland under perioden 1848-1933. Han pekar på att arbetarrörelsen i Sverige tidigt använde ordet ”folk” i olika egna sammanhang som till exempel ”folkets hus” och ”folkets park”. Per-Albin Hansson skapade den socialdemokratiska versionen av Sverige som ett ”folkhem”, som det goda hemmet där alla skulle bry sig om varandra. I motsats till Sverige kom arbetarrörelsen i Tyskland inte använda begreppet ”folk”. Istället knöts det från 1920-talet alltmer till den extrema högerens nationalistiska vokabulär. (Torstensson, 1996, s. 7f)

1.4.3 Bildning

Begreppet bildning i ”folkbildning”, menar Andersson, anger att bildningsbehovet eller bildningsbehoven rör ”de många” och att dessa behov ej är tillgodosedda. (Andersson, 1980, s. 20)

Gustavsson skriver om ordet bildning: ”Ordet ”bildning” som beteckning på en kulturell och samhällelig företeelse spred sig i den tysktalande kulturen under åren 1769-1820. Termen kom att användas i diskussionen om kultur och utbildning under 1800-talet, främst inom det

tyska språkområdet och i Sverige”. (Gustavsson, 1991, s. 27) Gustavsson skriver också att det tyska ordet ”Bildung” och det svenska ”bildning” har få motsvarigheter i andra språk. Likbetydande är danskans ”dannelse”, men någon exakt term som motsvarar detta på engelska och franska språket finns inte. I engelskan används både ”general education” och ”liberal education” eller ”culture”, men inget av dessa täcker betydelsen av ordet ”bildning”. (Ibid., s. 27)

Enligt Vestlund betyder bildning i bokstavlig mening *formning efter förebild*, men påpekar att ordets innehåll har uråldriga anor. Det har påverkats och påverkas alltjämt av de kulturer, där det använts och används. Han skriver även att kanske har det funnits en gemensam ”kärna” i begreppet genom tiderna, men påpekar samtidigt att ingen vet med säkerhet. (Vestlund, 1996, s. 9) Han skriver också att inställningen till vad bildning är varierar i hög grad. Vestlund menar att man inte kan komma ifrån att olika uppfattningar om bildning i vår tid i grunden bärs upp av något som är allmängiltigt och bestående men svårt att fånga i en definition. (Ibid., s. 17)

Enligt Gustavsson inrymmer bildningsbegreppet tre motsättningar:

- Å ena sidan är bildning som en *fri och oändlig process* och å andra sidan har vi bildningens *förebild och mål*.
- Bildning kan ses som en allmänmänsklig företeelse, till för alla, samtidigt som bildning kan vara förbehållen ett fåtal i samhället – motsättningen mellan *jämlikhet och elitism*.
- Bildning kan å ena sidan ha en karaktär av *sammanhang, helhet* och kunskapens integrering, samtidigt kan det å andra sidan ha en karaktär av kunskapens specialisering, människans splittring och det moderna livets fragmentisering. Här finns det en motsättning mellan *bildning och specialisering*.

(Gustavsson, 1991, s. 29)

Ellen Key gör en liknelse mellan ett konstverk och en bildad person:

Och individen blir bildad – alldeles som konstverket blir det – genom att dessa råämnen på ett sådant sätt sammansätts och utarbetas, att de erhåller en inbördes harmoni, ett nytt högre tillvarelsesätt; att såväl kroppens och själens krafter, som de olika själsförmögenheterna sinsemellan, samverka och sammansmälta till en ny skapelse. (Key, 1992, s. 26)

Gustavsson skriver även att i sin allra vidaste mening och i sin universella betydelse är bildning den utvecklingsprocess som varje människa genomgår under sitt liv från barndom till mogen människa. I den meningen är bildning mötet mellan individens egna erfarenheter och de kollektiva erfarenheter som mänskligheten gjort. (Gustavsson, 1992, s. 20).

Liedman skriver att man i nutida språkbruk ställs bildning ofta i motsats till utbildning. Utbildningens mål är dock en bestämd och begränsad yrkeskompetens, medan bildning syftar till en omvandling av hela människan. Utbildningen har enbart sina yttre måttstockar, under det att bildning alltid måste sättas i samband med enskilda individer eller grupper och deras särskilda förutsättningar och önskemål (Liedman, 1990, s. 544). Om bildning säger Ellen Key följande: ”Bildning är icke vad vi lärt, utan vad vi hava kvar, när vi glömt allt vad vi lärt.” (Key, 1992, s. 13) Debatter går om vad som krävs för att en människa skall bli bildad (Liedman, 1990, s. 544). Om den motsättning mellan bildning och specialisering som Gustavsson tar upp kan läsa om i Nationalencyklopedin. Där menar Liedman att bildning förutsätts till exempel ge orientering i tillvaron. Den kräver därför mångsidighet och ses ofta som motsats till specialisering. Här talar man om allmänbildning. Man brukar säga att den

allmänbildade vet lite om mycket, medan specialisten vet mycket om lite. (Ibid., 1990, s. 544)
Ellen Key skriver i *bildning*: ”I anlaget för bildning ingår nämligen instinkten att välja det stora intrycket bland de många små, det fina bland de många råa, det sköna bland de många fula, det väckande bland de många förslöande.” (Key, 1992, s. 15)

1.4.4 Definitioner

Vi har också valt att tydliggöra ett par förkortningar som vi kommer att använda oss av i vårt arbete.

ABF – Arbetarnas bildningsförbund

IOGT – Hette från början Independent Order of Good Templars. Bytte sedan namn till International Order of Good Templars, då rörelsen spreds utanför Amerikas gränser. På svenska översatt till Sveriges storloge av IOGT, och Internationella godtemplarorden. Senare ändrades ytterligare förkortningens betydelse, då O:et istället fick innebörden organisation.

NBV – Nykterhetsrörelsens bildningsverksamhet

NTO – Nationaltemplarorden

1.5 Tidigare forskning

Vi märkte tidigt att det redan har gjorts mycket forskning inom detta ämnesområde. Ett flertal liknande studier har gjorts. Vi anser att dessa är av stort intresse för oss då vi dels kan se hur andra har genomfört sina studier, och dels se vilka resultat de har kommit fram till. Här nedan ska vi ta upp några av de tidigare forskningarna som har gjorts och som har varit av intresse för oss.

Vår teoretiska del av uppsatsen utgår till stor del från Thomas Ginner och Bernt Gustavsson. Nedan ska vi redogöra för deras forskning som är av störst betydelse för vår uppsats.

Ginner har gjort en avhandling inom ramen av skolöverstyrelsens finansierade projekt: ”Teknik och naturvetenskap i skola och samhälle – bildning, utbildning och fortbildning”. Denna heter *Den bildade arbetaren – Debatten om teknik, samhälle och bildning inom Arbetarnas bildningsförbund 1945-1970*. Detta är en undersökning om hur efterkrigstidens utveckling av teknik och vetenskap präglade samhällsförändringar. Den speglar debatten om arbetarrörelsens bildningsarbete under 1945-1970. I och med att han redan har gjort en studie om ABF mellan ovanstående år, valde vi därför att inte studera denna tidsperiod. Ginner har analyserat sitt material med hjälp av de tre bildningsidealen: medborgarbildningsidealet, nyhumanismens personlighetsideal och det polytekniska bildningsidealet. Dessa är tre av de fyra bildningsideal som vi kommer att använda oss av i vår uppsats. Ginner finner att bildningsdebatten inom arbetarrörelsens bildningsförbund under den tid han granskat koncentrerats kring medborgarbildning och personlighetsbildning. Däremot menar han att det polytekniska bildningsidealet inte har spelat någon roll. Med detta menar Ginner att arbetarrörelsen inte förmått utveckla ett bildningsideal med anknytning till arbetslivet. Denna kunskap är intressant för oss, då vi ska titta på hur bildningssynen har förändrats under en längre period, än vad Ginner har valt att studera.

Vi har utöver de tre ovan nämnda bildningsidealen använt oss av ett ytterligare ideal: självbildningsidealet. Här har Bernt Gustavsson, idéhistoriker, varit till stor hjälp med sin

avhandling *Bildningens väg – Tre bildningsideal i svensk arbetarrörelse 1880-1930*. I sin avhandling beskriver han bildningsidealen: medborgarbildningsidealet, självbildningsidealet och nyhumanismens personlighetsbildningsideal, samt klargör deras ursprung och rötter. Enligt Gustavsson kan man på detta sätt urskilja tre idéhistoriska traditioner. Dessa tre är viktiga inslag i den tidiga svenska arbetarrörelsens ideologi. En slutsats som han drar är att de har gemensamma egenskaper, till exempel tron på kunskapens stora förmåga att lösa mänskliga problem och människans möjligheter att utvecklas genom odling av sina själsförmögenheter. Han analyserar även motsättningar som finns i begreppet *bildning*. Han menar att motsättningarna är gemensamma för dessa tre bildningsideal. Boken belyser också sambandet mellan bildningsbegreppet och hur det används i folkbildningsarbetet. Han tittar även på kampen mellan de olika bildningsidealen. Både dessa saker kommer också vi att titta på, bland annat genom att studera vilka bildningsideal som är mest framträdande under våra utvalda perioder. Gustavsson beskriver dessutom det idéhistoriska ursprunget, den tyska idealismen 1770-1820, upplysningen och humanismen.

Nedan ska vi nu redogöra för andra tidigare forskningar, som har varit av stort intresse för oss.

Likt vår uppsats har även Lars Arvidson i sin doktorsavhandling *Folkbildning i rörelse – Pedagogisk syn folkbildning inom svensk arbetarrörelse och frikyrkorörelse under 1900-talet - en jämförelse*, gjort en jämförande studie kring synen på folkbildning under 1900-talet. Han jämför dock istället arbetarrörelsen och frikyrkorörelsen. Här tittar han på de två folkrörelsernas bildningsmål, på vilka grunder kunskapsurvalet har skett inom respektive rörelse och hur deras pedagogiska syn har förändrats under 1900-talet. Författaren arbetar med de tre tidsperioderna: 1910-1914, 1930-1939 och 1970-1979. Vårt arbete liknar till stor del Arvidsons avhandling med olika tidsperioder. En viktig slutsats som Arvidson kommer fram till är att de två folkrörelsernas bildningsarbeten tagit en allt mer självständig ställning i förhållande till de egna folkrörelserna.

Lars Arvidson har också gjort en studie om Oscar Olsson i boken *Folkbildning och självuppfostran – En analys av Oscar Olssons idéer och bildningssyn*. Arvidson hävdar i analysdelen att det finns ett samband mellan Oscar Olssons reformistiska samhällsuppfattning och den reformpedagogiska syn han gav uttryck för. Även sambandet mellan folkbildningen och vetenskap berörs, liksom folkbildningens demokratiska roll. Arvidson finner att i Oscar Olssons tänkande och praktiska handlande är motiv och drivkraft efter en demokratisering av medborgarens ansvar. Slutligen följer en diskussion om vilken betydelse Oscar Olssons idéer har i dagens situation. I boken framgår det att Oscar Olsson var väldigt inspirerad av Hans Larsson och därmed kantianismen. Arvidsons bok är av betydelse för oss då Oscar Olsson hade inflytande både på nykterhetsrörelsens och arbetarrörelsens studieverksamhet. Vi tror att genom att titta på honom kan vi urskilja betydande ämnen i folkbildningen under de tidigare tidsperioderna, då bristen på material är betydande.

I Jonas Åkerstedts licentiatavhandling *Den litterate arbetaren – Bildningssyn och studieverksamhet i ABF 1912-1930*, ges en folkbildningshistorisk bakgrund och redogörelse för ABF:s tillkomst och framväxt. Han har velat klarlägga de ideologiska motiv som låg bakom den tidiga bildningsverksamheten. Detta gäller i första hand ABF, men också hur studieverksamhetens innehåll kom att utformas i praktiken och då med särskild tonvikt på litteraturämnen. Slutsatser som Åkerstedt drar är bland annat att ledande företrädare för det tidiga ABF hade en instrumentell syn på bildningsarbetet. Med detta menas att detta var ett medel antingen för individen eller för samhället och inte ett mål för sig. Han menar också att

de flesta debattörerna betonade vikten av både personlighetsbildning och medborgarbildning. Detta finner vi av intresse, då även Ginner dragit slutsatsen att medborgarbildningsidealet och personlighetsbildningsidealet är mest framträdande vid sin senare studerade period. Då vi kommer att studera en period emellan dessa, 1938-1942, kommer det att bli intressant att se om även vi kan dra en liknande slutsats.

I *Folkbildning i perspektiv – Studieförbunden 1870-2000* granskar Bo Andersson studieorganisationernas drygt hundraåriga historia. I denna doktorsavhandling diskuterar han också folkbildningens möjligheter inför framtiden. I sin avhandling tar han upp studieförbundens organisering, etablering och profilering. Här beskrivs de olika studieförbundens organisatoriska framväxt, deras bildningsideologiska profil samt förhållanden mellan det allmännas bidrag och studieförbundens verksamhetsinriktning. Denna bok är utgiven 1980 så därför har hans studie av historien varit mer av intresse för oss, då hans framtid är vår nutid. I sin avhandling redovisar han hur man till exempel i statliga utredningar och anslagsbestämmelser sett på folkbildningens roll. Detta visar att verksamheten allt mer kommit att betraktas som en accepterad och etablerad del av samhällets vuxenutbildningsinsatser.

Inge Johansson, som tidigare var verksam i Arbetarnas bildningsförbund som bland annat studierektor och ordförande, har på skolöverstyrelsens initiativ utgivit boken *För folket och genom folket – Om idéer och utvecklingslinjer i studieförbundens verksamhet*. Avsikten med boken är att beskriva bildningsarbetet som började utvecklas i Sverige inom folkrörelserna under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Boken framställer just denna del av folkligt bildningsarbete i Sverige, hur den växte fram, vilka idéer som har präglat den, vilken människo- och samhällssyn den har utgått ifrån och hur samhället har tagit emot den. Johansson tittar på hur samhället har tagit emot folkbildningen och hur bildningsarbetet har utvecklats inom folkrörelserna i Sverige. Detta är intressant för oss att titta på i och med att vi kommer att undersöka om IOGT/NBV:s och ABF:s organisationer kan ha blivit påverkade av några eventuella samhälleliga omständigheter. Bokens avsikt är att ge ett försök till ett bidrag till analys och debatt, alltså att lyfta fram det som enligt Johanssons mening bör diskuteras. Han vill även peka på det som kan göras bättre. Likt oss är han av den åsikten att detta främjar folkbildningsarbetets fortsatta utveckling.

På initiativ av Statens humanistiska forskningsråd organiserades år 1965 forskningsprojektet: Det svenska klassamhällets funktioner. En del av projektet var att kartlägga hur de tre stora folkrörelserna; väckelserörelsen, nykterhetsrörelsen och arbetarrörelsen, växte fram och hur de fungerade som en utjämnande kraft i det gamla klassamhället. Det blev professorn vid Umeå universitets historiska institution, Sven Lundkvists uppgift att studera perioden 1850-1920, vilket resulterade i boken *Folkrörelserna i det svenska samhället 1850-1920*. Avsikten med denna bok är dels att ge en strukturanalys, inte bara av folkrörelserna själva utan också av det samhälle och den miljö inom vilka de växte fram, och dels att se hur rörelserna fungerade som mobiliserande faktorer i utvecklingen fram till det moderna Sverige. Vidare vill han undersöka hur rörelserna mobiliserade och engagerade stora folkgrupper i arbetet för ökad demokrati och jämlikhet. Detta innebär att han i sin studie kartlägger och belyser folkrörelsernas uppkomst och utveckling. Han kommer bland annat fram till att under perioden som han undersöker var det fackföreningsledarna som ytterst sa nej till revolution, vid de kritiska tillfällena då folket stod nära en revolution, 1917-1918. De hade fostrats till och formats i anslutning till den icke-våldets väg. Den här vägen hade utformats av väckelserörelsen och senare av nykterhetsrörelsen. Han menar att den svenska utvecklingen blev så fredlig på grund av att arbetarrörelsens ledare hade blivit fostrade av de ovan nämnda

rörelsernas organisatoriska former. Detta är intressant för oss att känna till då vi studerar båda dessa typer av rörelser – nykterhetsrörelsen och arbetarrörelsen. Han menar även att den kollektiva protesten bröt ner den gamla formen av samhället. Det hade en stark effekt på människorna och samhället.

Vestlund har i *Folkuppfostran, folkupplysning, folkbildning – Det svenska folkets bildningshistoria – en översikt* delat in sin undersökning i tre perioder, vilket även vi har gjort. Hans motivering till indelning av perioder är att han anser att vissa reformer påverkat utvecklingen på hela området mer än andra och därmed inlett något nytt. Hans motivering är inte densamma som vår, då vår anledning istället är att vi vill ha en jämn översikt över hela perioden då rörelserna funnits. Han har avgränsat sig till föreläsningar, folkbibliotek, folkhögskolor och studieförbund. Vestlunds avgränsningar är lite bredare än vår, då vi istället inriktat oss på två rörelser och två studieförbund där. I boken försöker författaren reda ut begreppen ”folk” och ”bildning”. Detta har vi till viss del nytta av för vår förståelse av begreppet bildning samt hur vi ska definiera dessa begrepp. Han menar att de tre huvudorden i hans översikt, *folkuppfostran*, *folkupplysning* och *folkbildning*, står för en fundamental förändring i vårt lands historia.

1.6 Uppsatsens disposition

Kapitel ett tar upp bakgrunden till uppsatsen, dess syfte, problemformulering och frågeställningar. I samma kapitel tar vi även upp våra avgränsningar, samt definierar vad vi anser vara centrala begrepp för vår uppsats och förklarar även förkortningar vi kommer att använda oss av. Därefter redogör vi för tidigare forskning och för uppsatsens disposition.

Nästa kapitel, nummer två, innehåller teoretisk ansats, där vi förklarar de fyra bildningsidealerna som vi kommer att använda oss av i vår uppsats. Här redogör vi även kort vår tolkning av idealerna, det vill säga hur vi kommer att använda oss av dem och en kort översikt över dessa.

Därefter följer kapitel tre – Metod och material. Här förklarar vi hur vi ska använda oss av de fyra bildningsidealerna, samt hur vi ska gå till väga. Vi redogör även för vilket material vi kommer att använda oss av och vilka källkritiska aspekter vi ska ha i åtanke när vi genomför vår textstudie.

I kapitel fyra klargör vi och presenterar hur IOGT/NBV:s, ABF:s och studiecirkelns start har sett ut och hur dessa har utvecklats. I följande kapitlet behandlar vi vårt material i ett gemensamt kapitel; Resultat, analys och diskussion, våra tre frågeställningar. I den första frågeställningen kommer vi att studera de fyra bildningsidealerna i samband med IOGT/NBV:s och ABF:s ämnesutbud. Här ska vi försöka finna om det finns några speciella bildningsideal som är mer framträdande vid de olika perioderna, i de både organisationerna och om det har skett någon förändring över den hela tidsperiod vi har valt att studera. Vår andra frågeställning är; finns det några samhälleliga omständigheter som kan ha påverkat organisationerna och vilka är de i sådana fall? I vår tredje frågeställningen kommer vi att se om IOGT:s organisation påverkats av ABF:s start år 1912. Hur har denna förändring och påverkan i sådana fall sett ut? Sist efter den första och den andra frågeställningen har vi en kort sammanfattning av de olika tidsperioderna och av de samhälleliga omständigheter.

I det följande kapitlet, nummer sex, kommer vi att ha en slutlig diskussion med slutsatser, för att där så konkret som möjligt besvara våra tre frågeställningar. En kort sammanfattning följer därefter i vårt sjunde kapitel. I kapitel åtta kommer vi sedan att redogöra för vilka källor vi har använt oss av i vår uppsats. I kapitel nio finns bilagor över vilka ämnen som funnits över de olika årtalen i respektive organisation och hur stora de har varit, samt under vilka ämnesområden vi har valt att placera ämnena.

2. Teoretisk ansats

Vi har valt att analysera vårt material utifrån Thomas Ginner (1988) avhandling *Den bildade arbetaren* om ABF, som grund. Han använder sig här av de tre bildningsidealerna: *medborgarbildningsidealet*, *nyhumanismens personlighetsbildningsidealet* och *det polytekniska bildningsidealet*, som analysinstrument. Detta kommer även vi att göra i vår undersökning. Enligt Ginner är de två förstnämnda idealerna mer etablerade i bildningsdebatten. För att göra vår analys mer grundlig har vi även valt att ta med ett fjärde ideal: *självbildningsidealet*. Detta använder sig Bernt Gustavsson sig av i sin avhandling *Bildningens väg*. Dessa fyra bildningsideal anser vi spegla bildningsbegreppets breda omfattning på ett bra sätt och passar därför bra att använda som analysinstrument till våra frågeställningar. Gustavsson (1996, s. 193) menar i *Bildning i vår tid*, att det finns olika sidor av bildningstanken, han skriver att i den historiska utvecklingen skiljs ”människa” och ”medborgare” åt och utvecklar flera sätt att se på bildning. Detta gör att vi kan tala om olika bildningsideal, som till exempel medborgarbildning och personlighetsbildning.

2.1 Medborgarbildningsidealet

Enligt Ginner är det som han kallar medborgarbildningsidealet en konstruktion, inspirationskällan är dock upplysningen och de pedagogiska strömningarna som hör till denna tradition. (1988, s. 17) Gustavsson skriver i *Bildningens väg*, att i 1600-talets England växte föreställningar om naturrätt fram. Här har upplysningen⁷ en av sina förutsättningar. Naturrätten placerar garantin om människans rättigheter till naturen och henne själv. Tidigare bestämdes lagen och de mänskliga rättigheterna av enväldig kungamakt. Istället förankrades detta nu hos den enskilde medborgaren och blev av betydelse för alla samhällets invånare. Med detta följer att varje enskild människa fick ett ansvar för och gavs delaktighet i de samhällsbesluten. Alla människor ska vara lika inför lagen. (Gustavsson, 1991, s. 42) Ginner skriver också att på den politiska arenan ställde nya aktörer krav på ”frihet, jämlikhet och broderskap!”. Upplysningen var såväl en förutsättning för, som ett resultat av denna omvandlingsprocess. (Ginner, 1988, s. 17)

I denna idétradition är föreställningen om alla människors lika värde, manifesterad i medborgartanken och den franska revolutionens slagord, en viktig del. Här ingår också att individen har rätt och skyldighet att ta del av det politiska livet, men då krävs både kunskap och insikt. I många folkbildares budskap utgör detta krav på medborgerlig bildning en central del. (ibid., s. 17) Enligt Gustavsson tillhör en medborgare enligt upplysningsfilosofin sitt samhälle genom konstitutionen. Upplysningen reagerade mot det feodala samhället, där folket betraktades som undersåtar till feodalherren och kungamakten. (Gustavsson, 1991, s. 42) Jill Onser-Franzén menar i *Folkbildaren – en ny intellektuell*, att det var förnuftigt att skaffa sig kunskap, kanske främst för att kunskap sågs som makt – ett medel i strävandena efter demokrati och jämlikhet. (Onser-Franzén, 1998, s. 24)

Gustavsson skriver att upplysningen vidgade synen på det som var viktig kunskap. I motsats till humanismen lade man större tonvikt vid kunskap om naturen och samhället. (Gustavsson, 1992, s. 56) Filosofer och författare kritiserade dogmatism och maktfullkomlighet i kyrklig

⁷ Med upplysning menas en intellektuell strömning under 1700-talets senare hälft med centrum i Frankrike (Frängsmyr, 1996, s. 80).

eller statlig form. Man ville ha total religionsfrihet, politisk frihet samt social frihet. (Nationalencyklopedin, 1996, s. 80f) Det fanns en stark framstegstro hos ett upplyst skikt under hela 1800-talet och var en stark drivkraft till de tidiga folkbildningsträvandena. (Gustavsson, 1992, s. 57) Tron på framsteg och utveckling ryms i upplysningsfilosofin och i detta sammanhang spelar upplysning och utbildning en viktig roll. En höjd kunskapsnivå hos medborgarna antogs ha en positiv inverkan på produktionsnivå, folkhälsa och moral. Det här var ett sätt att höja den allmänna välfärden. (Ginner, 1988, s. 17)

De förändringsprocesser som började med revolutionen i Frankrike inträdde i olika länder vid skilda tidpunkter. Utvecklingen har därför varit ojämn. Omvandlingen gick från ett feodalt samhällsskick, där jorden var källan till rikedom och makt, till ett kapitalistiskt samhälle byggt på industriell produktion och penningekonomi. Detta förknippas med upplysningen och framväxten av det medborgerliga bildningsidealet. (Gustavsson, 1991, s. 42) Det som väckte nyhumanisterna var det trånga synsätt på nyttobegreppet som gav en snäv och materiell innebörd. Här var kortsiktiga, mer eller mindre privatekonomiska överväganden avgörande. (Ginner, 1988, s. 18)

Nära upplysningsidéerna stod även marxistiskt inspirerade arbetarrörelser. Ginner menar att om man så vill, kan dess politiska krav ses som ett fullföljande av upplysningens och politiska liberalismens tankar. Med ett ökat politiskt ansvar följer också behovet av bättre kunskaper när det gäller kommunala och statliga angelägenheter. I den svenska arbetarrörelsen kom det att innefatta en bildningssyn som i stora stycken utgick från en uppfattning som hävdar nyttan som högsta norm för mänskligt handlande. Detta har präglat medborgarbildningsprogrammet. (Ibid., s. 18)

2.2 Nyhumanismens personlighetsbildningsideal

I det sena 1700-talets Tyskland har den nyhumanistiska bildningstraditionen sina rötter. Nyhumanister reagerade mot det förkrympta nyttoideal som enligt deras mening karaktäriserade upplysningspedagogens praktik. En skarp linje drogs därför av dem mellan bildning och yrkesutbildning. De menade att om man försökte kombinera dessa, fick man varken goda yrkesmän eller bildade människor (Ginner, 1988, s. 18). Här var det den enskilda individens personlighetsbildning som kom i första hand. Genom övning och utbildning var en harmonisk personlighet målet. Förstånd, känsla och vilja skulle tränas. Detta skedde bäst med hjälp av de klassiska språken, antikens litteratur och konst. Matematiken kunde också tjänas som övningsämne eftersom logiken var grunden i denna så kallade formalbildningsteori. (Ibid., s. 19)

De tre grundpelarna i den nyhumanistiska pedagogiken var den höga uppskattningen av antikens kultur och språk, teorin om formell bildning och föreställningen om att språket till sin funktion var ett direkt uttryck för tanken. Här var tanken att människan först måste bli människa, sedan yrkesman. (Ibid., s. 19) Vestlund skriver i *Folkuppfostran, folkupplysning, folkbildning*, att inom nyhumanismen var individen själv, personligheten, det centrala i bildningsprocessen. Här såg man bildningen som en fri process. (Vestlund, 1996, s. 35)

Nyckelbegrepp för den tidiga nyhumanismen var individualitet, universalitet och totalitet. Man förnekade inte upplysningens jämlikhets- och förnuftstro men tog avstånd från den snäva nyttoinriktningen och materialismen. Nyhumanisterna ansåg att i upplysningens mest urartade form handlade det mer om arbetsfostran, där gränsen mellan barnarbete och skolning blev

oklar. Detta ansåg de vara ett övergrepp mot barnen och därför blev detta ett sätt att skydda dem genom att skilja mellan bildning och yrkesutbildning. De exkluderade arbetet från sitt bildningsprogram. Om nyhumanismen skriver Gustavsson:

Nyhumanismen är en rik och mångförgrenad tradition som haft stor betydelse för skolans utveckling. Bildning i samband med skola och utbildning identifieras med nyhumanismen, både i tradition och i nuvarande utredningar. (Gustavsson, 1996, s. 257)

De tidigare sociala strävandena klingade dock av och nyhumanismen kom istället att präglas av en konservativ samhällssyn. Endast de högre samhällsklasserna, kunde enligt företrädare för denna riktning, tillgodogöra sig den verkliga bildningen. Man menade att försöka bibringa hela befolkningen något av detta var onödigt och kunde till och med vara skadligt både för individ och samhälle. Man talade om halvbildningens faror. Denna konservativa nyhumanism idealiserade den klassiska och där fanns också ofta en antiteknisk kulturkritik, d.v.s. en protest mot "maskinkulturen." (Ginner, 1988, s. 19)

Det nyhumanistiska bildningsidealet är dock knappast *ett* ideal. Det som är speciellt är fokuseringen på individen och personlighetsbildningen. Arbeta, yrkesliv och produktion har hållits utanför denna tradition. (Ibid., s. 19)

Personlighetsbildningsidealet tar sin utgångspunkt i den enskilde, men det är ändå inte sagt att det är individen själv som ska bestämma sin bildningsgång. Detta kan skolor, kyrkor och även rörelser göra anspråk på hur den personlighetsbildande processen borde formars. Till personlighetsbildningen finns både en individuell och kollektiv ingång. (Ibid., s. 19)

2.3 Det polytekniska bildningsidealet

Det polytekniska bildningsidealet är enligt Gustavsson det ideal som brukar förknippas med arbete och yrkeskunskap. Med detta menas att arbetarens kunskap om arbetsprocessen bör stå i centrum för kunskapsökandet. (Gustavsson, 1996, s. 113) Industrin och arbetarnas villkor och erfarenheter har sin utgångspunkt i det polytekniska bildningsidealet. Viktiga delmål om individen skulle kunna förverkliga sig själv, bli en fri och självständig människa, var en minskad arbetsdelning och kortare arbetstid. Den tekniska utvecklingen var en central företeelse för denna process. (Ginner, 1988, s. 20)

Enligt marxistiskt synsätt var inte detta möjligt att nå inom det kapitalistiska samhällets ramar. Detta var endast möjligt att förändra för arbetarklassen genom att i grunden angripa maktförhållandena i samhället. Först då kunde "den totala människan" bli en realitet. Bildningsfrågan var dock viktig även i det kapitalistiska samhället. Enligt Marx var den allsidigt bildade arbetaren, som förstod produktionens tekniska och vetenskapliga förutsättningar och som även var medveten om det samhälleliga strukturerna, svårare att kontrollera och utnyttja. En sådan polyteknisk bildning skulle fungera enligt Ginner som ett "revolutionärt jäsmedel". Detta ideal inkluderar produktionens och arbetslivets vetenskapliga, tekniska och sociala villkor. (Ibid., s. 21)

Nödvändigtvis behöver inte det polytekniska bildningsidealet endast omfattas av marxister. Kombinationen skola och praktiskt arbete är ett sätt att få teori och praktik att mötas. Andra har menat att en sådan här kombination skulle motverka de intellektuella bristande förståelse för kroppsarbetets villkor. Några har även framfört åsikten att verklig kunskap och insikt

måste byggas på den enskildes motivation och erfarenhet. Därför var hennes arbets- och yrkeserfarenheter en viktig utgångspunkt för framgångsrikt bildningsarbete bland arbetare. (Ibid., s. 21)

Ginner skriver om det polytekniska bildningsidealet:

Den kategori jag i fortsättningen kallar "det polytekniska bildningsidealet" karaktäriseras för det första av att det industriella arbetets villkor utgör ett centralt element i bildningsarbetets mål och innehåll, för det andra att det inte enbart är frågan om en rent organisatorisk koppling mellan utbildning och praktiskt arbete, utan innebär en intellektuell ansträngning där för produktionen och arbetet viktiga tekniska och vetenskapliga aspekter utgör centrala element. (Ibid., s. 21f)

Ginner menar även att Marx ville upphäva motsättningen mellan bildning och yrkesutbildning. (Ibid., s. 22)

Inom det polytekniska bildningsidealet inkluderar och betonar man industrins vetenskapliga och tekniska förutsättningar i och för arbetarbildningen och att dess utgångspunkt är arbetarklassens position i detta produktionssystem. Därför blir vetenskap, teknik och yrkesfrågor väsentliga inom denna bildningstradition. Samtidigt vänder sig också denna polytekniska bildningssträvan så väl ut mot samhället som in mot individens andliga utveckling. Det här innebär att det omfattar både medborgerlig bildning och personlighetsutveckling. Drömmen om den "totala människan" kan inte utesluta arbetarnas erfarenheter och bildningsbehov på yrkeslivets och produktionens område. (Ibid., s. 22)

2.4 Självbildningsidealet

Enligt Gustavsson brukar självbildning i allmänhet enbart betraktas som en metod för kunskapssökande. Han menar att det inte uteslutande är detta, utan självbildningstanken utgör en självständig strömning i historien. Det är också ett ideal med utgångspunkt i den tyska kulturen från 1760 till 1820. Självbildningsidealet har sitt upphov i andra inslag i upplysningens och romantikens mångfacetterade gränsland. (Gustavsson, 1991, s. 16f)

Detta ideal skiljer sig från de andra, bland annat i synen på människans kunskapsprocess och hur relationen ser ut mellan den enskilde och kulturarvet. Gustavsson menar att i folkbildningens barndom kan självbildningen i själva verket betraktas som en livsform. Kunskapssökande som en aktivitet har varit en ledande tanke med Kant som viktigaste anfader. (Ibid., s. 17) Kant, som var inspirerad av Rousseau, var emellertid den förste att presentera en fullt utvecklad kunskapsteori där kunskapen framställs som en aktivitet. Strömningar från dessa idéhistoriska källor spred sig till den intellektuella miljön i sekelskiftets Lund. En av dessa är nykantianismen, som under 1860-talet växte fram som en reaktion mot 1800-talets materialistiska och idealistiska spekulationer. (Ibid., s. 126f) Ett centralt inslag blev bildningen, detta som en angelägenhet för folket och inte en förbehållen elit. (Ibid., s. 129)

Hans Larsson lade fram de grundläggande idéerna om självbildning och därför kallar Gustavsson honom i *Folkbildningens idéhistoria* för självbildningens filosofiske grundläggare. Han återknöt till de grundläggande idéer som föddes vid tiden för franska revolutionen. Dessa omvandlade han till att användas i Sverige hundra år senare. Hans Larsson menade att frihetsidéerna var till för alla, inklusive det kroppsarbetande folket – på

detta sätt var han liberal. I den allmänna kulturdebatten var han en av de få som kunde argumentera mot de konservativa. Den grundläggande idé som han hämtat från Rousseau och Kant är att kunskapstilläggnelsen är av aktiv natur för människan. I självbildningsidealet är tanken om kunskapstilläggnelsen som en självaktivitet den grundläggande idén. Detta sätt att se på kunskap var ett annat sätt än det som var allmänt vedertaget i skolorna vid den tiden. (Gustavsson, 1992, s. 65f)

Gustavsson skriver i *Folkbildningens idéhistoria*, att det som motiverar idén om studiecirkeln är ett självbildningsideal. Studiecirkeln bygger på att bildningsprocessen ska ha sin utgångspunkt i varje enskild individs inneboende anlag. Den vilar på tanken att varje människa har outnyttjade resurser, som under gynnsamma omständigheter kan väckas till liv och sedan utvecklas i en oändlig process som varar livet ut. Under det att människan själv är aktiv utvecklas bildningsprocessen. I självbildningsidealet är den grundläggande tanken idén om självaktiviteten. (Gustavsson, 1991, s. 125f) Detta ideal bestod av de idéer som Hans Larsson, Oscar Olsson och Ellen Key förde ut i form av artiklar, böcker och anföranden för att propagera för studiecirkeln som studieform och för att visa på behovet av självverksamhet i studierna. Tanken är att självbildning är något mer och större än en metod för studiearbetet. (Gustavsson, 1992, s. 64f) Gustavsson menar att den syn på bildning som han kallat självbildningsidealet är närmast ett jämlikhetsideal man kan avläsa i folkbildningstraditioner. (Ibid., s. 58).

2.5 Översikt över bildningsidealerna

För att göra det enklare, både för läsaren och för oss själva, har vi valt att göra en kort översikt över de fyra bildningsideal som vi kommer att använda som analysinstrument. Vi kommer även här att redogöra för vad vi kommer att söka efter i verksamhetsberättelserna när vi söker efter de olika idealerna.

Medborgarbildningsidealet

- Ett utgångsläge är tron på det mänskliga förnuftet.
- I centrum finns individens roll som samhällsmedborgare.
- Synen på att naturvetenskap har en betydande roll för utvecklingen av samhället är framträdande inom detta ideal.
- En höjd kunskapsnivå hos medborgarna, genom uppfostran och utbildning, antas höja den allmänna välfärden.
- Gentemot industriarbetet ges ofta bildningsverksamheten som en kompensatorisk funktion.
- I bildningsinnehållet ges ett stort utrymme till medborgarkunskap, naturvetenskap och ekonomi.

Här anser vi att de politiska ämnena säger oss mycket om var vi kan hitta medborgarbildningsidealet under de olika årtalen. Ämnen som naturvetenskap och ekonomi är också något vi kommer att titta efter. Vi kommer även här att räkna språk till medborgarbildningsidealet, då vi anser att även detta är en bra väg för att kunna hävda sig i samhället.

Nyhumanismens personlighetsbildningsideal

- Individens står i centrum.
- Det viktigaste bildningsmålet är personlighetsbildning.
- Här dras en skarp gräns mellan bildning och yrkesutbildning.
- Tanken är att människan först måste bli människa och sedan yrkesman.
- Man tar avstånd från den snäva nyttoinriktningen och materialismen. Detta ideal ska fungera som en motvikt till medborgarbildningsidealet och det polytekniska bildningsidealet.
- Personlighetsbildningsidealet tar sin utgångspunkt i den enskilde, men det är ändå inte sagt att det är individen själv som ska bestämma sin bildningsgång.
- I centrum står estetisk och etisk fostran. På grund av detta präglas bildningsinnehållet mycket av konst, musik, skönlitteratur och det klassiska, antika kulturarvet framhålls.
- I bildningsarbetet inkluderas inte det industriella arbetet och dess tekniska villkor. Bildningsarbetet har här en kompensatorisk funktion.

Här kommer vi att titta efter hur stor roll ämnen som konst, musik, skönlitteratur och klassiska språk under de fem perioderna har spelat in. Estetiska ämnen är av vikt här.

Det polytekniska bildningsidealet

- Detta ideal brukar förknippas med arbete och yrkeskunskap. Med detta menas att arbetarens kunskap om arbetsprocessen bör stå i centrum för kunskapssökandet.
- Den tekniska utvecklingen är en central företeelse i detta ideal.
- Enligt Marx var det den allsidigt bildade arbetaren som förstod produktionens tekniska och vetenskapliga förutsättningar, och som även var medveten om det samhällsliga strukturerna, svårare att kontrollera och utnyttja.
- Ginner menar att "det polytekniska bildningsidealet" karaktäriseras av att det industriella arbetets villkor utgör ett centralt element i bildningsarbetets mål och innehåll.
- Vetenskap, teknik och yrkesfrågor är väsentliga inom denna bildningstradition.

Likt namnet på idealet tyder på, kommer vi här att titta efter hur stort utbud det finns inom de tekniska och vetenskapliga ämnena. Yrkesfrågor är av intresse här.

Självbildningsidealet

- Självbildning brukar i allmänhet enbart betraktas som en metod för kunskapssökande.
- Detta ideal skiljer sig från de andra, bland annat synen på människans kunskapsprocess och hur relationen ser ut mellan den enskilde och kulturarvet.
- Här är tanken om kunskapsställningen som en självaktivitet den grundläggande idén. Detta är ett sätt att se på kunskap.
- Det som motiverar idén om studiecirkeln är ett självbildningsideal.
- Synen på bildning som Gustavsson har kallat självbildningsidealet är närmast ett jämlikhetsideal man kan avläsa i folkbildningstraditioner.

Här kommer vi att titta efter studiecirkeln som enligt vår uppfattning betonar det kreativa inom människan. Detta kan till exempel gälla ett ämne som slöjd, då vi menar att detta gynnar det egna tänkandet. Vi grundar detta på att kunskapen inom självbildningsidealet framställs

som en aktivitet, vilket vi tycker att slöjd gynnar, samt att vi ser inte slöjd som en formell bildning.

3. Metod och material

3.1 Metod

Vår studie är en jämförelse mellan arbetarrörelsens studieförbund, ABF och nykterhetsrörelsens största studieförbund, IOGT. Vi kommer sedan även att titta på NBV – nykterhetsrörelsens studieförbund, efter det att bland annat IOGT:s studieförbund, NTO:s studieförbund och Blå bandets studieförbund gick ihop till detta gemensamma studieförbund inom nykterhetsrörelsen. Här ska vi titta på deras folkbildningssyn från start fram till idag.

Vår metod är både kvalitativ och kvantitativt. Pål Repstad skriver i *Närhet och distans – kvalitativa metoder i samhällsvetenskap* att i den kvantitativa metoden används i stor utsträckning siffror och statistik när man undersöker något. (Repstad, 1999, s. 9) I och med att vi gör en historisk jämförelse så kommer vi att titta till största del på statistik över respektive organisations studiecirkel. Här kommer vi att titta på vilka ämnen som är mest förekommande under de olika perioderna, samt hur stora de olika kurserna är.

Martyn Denscombe skriver i *Forskningshandboken* att kvantitativ forskning har en tendens att uppfatta siffror som den centrala analysenheten och har en inriktning på siffror snarare än på ord. (Denscombe, 2000, s. 204) Den kvalitativa metoden å andra sidan utmärks för att ge en fördjupad insikt i den studerade miljön. (Repstad, 1999, s. 11) Enligt Denscombe ligger det inom den kvalitativa forskningen ett intresse för beteendemönster. Här ligger ett fokus på regelbundenheter i en social grupps aktiviteter, traditioner och relationer och det sätt varpå dessa uttrycks i form av beteendemönster, kulturella normer och olika typer av språk. (Denscombe, 2000, s. 243) Båda dessa delar anser vi passa bra in på vår studie. Detta på grund av att vi i vår undersökning kommer att titta både på studiecirkelarnas ämnesinnehåll samt storleken på dessa. Dock anser vi att vår undersökning är mest kvalitativ då det är studiecirkelarnas innehåll som är av störst intresse för oss istället för siffror. Vår undersökning har även som stort syfte att hitta beteendemönster under de olika perioderna i ämnesutbudet av studiecirkel, samtidigt som vi kommer att titta på om de finns något specifikt beteendemönster under hela undersökningsperioden, samt inom respektive organisation. Till vår andra och tredje frågeställning kommer vi även titta på organisationernas egna åsikter genom att se vad de själva har skrivit i verksamhetsberättelserna. Här stämmer därför Denscombes ovan nämnda beskrivning av den kvantitativa och kvalitativa metoden väl in på oss.

Vår andra frågeställning, om organisationerna har blivit påverkade av några samhälleliga omständigheter, kommer vi att söka svar på genom att studera IOGT/NBV:s och ABF:s årsmöteshandlingar och verksamhetsberättelser vid de olika tidsperioderna. Där kommer vi att titta på vad organisationerna själva har skrivit om samhället och organisationernas relation till det under de olika tidsperioderna, samt att titta på vilket ämnesutbud de har haft. Därefter kommer vi att undersöka om det kan ha skett någonting i samhället som vi tror kan ha påverkat de olika organisationerna.

Vid vår tredje frågeställning, har IOGT blivit påverkat av ABF:s start och hur har detta i så fall sett ut, har vi valt även här att studera IOGT:s och ABF:s årsmöteshandlingar och verksamhetsberättelser. Här kommer vi att studera vad IOGT själva har skrivit om ABF:s start

och hur stora organisationerna varit under tidsperioden 1912-1916, som behandlar ABF:s begynnelse.

Vårt resultat, som behandlar vår första frågeställning, har vi valt att framföra i tabellform. Backman menar nämligen att figurer går mer direkt och omedelbart till ögat och motsvarande tankeprocessande. Han skriver att bilden informerar snabbt om mönster och helheter, samtidigt som man kan urskilja detaljer. Han menar dock samtidigt att konstruerande av diagram och tabeller kräver stor omsorg, då det som bekant är lätt att ljuga med statistik, särskilt i diagramform. (Backman, 1998, s. 89) Med Backmans förklarande av figurer grundar vi vårt val att använda tabeller. Vi menar att det blir lättare och tydligare både för läsaren och för oss själva att kunna uttyda de fyra bildningsidealen i de båda organisationerna vid de olika tidpunkterna. När vi utformar våra figurer kommer vi att göra detta noggrant och systematiskt för att undvika ett snedvridet resultat.

Under arbetets gång har vi stött på en del problem. Indelningen av studiecirkelarna i de olika ämnesområdena har varit svårt. Vi har fört många och långa diskussioner för att vissa ämnen ska hänföras till för något ämnesområde. Vi är även medvetna om att det säkerligen är många som har åsikter om vår indelning och vill därför påpeka att det är vårt sätt att dela in ämnena på. För att ta upp lite exempel så har det bland annat varit komplicerat att dela in ämnena under yrkeskunskap och praktiska ämnen. Vissa ämnen, anser vi, har kunnat hänföras till både yrkeskunskap och praktiska ämnen. Ett exempel på detta är navigation, som både kan användas inom yrkesområdet men som även är ett praktiskt ämne. Ett annat ämne som vi hade problem med var jakt och fiske. Jakt placerade vi under praktiska ämnen och fiske placerade vi under yrkeskunskap. Under ett årtal stod dessa två ämnen tillsammans och då var vi tvungna att sätta dem under en av dessa två kategorier. Vi valde att sätta dem under praktiska ämnen därför att vi ansåg att när dessa båda ämnen stod tillsammans låg övervikten på de praktiska ämnena. Det har även skilt sig åt i de olika verksamhetsberättelserna, både för olika år och organisationer, samt hur noggrant de har beskrivit vad det funnits för ämnesutbud. I en del verksamhetsberättelser har man skrivit utförligt om vilka ämnen som funnits och, i andra har man delat in ämnena i egna ämnesområden. Detta har försvårat vår undersökning genom att vi inte kunnat se klart och tydligt vad det förekommit för ämnen. Ett annat problem som vi har stött på är att hänföra ämnen till självbildningsidealet, då detta mer är en aktivitet, det vill säga eventuellt mer om hur studiecirkelarna är uppbyggda. Vi har dock bland annat valt att räkna slöjd till detta bildningsideal, då vi anser att detta gynnar människans egna kreativitet och förmåga att utveckla sig själv, samtidigt som vi anser att detta ämne är mer av ett ”nyttämne” (som vi räknar till medborgarbildningsidealet) än vad konst är (som vi räknar till nyhumanismens personlighetsbildningsideal). Med detta resonemang menar vi att det gynnar människan som individ i samhället, samtidigt som det främjar människans egna kreativitet och tankeprocesser. För att på ett annat sätt kunna se vilken roll självbildningsidealet har spelat in på studie- och folkbildningsverksamheten har vi valt att titta på hur studiecirkeln har sett ut och hur den varit uppbyggd.

När vi har läst vårt material har vi tittat genom speciella ”glasögon”. Genom dessa kommer vi att söka efter de fyra bildningsideal som vi använder oss av vid de olika jämförande perioderna. Det är på detta sätt vi till största del har valt att analysera vårt material. Nedan kommer vi att gå in lite djupare på vilken typ av analys vi kommer att använda oss av.

3.1.1 Textanalys

För att analysera vårt material i vår uppsats kommer vi att använda oss av textanalys. I *Textens mening och makt – metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys* skriver Göran Bergström och Kristina Boréus att analysera något är en allmän betydelse att identifiera och undersöka dess komponenter. Det handlar också om att i olika slags textanalyser urskilja och undersöka olika delar av texten, olika fenomen som relaterar till olika textaspekter. (Bergström & Boréus, 2000, s. 19) Den typ av analys som vi kommer att göra är mest lik idé- och ideologianalys. Varför denna typ av analys passar oss bäst beror på att den är ett historiskt och idéhistoriskt analysinstrument, vilket vårt ämne behandlar.

3.1.2 Idé och ideologianalys

Denna typ av analys förekommer bland annat inom statsvetenskap, sociologi, historia och idéhistoria. (Bergström & Boréus, 2000, s. 20) Termen ”idéanalys” är något provinsiell och förekommer framförallt inom statsvetenskap, historia och idéhistoria. ”Ideologianalys” förekommer på ett bredare fält. (Ibid., s. 158) Enligt Bergström och Boréus skulle man med hjälp av denna typ av analys kunna undersöka förekomsten av vissa typer av idéer eller ideologier i texter, exempelvis utredningar, organisationers policymaterial, partiprogram eller en viktig samhällsdebatt. Att undersöka ideologiska förändringar, till exempel inom ett parti, är en vanlig utgångspunkt inom idé- och ideologianalys. Här fokuserar man på innebördesaspekten. (Ibid., s. 20) Vi anser här därför att denna typ av analys passar oss väl, då vi har som syfte i vår undersökning att se om det har skett någon förändring. Här kommer vi att titta på vilket ämnesutbud organisationerna har – alltså kommer vi att titta på deras innebördesaspekt. Vi tycker också att den typ av idé- och ideologianalys som passar bäst in på vår analys är den med ett grupp- eller aktörsperspektiv. Bergström och Boréus skriver att grupp- eller aktörsperspektivet kan till exempel gälla att undersöka moderaternas ideologiska utveckling under en specifik tid. Det går också att kombinera sakområde, aktör och idé, till exempel vilka idéer som utmärker den skolpolitiska debatten inom socialdemokratien under tiden x? (Ibid., s. 154)

Vi kommer att använda idealtyper som analysverktyg. Här kommer våra fyra bildningsideal att fungera som våra idealtyper. Bergström och Boréus skriver att idealtyperna i idéanalys används som raster att lägga över texter. (Ibid., s. 158) Detta analysverktyg passar bra in i vår analys därför att då vi läser organisationernas verksamhetsberättelser och minnesskrifter, letar vi efter de fyra bildningsidealen. Enligt Bergström och Boréus kan man med hjälp av analysverktygets idealtyp bringa ordning i materialet. De menar att har man väl konstruerat verktygen kan analysen gå smidigt, och ur ett obearbetat och överväldigande material kan ett mönster rekonstrueras. Detta särskilt när materialet är omfattande och behovet av analysverktyg som förmår att kategorisera ökar. (Ibid., s. 170) Vi söker efter mönster som speglar de fyra bildningsideal som vi använder oss av, därför passar detta analysverktyg oss bra. Vi tycker också att som analysverktyg passar idealtyper bra in i vår undersökning på grund av att vår studie är en jämförande sådan. Vi grundar detta på att Bergström och Boréus menar att tillvägagångssättet gynnar systematisk jämförelse. De skriver att om idealtypen är omsorgsfullt och systematiskt gjord ökar möjligheterna tydligt för att göra en jämförande analys. (Ibid., s. 170) Den systematiskt genomarbetade idealtypen ger en extra fördel vid jämförelser där tidsperspektivet inte är alltför långt. (Ibid., s. 171) Vår tidsperiod är visserligen lång, då den sträcker sig från slutet av 1800-talet fram till 1999. Vi anser dock att

på grund av att vi kommer jämföra korta utvalda perioder mellan IOGT/NBV och ABF, för att slutligen se de generella dragen över den längre tidsperioden, så kommer denna typ av analys fungera bra för oss.

Bergström och Boréus menar att problem kan uppstå vid användningen av utvecklade och väl specificerade analysmodeller. Ett sådant är att man antingen påtvingar materialet modellen, eller att uppgifterna tänjs eller förvrängs så att resultatet ska passa författaren. Detta kan ibland kallas för att texten inte själv "får tala". (Ibid, s. 170). Ovanstående kommer vi ha i åtanke när vi gör vår analys och i så hög grad som möjligt undvika detta.

3.2 Material

I vår undersökning har vi i så stor utsträckning som möjligt använt oss av primärkällor. Repstad skriver att det finns skillnader mellan primär- och sekundärkällor, det vill säga första- och andrahandskällor. Högst trovärdighet har en förstahandskälla. (Repstad, 1999, s 90) Vi har i största möjliga utsträckning försökt att använda oss av förstahandskällor. Av naturliga skäl har vi även använt oss av sekundärkällor, då vi inte kunnat få tag på primärkällor i och med att vår undersökning sträcker sig så långt bakåt i tiden. På grund av detta har då mycket material försvunnit med tiden eller har varit näst intill omöjligt att få tag i. Främst verksamhetsberättelser som behandlar de olika åren har varit ett bra material för oss. För att kunna hålla oss i så stor utsträckning som möjligt till primärkällor har vi bland annat använt oss av minnesskrifter över de tidigare åren. Inom vårt ämne är det redan relativt mycket skrivet, därför har det inte varit något större problem för oss att få tag på bra och relevanta källor. Vårt insamlade material har vi dels använt för att söka svar på våra frågeställningar samt för att få en djupare insikt i ämnet.

Den största delen av vårt äldre material har vi fått tag på genom Biblioteksmuseet i Borås. Det material som vi har använt oss av, som inte funnits där, har vi sökt på Libris där vi har fått tag på bland annat ABF:s verksamhetsberättelser för åren 1974-1975. Vi har använt oss av denna databas i första hand på grund av att den innehåller svenskt bokbestånd och det är detta vi behöver till vår undersökning i och med att vi jämför två folkrörelser i Sverige. Verksamhetsberättelser som har behandlat NBV strax efter deras start har dock varit svårare att få tag på, så vi fick slutligen åka till Göteborgs universitetsbibliotek. Där fick vi tag på statistiska centralbyråns årsberättelse för studieförbunden. Även det sista året har varit svårt att hitta material för, då det material vi fick hem från NBV var för knapphändig. I deras verksamhetsberättelse från 1990-talet fanns det överhuvudtaget ingen statistik för deras studiecirkelverksamhet. Efter mycket letande lyckades vi dock få tag på statistik över deras studiecirkelars ämnesutbud. Även här har vi då använt oss av statistiska centralbyrån. En del material, som till exempel tidigare forskning och bakgrundsmaterial till vårt arbete, har vi sökt i Borås högskolebiblioteks katalog Voyager och Borås stadsbiblioteks katalog.

Till vår andra frågeställning om organisationerna har blivit påverkade av några samhällsliga omständigheter och vilka dessa i sådana fall är, har vi mestadels använt oss av krönikor som speglar det svenska samhället under våra utvalda tidsperioder, samt även här organisationernas verksamhetsberättelser och årsmöteshandlingar.

3.2.1 Källkritiska aspekter

Vid genomgång av vårt material har vi ansett att det behövts en viss mån av källkritik till de olika organisationernas jubileumsskrifter. Detta på grund av att de är skrivna av människor som är knutna till respektive organisation och detta gör att texterna förskönas. Till tidigare forskning har vi också ställt oss källkritiska. Därför har vi valt att inte helt förlita oss till forskarnas resultat och slutsatser. I och med att det har forskats en hel del inom det här ämnesområdet, har vi fått tag på flera olika doktorsavhandlingar och forskningar, och har därför kunnat få en bredare syn på vårt ämne och inte behövt bli bundna till endast en tidigare forskning. I de forskningar som är lika vår undersökning har vi valt att jämföra deras resultat med vårt eget.

För att minimera risken för subjektivitet i vår uppsats har vi använt oss av flera olika källor som behandlar vårt ämnesområde och då ser man detta från flera olika synvinklar och aspekter. Detta har gjort att vi kunnat jämföra dem sinsemellan och se källornas trovärdighet.

4. Presentation av organisationerna IOGT/NBV och ABF och studiecirkeln

Vi ska i detta kapitlet presentera de olika organisationerna IOGT/NBV och ABF och även studiecirkeln, detta för att sätta in läsaren i de olika organisationerna och ge en bakgrundsbild.

4.1 IOGT/NBV

4.1.1 Godtemplarordens start i Amerika

De tidigaste historiska uppgifterna om Godtemplarordens uppkomst är ganska få. (Femtio års Godtemplararbete i Sverige, 1929, s. 7) Vi har dock försökt att göra denna översikt så lättöverskådlig som möjligt. N.S. Norling skriver i *Den Internationella Godtemplarorden*, att grunden till Godtemplarorden lades, då en utbrytning ur The Knights of Jerichos skedde år 1851, i Utica, USA. Då bildades The Order of Good Templars. Detta troligtvis på grund av missbelåtenhet med ritualen. (Norling, 1951, s. 21)

Redan första året bildades 14 stycken loger vilket ledde till att frågan om att starta en storloge uppstod. (Ibid., s. 28f) Minimiantalet loger för att kunna bilda en storloge var 10 stycken. (Svensson, 1979, s. 30) I juli 1852 sammankallades representanter för de fjorton logerna till en konferens i Syracuse. Av någon icke klarlagd orsak uppstod meningsskiljaktigheter, vilket senare ledde till att logen Excelsior utträdde ur den ursprungliga Godtemplarorden och istället bildade loge nr 1 av The Independent Order of Good Templars. Detta under ledning av en man vid namn Coon och hans medrepresentant mr Truair. (Norling, 1951, s. 28f) Arne Svensson skriver i *De visade vägen*, att det ursprungliga IOGT säkerligen inte avsåg att bli en internationell rörelse då bokstaven I, som ovan visar på, ursprungligen stod för *independent* – oberoende. (Svensson, 1979, s. 14) Strax därefter lär ytterligare två loger i The Order of Good Templars gjort samma sak och bokfört sig som respektive nr 2 och nr 3. När detta skedde är dock ovisst. Om de loger som stannade kvar i den ursprungliga orden skriver Norling att man inte hörde någonting vidare av. Han menar att de troligen slutade att existera. (Norling, 1951, s. 28f)

Vid Syracuse-konferensen i augusti år 1852, bestämdes vilket valspråk Godtemplarorden skulle använda sig av. Detta blev *Tro, Hopp, Kärlek*. Ordens mål löd följande: "Total Abstinence for The Individual, Total Prohibition for the State." (Godtemplarordens i Sverige 25-års-jubileum, 1904, s. 12) Som ordens grundsatser tillkännagavs: "Ingen skillnad bland medlemmarna på grund af samhällsställning, kön, färg eller ras, och orden förklarade sig "non-partisan in politics", "non-secterian in religion"." (Ibid., s. 12)

4.1.2 Första utom-amerikanska logen

Godtemplarordens verksamhetsområde var geografiskt begränsat till den Nordamerikanska kontinenten ända fram till år 1868, då mr Joseph Malins bildade en loge i England. Innan dess gick orden med snabba steg framåt. Medlemsantalet ökade och nya storloger bildades i rask takt. Från England spred sig sedan rörelsen till Skottland, Irland och Wales. Ungefär samtidigt

bildades även loger och snart därpå även storloger, i Australien, Indien och Afrika. Vid högsta storlogens sammanträde år 1875 omfattade orden ett medlemsantal av 735 000 fördelade över ca 12 000 loger. (Femtio års Godtemplararbete, 1929, s. 12f)

4.1.3 De två inriktningarna

En ödesdiger konflikt uppstod inom orden, vilket ledde till att den blev splittrad i två olika delar. Konflikten handlade om den färgade befolkningens rättigheter inom orden och blev en ”negerfråga”. I de Nordamerikanska sydstaterna, där rashatet mellan de svarta och de vita gjorde sig märkbart, började de svarta förvägras rätt till medlemskap i de vitas loger. Sydstatsgodtemplarna hävdade att den vita befolkningen skulle gå ur logerna om afroamerikanerna fick inträda. Hickman, högsta ordenschef, försökte medla bland annat genom förslaget att starta en särskild order för svarta. Han förde även fram idén om att afroamerikaner skulle få inträda i Godtemplarorden, men att de skulle få bilda egna ”färgade” loger och storloger inom sådana områden där rasmotsättningarna var stora. Inga av dessa förslag tillfredsställde dock den riktning inom orden som ansåg att man skulle hålla sig till ordens grundprinciper. Det visade sig vara omöjligt att uppnå enighet mellan de båda meningsriktningar. (Femtio års Godtemplararbete, 1929, s. 13)

Vid högsta storlogens möte i Louisville, Kentucky, år 1876, beslöt majoriteten sig för en kompromisslösning, som i realiteten ansågs innebära att sydstatslogerna fick rätt att vägra afroamerikanerna medlemskap. Minoriteten, under ledning av engelske Malins och skotten George Gladstone, bröt sig då ut ur orden och bildade en ny högsta storloge, benämnd ”The Right Worthy Grand Lodge of the World”. (Ibid., s. 13) De motiverade sin handling med påståendet att mötesmajoriteten ”brutit ordens grundprinciper”. (Norling, 1951, s. 44) Under mer än tio år var sedan orden splittrad i tvenne grenar och oftast benämnda ”maliniten” och ”hickmaniten” efter sina respektive ledare, eller den ”engelska” respektive ”amerikanska” riktningen efter de länder ledarna kom ifrån. (Femtio års Godtemplararbete, 1929, s. 13)

De olika inriktningarna bekämpade dock varandra med stor iver, samtidigt som de utvecklade ett intensivt arbete för att utbreda sig till dittills ”jungfruliga områden”. (Ibid., s. 13) Enligt Norling dröjde det dock inte så länge förrän maliniterna och hickmaniterna började längta efter och förbereda en återförening. På mötet i Saratoga Springs den 27 maj 1887 blev så återföreningen fullbordad. (Norling, 1951, s. 47f) Efter oenigheten i ”negerfrågan” återvann Godtemplarorden aldrig sin tidigare starka ställning i Amerika. Så småningom flyttades verksamhetens tyngdpunkt över till Europa och var länge dominerad av den engelska storlogen, men gick sedan om av den svenska. (Ibid., s. 56)

4.1.4 Godtemplarorden kommer till Sverige

Av protokollen från högsta storlogens förhandlingar kan man se att ordensledningen redan tidigt började planera ordens införande i Sverige, och de övriga skandinaviska länderna. Försök gjordes men blev dock resultatlösa ända till då Olof Bergström gjorde allvar av planerna på att bilda godtemplarloger i Sverige. (Femtio års Godtemplararbete, 1929, s. 16f) Sin första kontakt med nykterhetsrörelsen fick Bergström troligen i Amerika. Han hade även tidigare varit aktivt deltagande i nykterhetsarbetet i Sverige. Sin huvudsakliga kännedom om Godtemplarrörelsen lär han ha fått i England, där han även erhöll fullmakt från den hickmanska ordensgrenen att införa den i Sverige. (Johansson, 1947, s. 35) Den 5 november

1879 instiftades Sveriges första storloge, ”Klippan nr 1” (Femtio års Godtemplararbete, 1929, s. 20). Omedelbart efter det att den första logen hade bildats i Göteborg gav han sig ut på en agitationsresa i mellersta Sverige och bildade nya föreningar (Johansson, 1947, s. 35).

När Godtemplarrörelsen infördes i Sverige var den delad i de två ovan nämnda grenarna – hickmaniter och maliniter. Samma uppdelning blev det även i Sverige. Också här bekämpade de både grenarna varandra på olika sätt. Bland annat inregistrerade de i sina respektive pressorgan varandras motgångar. (Ibid., s. 35) I *Femtio års Godtempararbete*, kan man läsa om en episod som sattes i scen av hickmaniterna:

En vacker dag lyckades ”hickmaniterna” få tag på en neger uppe i en norrländsk stad. Svartingen intogs högtidligen i en loge samt sändes därefter ut på rundresa i landet för att offentligen förevisas såsom bevis på hur grundlösa maliniternas påståenden voro. (Femtio års Godtemplararbete, 1929, s. 31)

Malinska grenen vann och behöll dock övertaget och hade hela tiden fler medlemmar än hickmaniterna (Norling, 1951, s. 96). Den 13 augusti 1880 bildade den malinska grenen en storloge i Skövde. Hickmaniterna i sin tur bildade storloge i Göteborg den 29 oktober 1880 (Femtio års Godtemplararbete, 1929, s. 30-31). När de båda inriktningarna internationellt, år 1887, återförenades skedde en liknande sammanslagning i Sverige samma år (Johansson, 1947, s. 35).

4.1.5 NTO och TO bryter sig ur

I USA, år 1883 instiftade Adolph Peterson och hans meningsfränder *Templar-Orden* (TO). Rätta namnet var egentligen *Templars of Temperance*. Denna utbrytning i Sverige skedde sedan på grund av att majoriteten i den hickmanska logen Emanuel i Göteborg beslöt sig för att lämna Godtemplarorden under motiveringen att det ”var alldeles för dyrt att vara godtemplare” och att Templar-Orden var en ”billigare orden”. Templar-Orden vann insteg i Sverige redan år 1884. (Norling, 1951, s. 109)

År 1888 startade nya strider inom Storlogen. Frågan om ordenschefen Edward Wavrinskys personliga ställning till religionsfrågan sattes igång. Han beskylldes för att vara ”gudsförnekare”. När storlogen den 2 juli 1888 sammanträdde i Malmö försökte oppositionen avlägsna Wavrinsky från sin chefspost, vilket dock inte lyckades. Då Wavrinsky blev installerad som ordenschef gick oppositionsmännen ur Godtemplarorden och bildade vad de till en början benämnde som ”Sveriges yngre storloge”, detta ändrades sedan till *Sveriges nationalloge av International Order of Good Templars*. Denna beteckning ändrades ännu en gång år 1922 till *Nationalgodtemplarorden* (NGTO). (Norling, 1951, s. 105ff) De slogs sedan samman med Templarorden och gick därefter under namnet *Nationaltemplarorden* (NTO) (Elmér, 1992, s. 540).

4.1.6 Studie- och folkbildningsverksamhet

Norling skriver att Godtemplarorden redan tidigt formulerade parollen att man borde eftersträva att ”göra varje godtemplarloge till en medborgarskola på sin ort”. (Norling, 1951, s. 131) Redan direkt efter de båda grenarnas återförening startades på högsta storlogens initiativ en verksamhet med studiekurser med syfte att dels fördjupa ordensmedlemmarnas

insikter i nykterhetsproblemet, dels väcka deras intresse för studier på andra områden. (Ibid., s. 131).

Ordenschefen Edward Wavrinsky, tog år 1888 det första initiativet till en planerad studieverksamhet på riksplan. Han poängterade då det omedelbara behovet av att inrätta en instruktions- och talarskola. Wavrinsky menade att rörelserna behövde utbilda missionärer för att kraftfullt och framgångsrikt kunna föra ut sitt budskap. Hans ord var: ”Kunskap är makt”. Som en direkt följd av Wavrinskys förslag utreddes i sin helhet bildningsfrågan de följande åren. Utredningsarbetet var avslutat år 1894 och beslut fattades om att bilda Godtemplarordens studieverksamhet. (Andersson, 1980, s. 63) Storlogen beslöt sig för att tillsätta en ”studierektor” och vid hans sida en studiekommitté. Dessa skulle göra upp planer för studiearbete och sätta igång försökskurser. Drivande kraften för detta var Oskar Petersson. Vid årsmötet 1895 godkändes det förslag som kommittén hade upprättat om ett studiesystem på två linjer, en nykterhets- och en allmän bildningslinje, med treåriga kurser för varje linje. (Norling, 1951, s. 132)

Rent tekniskt innehöll stadgarna att varje loge skulle på mötet i september besluta om studiecirkel skulle anordnas. Skulle en studiecirkel organiseras torde även en styrelse på fem personer utses – dessa kunde även väljas bland folk utanför orden. En studieledare skulle också utses, vilken senare skulle få instruktioner från ordens studierektor. Undervisningen på nykterhetslinjen borde vara gratis, medan man i andra ämnen kunde pålägga en mindre avgift. Detta i synnerhet för icke-ordensmedlemmar. Inga religiösa eller politiska tvistefrågor fick heller behandlas. Om detta skriver Gatenheim i *Studiecirkeln 75 år*:

Som vi ser, rör det sig redan här om tankegångar som sedan kommit tillbaka i målsättningen för folkbildningsarbetet: planmässighet, fritt och frivilligt, öppet för alla, politiskt och religiöst neutralt, tillsättande av ansvarig studieledare i föreningen. (Gatenheim, 1977, s. 48)

Vid nästa års storlogemöte kunde man rapportera att studiekurser hade satts igång på ett trettiotal platser i landet (Norling, 1951, s. 132).

Känt namn inom IOGT:s studiearbete är Oscar Olsson. Han började organisera studiecirkel vilket blev en stor succé. Norling skriver även: ”[...] och Godtemplarordens folkbildningsarbete under hans ledning togs till efterföljd inom många andra folkrörelser både inom- och utomlands”. (Ibid, s. 133) Frågan om en omorganisation av godtemplarordens studieverksamhet utreddes under 1920-talet. 1928 bildades *Godtemplarordens studieförbund*, då storlogen hade fattat beslut i ärendet. De bildades med uppgiften att ha hand om hela den ordensanknutna studieverksamheten. (Andersson, 1980, s. 64)

4.1.7 Sammanslagning av IOGT och NTO

Arne Svensson skriver att redan år 1951 gjordes ett försök till återförening mellan IOGT och NTO, men detta misslyckades dock (Svensson, 1979, s. 319). Tanken på återföreningen grodde länge mellan IOGT och NTO, men det slutliga beslutet om sammanslagning togs dock inte förrän i Stockholm den 28-30 mars 1970. På ungdomsverksamhetens område hade man tidigare befarat stora svårigheter med en sammanslagning på grund av rörelsernas olika organisatoriska utformning. Denna sammanslagning skedde dock utan problem. De mest svårlösta problemen vållade dock frågan om det gemensamma studieförbundet. IOGT:s studieförbund hade nämligen haft medlemsorganisationer från den övriga nykterhetsrörelsen.

Detta ledde till en del meningsmotsättningar om hur förhållandet skulle utformas mellan den gemensamma IOGT-NTO-rörelsen och studieförbundet, som skulle anta benämningen Nykterhetsrörelsen bildningsverksamhet, NBV. (Ibid., s. 327)

Medan de flesta frågor och problem kunnat lösas under utredningens och sammanslagningsarbetets gång, återstod under och efter sammanslagningsprocessen farhågor om problem som kunde uppstå på grund av att de olika organisationerna var numerärt så olika stora. Risken fanns att de tidigare NTO-medlemmarna skulle känna sig ”uppslukade” av den större organisationen och därmed bli passiva och till och med lämna rörelsen. För att avlägsna känslan av att den mindre organisationen uppgick i den större, hade en rad steg vidtagits. Bland de viktigaste åtgärderna kan nämnas att den konstituerande kongressen hade en sammansättning där representationen var lika stor från båda organisationerna. Beslut fattades även om att vid distriktens första gemensamma möten skulle sällskapens distrikt representeras av lika antal ombud från vardera av de i sammanträdet deltagande distriktsorganisationerna. (ibid., s. 327f) Fem år efter sammanslagningen gjordes en undersökning om medlemsantalet. Här kom man fram till att IOGT:s ursprungliga medlemmar hade minskat med 15,4 procent och NTO:s medlemmar med 12,6 procent (Ibid., s. 331).

4.1.8 Vägen mot det gemensamma studieförbundet Nykterhetsrörelsens bildningsverksamhet (NBV)

En tanke på samarbete mellan nykterhetsrörelsens studieförbund kom redan till i slutet på 1930-talet. Erik W Gatenheim skriver att i slutet mot 1930-talet existerade goda relationer mellan Sven Dahl, lärare vid folkhögskolan i Wendelsberg⁸, NTO:s ordensstudieledare Justus Elgeskog och studiesekreteraren Gatenheim. Dessa tog tillsammans initiativet till ett samarbete. (Gatenheim, 1977, s. 213) Johansson skriver i *För folket och genom folket* att NBV bildades genom sammanslagning av tre självständiga studieförbund med grund i nykterhetsrörelsen. Dessa tre var Godtemplarordens studieförbund, NTO:s studieförbund och Blåbandsrörelsens studieförbund (SBF-S). Dessa tre förbund representerade olika grenar av nykterhetsrörelsen. (Johansson, 1986, s. 38) Även andra studieförbund anknutna till nykterhetsrörelsen, som till exempel Motorförarnas Helnkykterhetsförbund och Järnvägsmännens Helnkykterhetsförbund gick med i denna sammanslutning (Gatenheim, 1977, s. 215).

Andersson skriver i *Folkbildning i perspektiv* att det ökade samarbetet mellan studieförbunden på nykterhetssidan tog verklig form och ökade i omfattning från och med verksamhetsåret 1954-1955 (Andersson, 1980, s. 68). Han fortsätter dock att skriva att såväl under 1955 som 1956 diskuterades sammanslagningsfrågan. Vid samarbetsdelegationens möte i Stockholm den 8 oktober 1960 upprepade IOGT:s studieförbund sitt förslag om att bilda ett gemensamt studieförbund för nykterhetsrörelsen. De starkaste invändningarna hade tidigare kommit från NTO, men deras syn hade trots allt förändrats. Efter en livlig diskussion enades delegationens representanter om att inför respektive förbundsstyrelse presentera ett förslag i avsikt för ett igångsättande av gemensamma lokalavdelningar. (Ibid., s. 71)

⁸ Wendelsberg var nykterhetsrörelsens första folkhögskola. Skolan representerades i styrelsen med fem ledamöter för IOGT, tre för SBF, två för TO och en för NGTO (Gatenheim, 1977, s. 95).

4.1.9 NBV-federationen

Andersson skriver att samarbetet dock ökades kontinuerligt (Andersson, 1980, s. 71). Gatenheim menar att enförbundetstanken förstärktes ytterligare av att man ute på fältet också kände behov av samarbete. Det var inte alltid den lokala servicen kunde tillgodoses inom respektive förbund. (Gatenheim, 1977, s. 215) I skriver Andersson att man kände behov av att finna en gemensam beteckning för de åtgärder på riks-, distrikts- och lokalplanen som de tre studieförbunden inom nykterhetsrörelsen enats om och komma att samverka kring. Vid samarbetsdelegationens möte den 13 april 1961 benämnde de närvarande efter en kort och enhällig diskussion, samarbetet för Nykterhetsrörelsens bildningsverksamhet (NBV). Samarbetetsdelegationen skulle i fortsättningen utgöra verksamhetens ledningsgrupp och skulle bestå av representanter för de tre studieförbunden och delegationens beslut skulle bekräftas av respektive förbundsstyrelse för att vinna laga kraft. (Andersson, 1980, s. 71)

Efter många och långa diskussioner mellan styrelseledamöterna om bildandet av ett samarbetsorgan utformades stadgar för NBV-organisationen. Federationens stadgar antogs vid NBV:s möte 28-29 augusti 1965 och dessa blev giltiga efter godkännande från de tre studieförbunden. I stort sett erkände studieförbunden senare samma år NBV-federationens och NBV-stadgarnas utformning. Arbetet om en sammanslagning var nu igångsatt på allvar. (Ibid., s. 73)

Vid en instruktörskonferens i Uppsala i november 1966 hade deltagare i ett skriftligt uttalande redogjort att de kraftfullt slöt upp bakom enförbundsidéns fullständiga genomförande. Konferensdeltagarna tillhörde heltidsanställda inom nykterhetsrörelsens studieverksamhet. Uppmaningen riktades till de tre studieförbundens moderorganisationer. Andersson skriver att fördelarna med ett gemensamt studieförbund för nykterhetsrörelsen formulerades punktvis och var klassiska:

- Bredare kontaktyta mot allmänheten i den utåtriktade studieverksamhetens intresse (rekryterings- och idéspidningsaspekten)
- Anslagsförsäkring som en följd av den allmänna bidragspolitikens kvantitetsbaserad (prioritering efter verksamhetsomfattning)
- Effektivare ledarutbildning
- Rationellare administration

(Andersson, 1980, s. 75)

Sammanslagningssidén aktualiserades åter i januari 1968 och detta skedde under NBV:federationens årsmöte. Anledningen till att frågan växte på nytt var de pågående förhandlingarna mellan IOGT och NTO om ett närmare samarbete, eventuellt en sammanslagning. Det starkaste motståndet kom nu inte längre från NTO. Nu var det istället Blåbandsrörelsen (SBF) som hade en mer kritisk inställning till en sammanslagning (Ibid., s. 75).

Bertil Nordebo skriver i *Spelet kring NBV* att under hösten 1969 tilltog debatten om framtiden för NBV. Större delen av studiecirkelverksamheten räknat i cirklar ägde rum i NBV-avdelningar. (Nordebo, 1991, s. 5) Andersson skriver att vid federationens årsmöte 1970 poängterade Blåbandsrörelsens studieförbundsordförande Yngve Lindgren, att förbundets avvaktande inställning i sammanslagningsärendet inte hade sin grund i bristande intresse för ett gemensamt studieförbund utan snarare på bristande motivation att uppgå i ett studieförbund som inte byggde på likaberättigande för alla medlemsorganisationer. Nu syntes

en förhandlingsöppning existera och man beslöt vid detta årsmöte att ge i uppdrag åt styrelsen att se till att förslaget om ett gemensamt studieförbund framlades för behandling. Styrelsen tog sig genast an sin uppgift. (Andersson, 1980, s. 76)

4.1.10 Studieförbundet NBV

NBV-federationens studierektorskollegium redogjorde i januari 1970 för styrelsens förslag till stadgar för ett gemensamt studieförbund. En gemensam konferens ägde rum i februari samma år. Yngve Lindgren (SBF) inledde konferensen med att reda ut vissa missförstånd. Han påpekade de goda resultat som samverkan under 15 år redan inneburit och att den avvaktande hållning som Blåbandsrörelsen hade till sammanslagningen inte berodde på bristande intresse från rörelsens sida. Det berodde istället på ett beslut om ett samgående mellan IOGT och NTO som sagts att överläggningarna skulle inledas med Blåbandsrörelsens studieförbund, men några sådana kontakter hade aldrig tagits hävdade Lindgren (Andersson, 1980, s. 76). Blåbandsrörelsens studieförbund gillade i princip sammanslagningen och kunde tänka sig anslutning till ett gemensamt studieförbund, men först efter vissa justeringar av formuleringen i det tilltänkta förbundets stadgar. Det man önskade ytterligare var en ”demokratisering” av förbundsstrukturen. Mötet fattade emellertid beslut om ”att uttala sig för tillkomsten av ett för hela nykterhetsrörelsen gemensamt studieförbund”. I händelse av sammanslagningen uppdrog NBV-styrelsen åt studierektorskollegiet aktualisera frågan om federationens upplösning. (Ibid., s. 77)

Andersson skriver att Nykterhetsrörelsens bildningsverksamhet (NBV) grundades vid ett sammanträde i Örebro den 14 november 1971. Samma dag fast tidigare träffades de tre berörda studieförbundens, IOGT, NTO och SBF-S, styrelsemedlemmar och NBV-federationens styrelse till en gemensam och förberedande överläggning. Här beslutade man om studieförbundens och NBV-federationens uppgång i det gemensamma förbundet. Mötet behandlade själva bildandet, namnet på förbundet och övertagandet av de tidigare sammanslutningarnas ”rättigheter och skyldigheter”. Härmed var övertagandet och samgåendet ett faktum. SBF-S var dock ensamt om att inte omedelbart kunna anse sig verkställa en anslutning direkt. Mötet accepterade en särbehandling av SBF-S, vars verksamhet i distrikts- och lokalavdelningar skulle anslutas successivt till Studieförbundet NBV. Senast den 1 juli 1972 skulle ett fullständigt samgående uppnått. (Ibid., s. 77) Från blåbandshall uppskattade man NBV-federationens konstruktion av organisatorisk likaberättigande för de ingående studieförbunden:

§ 5 Representantskap

Förbundets högsta beslutande myndighet utövas av ett representantskap bestående av företrädare till NBV anslutna riksorganisationer.

- a) Varje riksorganisation äger utse två representanter.
- b) Riksorganisation med mer än 20 000 medlemmar äger därutöver en representant för varje ytterligare påbörjat 20 000-tal medlemmar.
- c) Förbundskonferensen äger utse tio representanter.

(Andersson, 1980, s. 78)

Andersson menar att SBF-S ståndpunkt är förståelig i och med dess underläge i fråga om verksamhetsomfattning vid den tidpunkten för sammanslagning, den motsvarade endast en femtedel jämfört med NTO-sidan som utgjorde en fjärdedel och mer än hälften för godtemplarna. (Ibid., s. 78) Stadgebeskrivningen gav rörelserna ett starkt inflytande över studieförbundets arbete. Här bör också nämnas att de övriga stadgarna uttalar grundsatsen, att

studieförbundet ”genom fri och frivillig partipolitisk obunden och religiöst neutral bildningsverksamhet på demokratisk grund ville fostra nykterhetsrörelsens medlemmar för rörelsen och samhället samt göra kulturvärdena tillgängliga för alla medborgare”. Dessutom fastslås att NBV var ”en sammanslutning av riksorganisationer inom eller närstående nykterhetsrörelsen med uppgift att i överensstämmelse med...[sina] grundsatser främja studie- och annan bildningsverksamhet”. (Ibid., s. 78ff)

4.2 Arbetarnas bildningsförbund (ABF)

4.2.1 Före Arbetarnas bildningsförbund

I *Bildningens förkämpar* skriver man att på slutet av 1800-talet började arbetarna organisera sig fackligt och politiskt, det som låg till grund för detta var de stora sociala problemen. Från början fanns också en medveten inställning om att utbildning och bildning var en nödvändig förutsättning för att arbetarklassen skulle kunna skaffa sig ett ökat inflytande i samhället. En betydelsefull grundpelare av arbetarrörelsens bildningsverksamhet blev arbetarbiblioteken. Endast i Stockholm startades under 1880-talet cirka tio bibliotek med socialdemokratisk anknytning. Behovet av en samordning växte fram i Stockholm och i december 1891 bildades därför Stockholms Arbetarbiblioteksförbund. (Bildningens förkämpar, 1989, s. 9)

Gatenheim skriver att vid socialdemokratiska ungdomsförbundets kongress 1907 höll Sandler ett tal om ”Socialdemokrati och folkbildning”, i vilket han drog upp riktlinjer för en arbetarrörelsens bildningsverksamhet (Gatenheim, 1977, s. 122). Heffler skriver att Sandler hämtade inspiration från 22 kongressmotioner som berörde studie- och fostringsfrågor. Det fanns totalt 83 motioner och detta betydde att mer än en fjärdedel berörde bildningsarbetet. Om motionsfloden uppfattas som en mätare av medlemmars intressen, så sattes vid denna kongress ett rekord som stått sig genom tiderna. Med stor hänsyn till detta kan 1907 års ungdomskongress betecknas som en betydelsefull milstolpe i den svenska arbetarbildningens historia. (Heffler, 1962, s. 17) Sitt ämnesval i talet motiverade Sandler med att han ansåg att folkbildningsfrågan var rörelsens viktigaste fråga, och för att han vid många tillfällen praktiskt fått tillfälle att sätta sig in i folkbildningsarbetet:

Från min anställning vid folkhögskola har jag personligen erfarenhet av att det gives åtminstone ett samband mellan socialdemokrati och folkbildning, nämligen det att man icke vill tillåta en socialdemokrat delta i arbetet vid en folkbildningsanstalt. (Ibid., s.14)

I sitt tal analyserade Sandler först folkbildningens teoretiska betydelse för socialdemokratin och konstaterade därmed att framtidens samhälle inte kunde grundas endast på ett till högsta tekniska fulländning utvecklat hushållssystem. Det måste även byggas på högt kultiverade människor. Vid de praktiska synpunkterna konstaterade Sandler att det inom partiet alltid funnits ett livligt intresse för bildning. (Ibid., s. 14) Kongressens beslut blev riktlinjerna för ett socialdemokratiskt bildningsarbete, men också ett väl utformat bildningsprogram för de närmaste åren som bland annat upptog föreläsningsturnéer, socialistiska kurser, studiecirkelverksamhet och vandringsbibliotek. (Ibid., s. 20)

Arbetarinstitutet spelade en stor roll för städernas arbetare. Det första arbetarinstitutet tillkom i Stockholm 1880 på initiativ av Anton Nyström och följdes av flera andra. År 1884 beslöt riksdagen att anslå 15 000 kr i understöd till ”föreningar i de större städerna, som anordna

föreläsningsskurser för arbetarklassen”. Det är det första regelbundna statsbidrag som beviljats till folkbildningsverksamhet. Landsbygdens föreläsningföreningar fick år 1893 ta del av anslaget, men anslagsrubriken ”föreläsningar för arbetarklassen” kvarstod fram till 1911. (Ibid., s. 17f) En viss roll kom också de radikala studentföreningarna att spela i de begynnande folkbildningssträvandena. Här kan nämnas organisationer som Verdandi och Studenter och arbetare. (Ibid., s. 18)

Den kritiska inställningen inom den spirande socialdemokratiska arbetarrörelsen till de liberala arbetarbildningssträvandena hade inte sin grund i en bristande förståelse för behovet att höja arbetarklassens allmänna kultur- och bildningsnivå. Snarare bottnade den i insikten om att vad arbetarna inte behövde var en allmänbildning av det slag som dominerade arbetarinstitutens och föreläsningföreningarnas program, utan sådana kunskaper som kunde bidra till en klarare insikt om samhället som det var och sådant det borde och kunde vara. En sådan upplysningsverksamhet var dock inte att förvänta från statsunderstödda folkbildningsanstalter. (Ibid., s. 18)

Heffler skriver att ”sprängningen” av det Socialdemokratiska ungdomsförbundet 1903 blev inledningen till en ny aktivitet på bildningsfronten. Det nya Socialdemokratiska ungdomsförbundet satte skolnings- och upplysningsverksamheten som en av förbundets främsta uppgifter. (Ibid., s. 19) En ökad bildningsaktivitet var de minskade motsättningar till nykterhetsrörelsen. 1896 bildades Nykterhetsorden Verdandi (NOV) och den hade inte verkat förgäves. Misstänksamheten mot nykterhetsorganisationerna och rädslan för att dessa skulle minska arbetarnas intresse för de fackliga och politiska frågorna trubbades av. Detta förbyttes istället i en strävan till samarbete inte bara med NOV utan även med övriga nykterhetsorganisationer som inte stod direkt fiendliga till arbetarrörelsen. (Ibid., s. 20)

4.2.2 Arbetarnas bildningsförbund bildas

Heffler skriver att det som gav den utlösande impulsen till ett bildande av ABF var den av 1912 års riksdag nya antagna biblioteksförfattningen. Författningen byggde på en utredning av fil. Dr Valfrid Palmgren. Under sitt utredningsarbete hade hon blivit intresserad för den form av studiecirkelarbete som Oscar Olsson uppvisat inom IOGT 1902 och som även tagits upp av övriga nykterhetsorganisationer. Resultatet blev att hon föreslog det första statsbidraget till studiecirkel här i landet. Begränsningen blev dock till bokinköpen. Förutsättningen var den att böckerna överlämnades till ett bibliotek tillhörande ett riksförbund med minst 20 000 medlemmar och sammanlagda bokinköp för minst 6000 kr. (Heffler, 1962, s. 25f)

I Brunnsvikarnes kvartalsskrift 1912 lämnas en redogörelse för den Palmgrenska utredningen. I andra hälften av Brunnsvikarnes kvartalsskrift samma år lämnas en redogörelse för riksdagens beslut i biblioteksfrågan. Den slutar med följande mening: ”Bildandet av ett *Arbetarklassens biblioteksförbund* slutande inom sig studieverksamheten inom de olika grenarna av arbetarrörelsen bör därför nu ställas på dagordningen och med snarast förverkligas”. Den utredning som partistyrelsen beslutat delta i utfördes av Rickard Sandler själv. Framåt midsommartid ansåg han att planerna var redo för att testas. Det blev klart positivt och dagen därpå kunde Social-Demokraten upplysa att: ”Föredraget kommer inom den närmaste tiden att publiceras, så att förslaget till arbetarrörelsens studieorganisation kan allmänt komma upp i debatt”. (Ibid., s. 26) Ett par dagar senare fick Social-Demokratens läsare ett besked om att Stockholms Arbetarbiblioteksförbund i början av juni utsände ett cirkulär till flertalet av de större arbetarbiblioteken. Cirkuläret innehöll ett förslag om ”en

sammanslutning av arbetarrörelsens biblioteks- och upplysningsföretag”. (Ibid., s. 27) Förslaget hade mottagits med stort intresse. Detta kunde Fredrik Nilsson i Stockholms Arbetarbiblioteksförbund meddela tidningen Social-Demokraten. Sandler's förslag behandlades av partistyrelsen 13 juli 1912, där man beslöt att översända förslaget till de organisationer som föreslagits ingå i den tilltänkta samorganisationen. Vid folkbildningsmötet i Göteborg 19-20 juli 1912 var Sandler förhindrad att delta och hans ersättare blev Fredrik Ström. (Ibid., s. 28)

Dagen efter mötets avslutning hade Stockholms Arbetarbiblioteksförbund inbjudit till en överläggning. I denna deltog ombud från olika arbetarbibliotek runtom i Sverige, Fredrik Ström representerade partistyrelsen och Oscar Olsson deltog som rådgivare. (Ibid., s. 29) Till grund för överläggningen lades Sandler's förslag om sammanslagningen av arbetarrörelsens studieförbund, som nu var tillgänglig i tryckt form. (Ibid., s. 30)

I *Bildningens förkämpar* skriver man att de riksorganisationer som anslöt sig till ABF vid dess start var Socialdemokratiska Arbetarpartiet, Socialdemokratiska Ungdomsförbundet (som 1921 ändade namn till Sveriges Kommunistiska Ungdomsförbundet), Kooperativa förbundet, Landsorganisationen, samt Svenska Typografförbundet och Svenska Järnvägsmannaförbundet som anslöt sig till LO 1920 respektive 1922 (1989, s. 14). Den 16:e november samma år höll konstituerande sammanträde i Stockholm, där antogs stadgar för Arbetarnas Riksförbund som bytte namn 1913 till Arbetarnes bildningsförbund, omstavat 1939 till Arbetarnas Bildningsförbund (Gatenheim, 1977, s. 124).

4.3 Studiecirkeln

Vi kommer i vår uppsats att titta främst på hur studiecirkeln har sett ut vid de olika tidsperioderna. Vi tyckte därför att det var på sin plats att redogöra för dess uppkomst och utformning.

Rolf Christerson och Ulf Levihn ger en kort definition av vad studiecirkeln är:

”En kamratkrets för gemensamma, planmässigt bedrivna studier över ett på förhand angivet ämne eller problemområde.” (Christerson & Levihn, 2000, s. 8)

4.3.1 Studiecirkelns uppkomst och dess utveckling

De så kallade studiekurserna som startades inom Godtemplarorden 1894, kom, enligt Oscar Olsson att misslyckas. Detta berodde bland annat på att kurserna krävde så mycket tid av deltagarna, detta ofta flera gånger i veckan. I *När boken kom till bygden* hänvisar Magnus Torstensson till Oscar Olsson som anser att den viktigaste orsaken till misslyckandet dock var att de inte kunde skänka medlemmarna någon belåtenhet. Han anser att det för vuxet folk inte var roligt att åter sätta sig i skolbänken och sysselsätta sig med att studera kunskapens första grunder. Istället behövde man bygga upp kurserna så att det skulle skapas arbetsglädje och ett ökat intresse. Ur detta misslyckande föddes en ny typ av studieform, nämligen studiecirkeln. Denna föddes kring Oscar Olsson, ofta benämnd studiecirkeln's fader, inom Godtemplarorden i Lund. Torstensson menar att termen inte var något nytt, utan hade till exempel tidigare använts inom Godtemplarorden. Termen hade dock tidigare haft en annan betydelse än den Olsson nu fick den att stå för. (Samuelsson & Torstensson, 1994, s. 15)

Medlemmarnas självverksamhet var av stor betydelse i Oscar Olssons studiecirkel. Torstensson skriver att man avskaffade läraren och skolboken och refererar sedan till Olsson som menar att medlemmarna istället fördes direkt till själva kunskapskällan; *boken*. Med växlande studieämnen kunde cirkelarna ofta vara verksamma i flera år. Antalet medlemmar var 10-13 personer per cirkel. Torstensson skriver att för Oscar Olsson var det viktigt att studiearbetet bedrevs inom folkrörelserna. Olsson ansåg att om man ville uträtta något inom folkbildningsarbetet så skulle man gå dit människorna samlades – till deras faktiska gruppering efter intresse och gemenskap. Arbetet skulle genomföras där samhörighetskänslan var som starkast. (ibid., 1994, s. 15f) Oscar Olsson betonade också självständigheten i studiecirkelarna. Ture Nerman refererar i *Studiecirkeln* till Olsson som skriver i *Femtio års godtemplararbete*: ”Men den skandinaviska och särskilt den svenska cirkelrörelsen har karakteristiska drag, som tydligt visa tillbaka på dess ursprung i Godtemplarorden. Dit hör först och främst den absoluta självbestämningensrätten ifråga om både ämnesval, studiemetoder och läraranställning liksom den obegränsade självstyrelsen för övrigt i varje studiecirkel”. (Nerman, 1952, s. 68) Johansson påpekar också att de böcker som inköptes till studiecirkelarna skulle väljas av medlemmarna. Böckerna skulle dock representera så många bildningsgrenar som möjligt. (Johansson, 1995, s. 30) Den första studiecirkeln av denna typ startades inom IOGT år 1902 i Lund. (Samuelsson & Torstensson, 1994, s. 15f)

Den nya typen av studieverksamhet hade sammankomst en gång i månaden eller varannan vecka istället för de tidigare studiekurserna, där man träffades betydligt oftare. (Johansson, 1995, s. 30). Detta var så kallade samkvämscirklar. Denna typ av cirkel var den form som dominerade bland den äldre studiecirkelrörelsen. Denna fungerade som en kamratgrupp som under en längre tid träffades och diskuterade olika ämnesområden. (Borgstöm, Gougoulakis & Höghielm, 1998, s. 11) Johansson skriver att man inom studiecirkelarna förberedde sig genom att läsa hemma mellan de olika sammankomsterna. Därefter samtalande man sedan i cirkelarna om vad man hade läst. Detta skulle öka möjligheterna att ”tränga in” i kunskapsstoffet, kunna kritiskt granska, jämföra med egna erfarenheter för att därefter bilda sin egen uppfattning. (Johansson, 1995, s. 30) Christerson och Levihn refererar till Oscar Olsson som skriver i sin bok *Den första studiecirkeln* att självbildningsmetoderna som bokläsning, samtal eller diskussion sattes i centrum, vilket gjorde att lektioner och undervisning kom i skymundan. Olsson skriver: ”Kunskapstilläggnelsen blev således i allra högsta grad personligt och aktivt sökande i stället för passivt anammande av andras färdiga uppfattningar om fakta och åsikter.” (Christerson & Levihn, 2000, s. 7) Gatenheim skriver att i folkbildningsarbetets tidigare skede var det boken som skulle förmedla kontakten med bildning. Denna tanke fanns även i Oscar Olssons idé om studiecirkeln, vilket både nykterhetsrörelsen och ABF följde. (Gatenheim, 1977, s. 163)

Studiecirkeln började tillämpas inom arbetarrörelsen i samband med ABF:s start 1912. Johansson skriver att ABF:s studiecirkelverksamhet hade samma uppbyggnad som de inom nykterhetsrörelsen. (Johansson, 1995, s. 35ff) Johansson menar att nykterhetsrörelsen i första hand ville förändra människorna; deras vanor, beteenden och värderingar. Här fungerade studiecirkeln som ett bra instrument. Här skulle den fungera som ett kultiverat sällskapsliv som hängav sig till studier, men också till uppläsning, deklamation, sång och musik. Arbetarrörelsen å andra sidan ville förändra samhället med politiska reformer. Detta skulle förbättra människors villkor och möjligheter, politiskt, ekonomiskt och socialt. Även här fungerade studiecirkeln bra, då denna skulle fungera som ett verktyg för arbetarklassen att skaffa sig kunskaper och färdigheter, mod och vilja, för att sedan på ett demokratiskt sätt förändra samhället. (Johansson, 1995, s. 44)

Gatenheim skriver att under 1920-30-talen utvecklades nya metoder i cirkelarbetet. (Gatenheim, 1977, s. 163) Jan Byström skriver att tidigare var den litteratur som studiecirkelarna hade tillgång till inte var upprättade speciellt för just studier eller så var de rena läroböcker som hämtades från den vanliga skolan. Han tycker att: ”de var varken utformade för vuxna eller självstudier”. Byström skriver att som en vägledning för studierna och för hur man skulle tränga in i materialet fanns en stencilerad studieplan som utarbetats på centralt plan. Han fortsätter med; att ett annat sätt att komma längre med studierna var att komplettera med föreläsningar inom ämnet. Johansson skriver att folkbildningssakkunniga ansåg att studieplanerna borde byggas ut till någon form av grundböcker. (Johansson, 1995, s. 72) Detta löstes då brevkurser upprättades vilket gjorde att studiecirkelarna fick tillgång till material som utarbetats för vuxna människor. Brevskolan bildades 1919 och har sitt ursprung i den konsumentkooperativa rörelsen. Byström menar att på grund av den nära förbindelsen till folkrörelserna fick de uppdrag också från nykterhetsrörelsen och arbetarrörelsen. (Byström, 1978, s. 19ff) Dessa var utarbetade som självstudier, enskilt eller i grupp. Här fick man arbets- och svarsuppgifter. Svaren skulle sedan sändas in till Brevskolan för rättning, kommentarer och bedömning. (Johansson, 1995, s. 53f)

Studiehandledningar, föreläsningar och brevkurser ledde till att studiecirkelarna ändrades och fick fastare former. Han skriver även att genom den pedagogiska utvecklingen under 1910-1920-talen tillkom ett större antal arbetsformer inom studiecirkelarna. Dessa kunde vara diskussions-, referat-, läse-, föreläsnings-, lektions-, radiolyssnar-, korrespondens- och blandad cirkel. (Byström, 1978, s. 21f) Johansson menar att först ersatte brevskolan sedan grundboken Oscar Olssons tanke om att den ”riktiga” boken skulle stå i centrum. Han påpekar dock samtidigt att studiecirkelns idé aldrig genomgick en principiell förändring då alla dessa hjälpmedel bygger på samma grundidé, nämligen det tryckta ordet. (Johansson, 1995, s. 72) Byström refererar till en undersökning som genomfördes på initiativ av Samverkande bildningsförbunden år 1936/37. Här kom man fram till att lektions- och brevkursmetoderna under mitten 1930-talet var de som dominerade. Byström menar att utvecklingen hade gått mot ett mer bundet arbete i cirkel, där man följde ”läroplaner”, besvarade frågor och blev undervisad. (Byström, 1978, s. 21f) Borgström, Gougoulakis och Höghielm refererar till Rickard Sandler, aktiv inom ABF, som har uttryckt sig på följande sätt om studieplanerna till studiecirkeln i tidningen Bokstugan 1917:

”Studiecirkeln är en arbetsform. Vad den duger till beror på det innehåll som gjutes i formen. Det innehållet kan inte komma utifrån. Studiecirkeln blir till vad medlemmarna göra den till. Sitt bästa kan de endast göra i frihet....Schablon är döden för bildningsarbetet”. (Borgström et al, 1998, s. 12)

Johansson skriver att 1944 års folkbildningsutredning kom med en stor förändring då de estetiskt utövande studiecirkelarna skulle bli berättigade till samhällsstöd på samma villkor som andra studiecirkel. Johansson påpekar att detta kom att bereda väg för nya bildningsideal. (Johansson, 1995, s. 61) Johansson ställer sig kritisk mot den pedagogiska utformningen av studiecirkelns grundböcker. Han menar att arbets- och diskussionsuppgifterna ofta är schablonmässigt formulerade och inströdda lite här och var i texten och skriver att de är kvar sedan de gamla korrespondenskurserna. Dessa var inriktade på att eleverna skulle läsa in kursbrevens kunskapsstoff så snabbt och effektivt som möjligt. Johansson anser också att diskussionsuppgifterna ofta är ensidiga och att de ibland direkt motverkar till det fria sökandet, som studiecirkeln bygger på. De har också starkt fokuserat på bokens text och inte uppmuntrat till övrigt sökande, i till exempel litteratur, tidningar, tidskrifter och inte minst i deltagarnas egna erfarenheter och vardagslivet runt omkring dem.

Även inlärningsfunktionen är inte den som studiecirkelns grundtanke bygger på. Johansson skriver att deltagarna ofta ska läsa in och mer eller mindre okritiskt ta till sig informationen i grundböckerna. (Johansson, 1995, s. 73f) Johansson understryker att Oscar Olsson och Rickard Sandler förmodligen inte skulle känt sig riktigt hemma i vår tids Folkbildningsverige (läs år 1995). Han menar att de kanske skulle imponeras av det stora antalet cirklar, deltagare och studietimmar, men att det samtidigt skulle vara mycket som inte stämde överrens med deras bild av fritt och frivilligt bildningsarbete. Johansson menar att tyngdpunkten i arbetet successivt försköts från Oscar Olssons samkvämscirklar, som främst var en form för kultiverat sällskapsliv, till mera planmässiga och målinriktade studier (Johansson, 1995, s. 71)

5. Resultat, analys och diskussion

Vi kommer i detta kapitel söka svar på våra tre frågeställningar. Här presenterar vi vårt resultat, analyserar vårt material och för en diskussion kring materialet. Vi presenterar våra frågeställningar en efter en.

5.1 De fyra bildningsidealerna i IOGT/NBV:s och ABF:s ämnesutbud

Den här delen av uppsatsen ska vi genom att titta på studiecirkelnas ämnesutbud försöka urskilja vilka olika bildningsideal som varit mest dominerande och genomträngande vid de olika tidsperioderna. Detta kommer vi att göra genom att granska de olika organisationernas verksamhetsberättelser som behandlar de olika tidsperioderna som vi har valt att titta på. Detta har vi dock inte kunnat göra för den första tidsperioden vi har valt att titta på, åren kring IOGT:s start, samt även den andra tidsperioden, 1912-1916 på grund av brist på material. Till den första perioden har vi överhuvudtaget inte fått tag i några verksamhetsberättelser, det har vi dock lyckats med till den andra tidsperioden. I IOGT:s verksamhetsberättelse kan man se till vilka ämnen som man köpte in böcker, samt hur många böcker som köptes in till de olika ämnena. Någon information som behandlar ämnesutbudet i studiecirkelnas i ABF:s verksamhetsberättelser för 1912-1916 har vi inte funnit, men däremot presenteras vilka ämnen man hade i föreläsningsskolorna. Vi har därför här valt att istället titta på dem.

Åkerstedt har gjort en undersökning i *Den litterate arbetaren*, där han tittar på ABF:s bildningssyn och studieverksamhet under åren 1912-1930. Även han har uppmärksammat bristen på material kring studiecirkelnas ämnesutbud. Han skriver:

Som synes fäste ABF-ledningen i likhet med Oscar Olsson större vikt vid att cirkelstudier bedrevs än vid vad man studerade. Cirkelnas var medel att höja den allmänna bildningsnivån och särskilt lämpligt ansågs det vara att medlemmarna åtminstone delvis sysslade med skönlitteratur. En följd av denna allmänna bildningssträvan var att varken IOGT eller ABF hade anledning att i de årliga redogörelserna för verksamheten gå närmare in på vilka olika ämnen cirkelnas uppmärksammat. (Åkerstedt, 1967, s. 120)

Han tillägger även att IOGT har ämnesredovisning från 1920-talet, och ABF från 1919/20 (Ibid., s. 120).

Vi är medvetna om att det är en viss skillnad på studiecirklar och föreläsningsskolor och vill därför redogöra för vad som menas med föreläsningsskolors verksamhet. Gatenheim skriver att föreläsningsskolors verksamheten var i anslutning till och vid sidan om det bildningsarbetet som utfördes i studiecirkelnas och genom cirkelnas bibliotek. (Gatenheim, 1977, s. 111) På grund av denna anslutning anser vi att föreläsningsskolor och studiecirklar ligger relativt nära varandra. Han skriver också:

Många föreningar och studiecirklar har under årens lopp svarat för serier av regelbunden föreläsningsskolors verksamhet, exempelvis en gång i månaden under vinterhalvåret. Denna föreläsningsskolors verksamhet har ingalunda varit begränsad till enbart nykterhetsfrågan. Snart sagt alla ämnesområden har varit företrädda. Sång, musik, uppläsning och scenisk konst har också förekommit. (Ibid., s. 111)

Med detta citat grundar vi vårt val av att här använda oss av föreläsningstursernas ämnesutbud, när inte studiecirkelns ämnen är representerade i ABF:s verksamhetsberättelser för åren 1912-1916.

Trots att vi inte har lika mycket material som behandlar de första tidsperioderna har vi ändå bestämt oss för att behålla dessa årtal, i och med att vi vill titta på om och i så fall hur folkbildningen har förändrats. Vi tycker att det blir något skevt om vi inte får med de två tidsperioderna. I brist på verksamhetsberättelser har vi då istället försökt sammanställa så mycket som möjligt av det lilla som är skrivet om IOGT och ABF och deras folkbildning- och studieverksamhet som behandlar de två tidigare tidsperioderna. Vi är medvetna om att det är långt ifrån tillräckligt med material för att kunna komma fram till ett klart svar på vår frågeställning, men vi anser att det ändå är tillräckligt för att kunna se generella drag och kunna få en klar bild om en eventuell förändring har skett. Detta grundar vi på att vi i böcker har funnit lite av vad det har förekommit för ämnen, och vilka av dessa som har varit obligatoriska. Vi har dock inte kunnat se vilka som har varit störst genom att se vilka som har haft flest deltagare. Bristen på verksamhetsberättelser och årsberättelser som behandlar de tidigare åren, kommer att göra att vår undersökning inte kommer att vara enhetligt gjord under vår hela tidsperiod. Detta gör att vi kanske kommer att missa ämnen som vi skulle vilja relatera till ett bildningsideal. Vi anser dock samtidigt att vi undviker detta i så hög utsträckning som möjligt då vi använder oss av så många minnesskrifter och annat material som möjligt.

Under denna del av vår undersökning har vi även valt att redovisa vårt resultat i stapeldiagram. Det här gäller för åren 1938-1942, 1974-1975 och 1998-1999 då vi har haft material som tydligt visar vilket ämnesutbud organisationerna haft. Åren 1914-1916 som behandlar ABF:s föreläsningstursernas ämnesutbud har vi också valt att redovisa i tabeller. Redovisningen i tabeller gör vi för att det blir mer lättöverskådligt för läsaren och för oss som författare, då vi ska utföra vår analys, och vi anser också att informationen framkommer klarare och tydligare.

Vi har delat in ämnena i följande ämnesområden. Detta är vår egen indelning som vi har gjort. Indelningen liknar den som IOGT hade på sina studiecirklar, åren 1938-1942. Denna stämmer för övrigt väl överrens med SAB-klassificeringen. Vi vill påpeka att denna indelning har varit svår att göra och det finns många som har andra åsikter hur indelningen kunde ha gjorts, men det är så här vi har valt att göra. För mer information kring de problem vi har stött på vid indelningen av ämnena i de olika ämnesområdena, hänvisar vi till vårt Metodkapitel 3.1. Denna indelning kommer att gälla för de resterande tidsperioderna:

Bok- och biblioteksväsen

Ämnen av allmänt och blandat innehåll

Religion

Filosofi och psykologi

Uppfostran och undervisning

Språkvetenskap

Litteraturvetenskap

Konst (med musik)

Historia

Geografi

Samhälls- och rättsvetenskap

Teknologi

Ekonomi
Gymnastik – sport – lek
Matematik
Krigsväsen
Naturkunskap
Medicin och hygien
Praktiska ämnen
Yrkeskunskap

Vad man behöver vara uppmärksam på här är att verksamhetsberättelserna inte visar samtliga ämnen, utan ibland endast har huvudrubriker. Detta gör att cirklarnas hela ämnesutbud inte blir helt representativt, vilket vi kommer ha i beaktande genom att vi är medvetna om att det kanske finns ämnen som klart tillhör ett ideal, men som vi inte kan se på grund av organisationernas egna ämnesindelningar. För närmre information om hur vår indelning ser ut, totalantalet cirklar vid varje år, samt exakta antal cirklar inom ämnena, hänvisar vi till våra bilagor. Under tabellerna kommer vi att diskutera ämnesutbudet i organisationerna och försöka se vilka bildningsideal som är mest framträdande.

5.1.1 Åren kring IOGT:s start

Inom logerna bedrevs från tidigt 1880-tal en omfattande och regelbunden, ofta veckovis, mötesverksamhet. Bo Andersson skriver i *Folkbildning i perspektiv*: ”Dessa sammankomster blev ofta nog regelrätta diskussionsmöten, där också annat än nykterhetsfrågor diskuterades.” (Andersson, 1980, s. 63) Han menar att diskussionerna kunde behandla rikspolitiska problem och jämlikhetsfrågor. Regelrätt undervisning i elementära ämnen som läsning och skrivning förmedlades så småningom, samt att samarbete med andra organisationer med intresse av bildningsfrågan utvecklades. Andersson menar att det konkreta bildningsbehovet framträdde tidigast och mest markerat på den lägsta rörelsenivån. (Ibid., s. 63f) Här tycker vi att man kan se att innan själva studieverksamheten hade startat så fanns det ett medborgarbildningsideal, då ämnesutbudet i stort sett skulle koncentreras till ämnen som skulle ”stärka” medlemmarna ute i samhället. Detta bland annat genom att höja medlemmarnas kunskapsnivå genom övning av läsning och skrivning, men också i samhällreliga ämnen som nykterhets- och jämlikhetsfrågor. Ginner menar att en höjd kunskapsnivå hos medborgarna antogs ha en positiv inverkan på produktionsnivå, folkhälsa och moral. Han menar att detta var ett sätt att höja den allmänna välfärden. (se kap 2.1) Vi tror därför att IOGT vid denna tidpunkt var av den uppfattningen att de ville ”stärka” medlemmarna, för att i längden därmed höja välfärden. Detta gör att vi anser att medborgarbildningsidealet till stor del avspeglar sig på IOGT:s studie- och folkbildningsverksamhet.

Vi kan också se att vid årsmötet 1895 godkändes det förslag som kommittén hade upprättat om ett studiesystem på två linjer, en nykterhets- och en allmän bildningslinje. (Norling, 1951, s. 132) Den allmänna linjen skulle tills vidare vara valfri medan nykterhetslinjen skulle vara obligatorisk för alla kursdeltagare (Gatenheim, 1977, s. 44). Även här tycker vi att ämnena speglades av medborgarbildningsidealet, då vi menar att dessa är så kallade nyttoämnen. Ginner menar att det som har präglat medborgarbildningsprogrammet är en uppfattning som hävdar nyttan som högsta norm för mänskligt handlande (se kap 2.1). Detta tycker vi oss nedan kunna se att studiesystemets två linjer har som syfte att göra.

I den obligatoriska, nykterhetslinjen, skulle följande ämnen ingå:

- *Nyktershetsfysiologi* – Rusdryckernas natur och verkningar på organismen.
- *Nyktershetssociologi* – Rusdryckerna och den sociala frågan. Detta inklusive rusdryckslagstiftningen.
- *Nyktershetsetik* – Rusdryckerna och moralen.
- *Nyktersheshistoria* – Rusdryckerna och nyktershetsrörelsens historia.
- *Godtemplarordens principer och konstitution.*
- *Kännedom om godtemplarordens praktiska arbetsmetoder.*

Den allmänna, valfria linjens ämnen borde vara:

- *Svenska språket*
 - a) Kännedom och praktiska övningar i språkets korrekta behandling i tal och skrift
 - b) Kännedom om någon del av modersmålets bästa litteratur
- *Hälsolärans grunder*
- *Kommunal- och statskunskap* i sammandrag
- *Historia*
- *Geografi* – Jord- och folkbeskrivning
- *Engelska språket*
- Kännedom om formerna för *parlamentariskt uppträdande.*

(Ibid., s. 45)

Gatenheim skriver att kommittén ansåg att studierna skulle hållas under tre år med sex månaders studier om året. Detta antingen som självstudier eller genom de senare tillkomna studiecirkelarna (Ibid., s. 45). Vi anser därför att även efter studieverksamhetens start är medborgarbildningsidealet mest framträdande, då ämnena syftar mest på att hjälpa medlemmarna att kunna förstå samhället bättre, få en höjd kunskapsnivå och därmed kunna hävda sig bättre i samhället.

Gatenheim skriver att man i studiecirkelarnas minnesskrift 1922 vad man hade för sig:

Vi läste skönlitteratur gemensamt- början gjordes med Rydbergs Singoalla; vi studerade nyktershetsfrågan – bl.a. genomgicks Bunges standardföreläsning 'I alkoholfrågan' grundligt; vi studera nyktershetsrörelsens i Sverige historia [...] vi studerade anatomi och hälsolära – små handböcker funnos, som användes som grundlinjer och som alla skulle; vi sysslade med rätts-, stats- och kommunalkunskap. (Ibid., s. 59)

Även Oscar Olsson har beskrivit de tidigaste studierna i *Folkets bildningsarbete*:

Dessa [folket, författarnas anm.] avsågo att genom intresserade lärare och med goda läroböckers hjälp ge medlemmarna undervisning i kunskapstillägnandets enklaste förutsättningar, således de vanliga skolämnena och skolkurserna: läsning, svenska språkets muntliga och skriftliga behandling, de fyra räknesätten, lite bokföring, samhällslära o. s. v., vartill även kon något läsning av svensk skönlitteratur. (Olsson, 1911, s. 32)

Här tycker vi att det framgår klart att stor vikt lades på ämnen som förbättrade medlemmarnas kunskaper om samhället. Jill Onsér-Franzen menar att kunskap sågs som makt och att det därför var förnuftigt att skaffa sig kunskap. Detta fungerade som ett medel i strävanden efter demokrati och jämlikhet. (se kap. 2.1) Vi tycker att de två närmaste ovan citat visar på att IOGT ville ”rusta” medlemmarna med ”vapnet” kunskap i samhället. Om nyhumanismens personlighetsideal har vi tidigare skrivit under kapitel 2.5, att här är de skönlitterära böckerna

av stor betydelse. I de två ovanstående citaten kan vi se att läsning av skönlitteratur var vanligt. Detta skulle i sådana fall tyda på att nyhumanismens personlighetsbildningsideal var dominant vid IOGT:s start. Men på grund av följande citat av Oscar Olsson, studieledare inom IOGT, anser vi att uppmuntran till skönlitterär bokläsning istället vid denna tidpunkt handlade om medborgarbildningsidealet:

Första villkoret för att lyckas vänja arbetaren vid boklig sysselsättning är att i hans hand sätta böcker, som han verkligen läser. De gedignaste böcker äro fullkomligt onyttiga och värdelösa för den, som inte kan ta del av dem. Nu har vi en litteratur, som redan från början kan fångsla även nybörjaren, och det är skönlitteraturen. (Ibid., s. 41)

Vår uppfattning är därför att skönlitterär läsning var ett av de första stegen till medborgarbildningsidealet. Detta då vi utifrån Oscar Olssons uttalande, anser att läsning av skönlitteratur var ett sätt för att få medlemmarna intresserade av läsning och kanske rent av ett sätt att lära dem att läsa. Inte förrän dess kunde medlemmarna läsa de vetenskapliga texter som gynnade medlemmarnas förmåga att ändra sin ställning i samhället. Även Johansson påpekar skönlitteraturens politiska inriktning i *Boken och cirkeln*: ”Även studier i skönlitteratur hade under de första åren en tydlig politisk och social inriktning. Den nya, radikala litteraturen och de socialt engagerade författarnas verk toppade studiecirkelnas bokrekvisitioner.” (Johansson, 1995, s. 68) Med grund på både Olsson och Johansson anser vi därför att vi kan dra den slutsatsen att under IOGT:s tidigare år fanns ett klart och tydligt medborgarbildningsideal.

5.1.2 Åren 1912 till 1916

Vi ska inledningsvis börja med att skriva att Arvidson i *Folkbildning i rörelse* anser att en gemensam nämnare för nykterhetsrörelsen och arbetarrörelsen var Oscar Olsson. Han hade inflytande i bildningsverksamheten i både dessa rörelser, och framhöll kunskapen som makt. Arvidson refererar till Oscar Olsson som menar i Studiecirkelnas minnesskrift 1922 att nykterhetsrörelsen och arbetarrörelsen lett massorna till samhällsmedvetande och öppnat blicken för social samhörighetskänsla och socialt ansvar. Han menar att i detta skeende har ”kunskap är makt” varit lösenordet. Ofta har medlemmarna skaffat sig kunskap på egen hand, men även gjort bildningsfrågan till en föreningsangelägenhet. (Arvidson, 1985, s. 69) Här tycker vi att man både kan se ett medborgarbildningsideal samt ett självbildningsideal. Detta grundar vi på att vi anser att det framgår genom att medlemmarna fick skaffa sig kunskapen på egen hand, det vill säga ett kunskapssökande. Gustavsson menar att i självbildningsidealet är tanken om kunskapsstilläggnelsen som en självaktivitet den grundläggande idén. Denna tanke tycker vi att man kan se och utläsa vid detta skede. Samtidigt som medlemmarna skulle skaffa sig kunskap på egen hand. Här ser vi att denna kunskap de skaffade sig skulle vara av sådan typ att de skulle kunna få mer makt och kunna hävda sig i samhället. Vi anser samtidigt att det finns ett nyhumanismens personlighetsbildningsideal. Detta grundar vi på Arvidson som konstaterar i *Folkbildning och självuppföstran* att det är påfallande hur högt Oscar Olsson värderade insikter som vinnas genom estetiska uttrycksmedel. (Arvidson, 1991, s. 250) Ginner menar nämligen att inom detta bildningsideal var det den enskilda individens personlighetsbildning som kom i första hand. Han menar att en harmonisk personlighet var målet. Detta skulle man nå genom att förstånd, känslor och vilja tränades i övning och utbildning. Här kan vi se att detta bäst skedde, likt Oscar Olssons åsikter, genom bland annat konst (se kapitel 2.2). I och med att Oscar Olsson var aktiv både inom arbetarrörelsen och nykterhetsrörelsen, gäller detta inledande konstaterande för både IOGT/NBV och ABF.

5.1.2.1 IOGT

Det material vi har att utgå från här är studiecirkelarnas bokinköp. Här kan man se att böcker inom skönlitteratur under åren 1913-1915 köptes in mest. Vi har här valt att visa antalet inköpta band fördelade över ämnena och åren, genom nedanstående tabell.

Ämnesgrupp	Antal band		
	1913	1914	1915
Skönlitteratur	3920	4056	3750
Språkkunskap	43	30	30
Litteratur- och konsthistoria	98	98	110
Historia	138	240	370
Geografi och resor (samt hembygdsvård)	131	128	200
Sociala frågor	353	512	480
Filosofiska och pedagogiska frågor	225	418	320
Naturvetenskap	144	218	250
Barn- och ungdomsböcker	218	243	240
Summa	5270	5943	5750

(Goodtemplarordens årsmöteshandlingar, 1915, s. 51)

Fastän det hade skett förändringar under dessa år, anser vi att utav de ovan nämnda ämnena kan alla, förutom litteratur och konsthistoria, som uteslutande kan räknas till nyhumanismens personlighetsbildningsideal, relateras till ett medborgarbildningsideal. Vi anser att under dessa år representerade ämnena inom IOGT framförallt ”nyttöämnena”. Detta tror vi kan relateras till att medlemmarna skulle få så bra kunskap som möjligt till att kunna bli så självständiga individer som skulle kunna ta ställning till de yttre omständigheterna i samhället, det vill säga kunna hävda sig i samhället och ha förmågan att tänka individuellt. Gustavsson skriver att inom medborgarbildningsidealet finns en tradition att varje människa ska ta del av det politiska livet och att varje människa har ett ansvar att vara delaktig i de samhälleliga besluten.

Gatenheim skriver att de inköpta böckerna bör representera så många bildningsgrenar som möjligt. De ska vara gedigna arbeten i populärvetenskap, religionsfilosofi, stats- och samhällslära, historia och sist men inte minst skönlitteratur. Gatenheim menar att nykterhetslitteraturen vid dessa tillfällen i hög grad fanns med faller sig självt in. (Gatenheim, 1977, s. 52) Gatenheim citerar Nils Annerud som varit med i en av Oscar Olssons studiecirkel:

Hela hans svenskundervisning skedde i studiecirkelform. Satsanalys och litteraturhistoria förekom inte som lösryckta kursinslag. Vi läste helt enkelt litteratur i originaltappning. Ibland flera verk av samme författare, ibland belystes någon samhällsfråga genom flera

författarens synpunkter. Selma Lagerlöf, Heidenstam, Strindberg, Holberg, Ibsen och inte minst Shakespeares dramer hann vi med genom åren. [...] Hela tiden stod *boken* i centrum. Det var vår gemensamma nämnare. Och den väckte och utvecklade de frågor, som direkt angick oss. Vi fick träning i att läsa, lyssna, tänka och efter hand uttrycka oss. (Ibid., s.56)

Ovanstående citat tycker vi visar klart och tydligt att medborgarbildningsidealet var väldigt framträdande. Här fick man lära sig hur man skulle bete sig ute i samhället för att kunna hävda sig och ta ställning till samhällsliga beslut. Samtidigt med utgångspunkt i ovan nämnda citat, anser vi att Oscar Olssons uppbyggnad av sina studiecirklar byggde på ett självbildningsideal. Detta anser vi oss kunna relatera till Gustavsson som skriver att det som motiverar idén om studiecirkeln är just ett självbildningsideal och att studiecirkeln bygger på att bildningsprocessen ska ha sin utgångspunkt i varje enskild individs inneboende anlag. I citatet framgår det att de fick olika författarens syn på samhällsfrågor, därmed anser vi att de själva fick tänka i egna tankebanor och inte bli matade med fakta. I vårt påstående styrker vi oss på att Gustavsson skriver att den grundläggande tanken i självbildningsidealet är idén om självaktivitet.

Lars Arvidson skriver i *Folkbildning och självuppföstran* att trots detta gav dock Oscar Olsson studiecirkeln råd och rekommendationer. Även Arvidson har noterat att han propagerade för skönlitteratur och vetenskaplig litteratur. (Arvidson, 1991, s. 248f) Detta styrker vår tro på att Oscar Olsson hade en medborgarbildningsidealistisk prägling på studieverksamheten. Detta på grund av att som vi ovan nämnt vid denna tidpunkt räknar skönlitteratur till medborgarbildningsidealet. Även vetenskaplig litteratur väljer vi här att räkna till detta bildningsideal. Arvidson skriver att det var mer sällan som han rekommenderade nykterhetslitteratur i specifik mening trots att han var verksam i IOGT. Arvidson menar att detta kan bero på att alkoholfrågan behandlades i andra former än studiecirklar. Han skriver samtidigt att det kan vara naturligt att se även ett annat samband. Detta är dels uppfattningen om bildningsarbetets allmänna uppgifter, samt dels uppfattningen att medlemmarna i både arbetarrörelsen och nykterhetsrörelsen skulle erövra det gemensamma kulturarvet och därför behövde kunskaper av allmän art som högre samhällsskikt kunnat inhämta i skolor och universitet. (Ibid., s. 248f) Oscar Olsson skriver i *Folkets bildningsarbete* att det inte finns någon isolerad social fråga, utan rör man en så sätts så gott som alla i rörelse. Han skriver:

Så är det med nykterhetsfrågan också; vi kunna inte tänka oss dess lösning utan att på samma gång ta hänsyn till strävandena för t. ex. förbättrade bostadsförhållanden, kortare arbetstid, bättre bildningstillfällen och rikligare tillgångar på förädlade nöjen och förströelser för arbetarklassen. [...] Fullrustade nykterhetskämpar böra i någon mån vara hemmastadda på de flesta områdena av samhällsfrågornas stora fält. (Olsson, 1911, s. 13f)

Fastän vi ovan nämnt att vi anser att Oscar Olsson förde över en medborgarbildningsidealistisk prägling på studieverksamheten, tycker vi samtidigt att nyhumanismens personlighetsbildningsideal framträder – dock inte lika mycket som medborgarbildningsidealet. Arvidson skriver nämligen att Oscar Olsson ansåg att skönlitteratur och andra estetiska uttrycksmedel varken var avkoppling eller flykt från den vardagliga verkligheten. Detta var istället, i linje med Hans Larsson, betoning av samverkan mellan alla sinnen, en hjälp att förstå dessa sinnen. Arvidson skriver:

De ”verkliga lärarna”, filosofer, konstnärer och författare, kan förklara tillvarons sammanhang därför att de levt sig in i dem. Läsning av skönlitteratur skall ge mer än enbart förströelse. (Arvidson, 1991, s. 249)

Inom nyhumanismens bildningsideal skulle förstånd, känsla och vilja tränas. Ginner menar att det skedde bäst med hjälp av de klassiska språken, antikens litteratur och konst. Här tycker vi oss kunna se att estetiska uttrycksmedel hade en viktig funktion att fylla i bildningsprocessen. Detta tycker vi stämmer väl överens med Arvidsons tolkning av Oscar Olssons åsikter om skönlitteratur och andra estetiska uttrycksmedel.

Arvidson menar att den vetenskapliga, ”kunskapsgivande”, litteraturen hade sin självklara plats i studiecirkelarna på grund av att den förmedlade den nya kunskap, vilken också var nödvändig för arbetarna att känna till. De skulle inte vara sämre ställda än andra samhällsskikt i detta avseende. (Arvidson, 1991, s. 249) Närmast ovanstående anser vi stämmer väl överens med medborgarbildningsidealet. Om Oscar Olssons personliga åsikter om folkbildning i rörelse skriver Arvidson att Olsson menar att bildning är både ett medel och ett mål. I det förra fallet handlar detta om ”nyttiga kunskaper” och det senare om personlighetsbildning. Oscar Olsson menade med detta att rörelsens medlemmar behövde självklara praktiska kunskaper för att delta i samhällsomvandlingen, (detta räknar vi till medborgarbildningsidealet) samtidigt som själva rörelsen som helhet behövde personligt bildade medlemmar för att vinna kulturell hegemoni i samhället. Arvidson skriver:

Även personlighetsbildningen ger styrka och tjänar således rörelsens syften. Genom demokratisk bildning bekämpas demagogisk propaganda. Bildade medlemmar utgör därför en viktig samhällsresurs. (Ibid., s. 249)

5.1.2.2 ABF

Vi har här valt att titta på ABF:s ämnesutbud i föreläsningkurser, då det vid denna tidsperiod inte finns något redogjort i ABF:s verksamhetsberättelser om deras studiecirkelars ämnesutbud. Vi kommer dock ha i beaktande att detta inte helt kan likställas med studiecirkel, genom att inte förlita oss helt till dessa kurser.

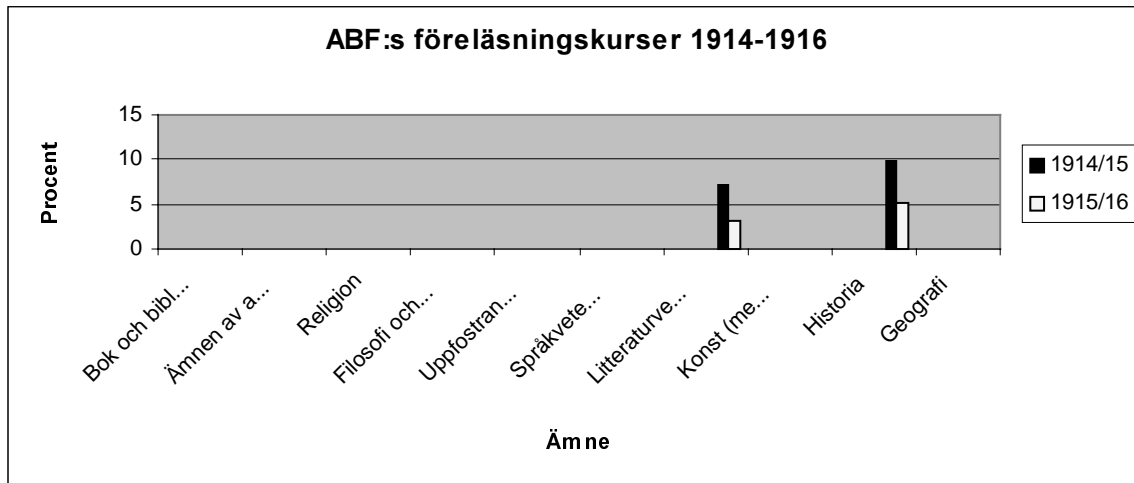
I ABF:s verksamhetsberättelse för 1913/14 har ABF gjort följande ämnesindelning av deras föreläsningkurser. Vi har valt att redovisa detta i form av en tabell.

Ämne	Föreläsningar
Kooperativa ämnen	101
Socialistiska ämnen	76
Nationalekonomiska ämnen	75
Kommunalkunskap	48
Historia	31
Fackliga ämnen	21
Bildningsfrågor	20
Litterära ämnen	17
Nykterhetsfrågan	5
Utvecklingsläran	4
Summa	398

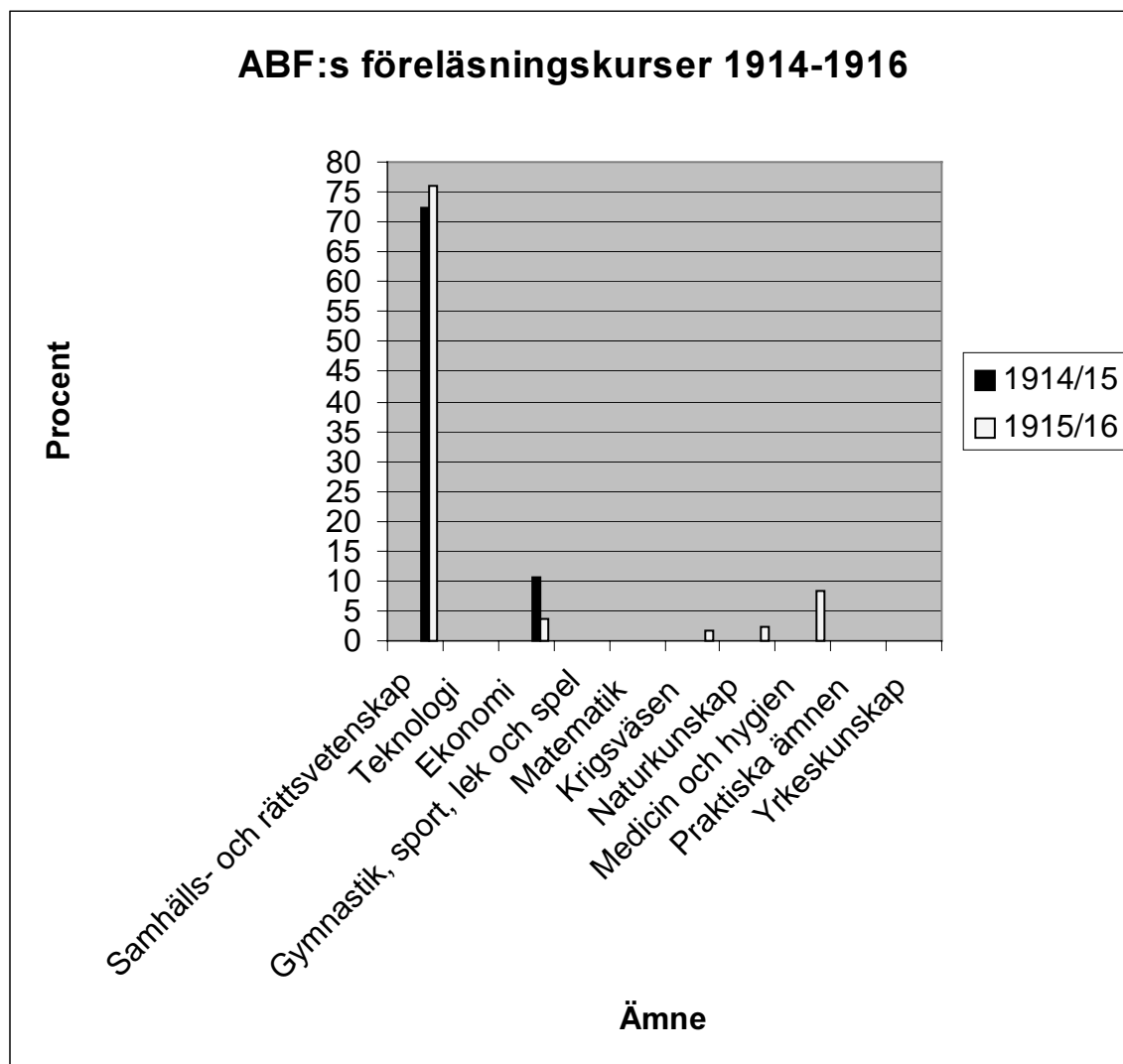
(ABF:s verksamhetsberättelse, 1914, s. 9)

Ovan kan man se att alla ämnen, förutom eventuellt litterära ämnen, tyder på att medborgarbildningsidealet här är väldigt framträdande. Detta grundar vi på att vi anser att dessa ämnen är så kallade "nyttoämnen" som ska hjälpa medlemmarna att ha en större chans att hävda sig ute i samhället och att varje enskild människa ska kunna ta delaktighet i de samhälleliga besluten.

Nedan ska vi redovisa ämnesutbudet i ABF:s föreläsningkurser för åren 1914-1916.

Figur 1

Figur 2

Ur figur 1 och 2 kan vi uttyda att medborgarbildningsidealet helt klart är mest framträdande, då endast samhälls- och rättsvetenskap utgör en klar majoritet. Ekonomi är under denna tidsperiod det tredje största ämnet, vilket stärker vår övertygelse att medborgarbildningsidealet är klart dominerande, då vi räknar ekonomi till detta bildningsideal. Litteraturvetenskap är också stort, vilket tyder på att nyhumanismens personlighetsbildningsideal finns här, men dock inte särskilt framträdande.

Arvidson refererar i *Folkbildning i rörelse* till Rickard Sandler som menade att kraven på medborgarnas kompetens ökar, när samhällets funktioner vidgas: ”folkbildningsarbetet är att betrakta såsom en för socialismen lika betydelsefull gärning som det politiska eller fackliga arbetet”. Arvidson menar att Sandler såg bildningen som ett kampmedel och refererar sedan till Åkerstedt som menar att bildningen betraktades som ett medel för att befrämja något eftersträvansvärt (Arvidson, 1985, s. 68). Detta tycker vi stämmer väl överens med medborgarbildningsidealet då det syftar till att höja kunskapsnivån hos medborgarna – detta genom uppfostran och utbildning som antas höja den allmänna välfärden. Inom detta bildningsideal vill man också eftersträva att medborgarna tar del av det politiska livet och att det är ett ansvar att ta del av de samhälleliga besluten. Arvidson skriver att vi alltså möter en instrumentell syn på kunskap. (Arvidson, 1985, s. 68) Han menar att i det individualistiska perspektivet är kunskap makt i den mening att den gör medlemmarna medvetna om orsaken

till olika samhällsförhållanden och ger individen möjligheter att handla. Exempel på detta är anvisningar för studier i svenska. Dessa anvisningar inriktar sig på förmågan att använda språket och rekommenderar övning i att uttrycka sig i tal och skrift. Vidare framhålls även betydelsen att läsa skönlitteratur. (Ibid, s. 70) Här vill vi återigen referera till Oscar Olsson som skrev att de mest gedigna böckerna är fullkomligt värdelösa och onyttiga för dem som inte kan ta del av dem. Han menar, enligt vår uppfattning, att de skönlitterära böckerna skulle kunna fungera som en "startmotor" till ett medborgarbildningsideal. Åkerstedt skriver i *Den litterate arbetaren*: "Bokvalet borde till en början omfatta flera ämnesområden och skönlitteratur måste nödvändigtvis finnas med." (Åkerstedt, 1967, s. 120)

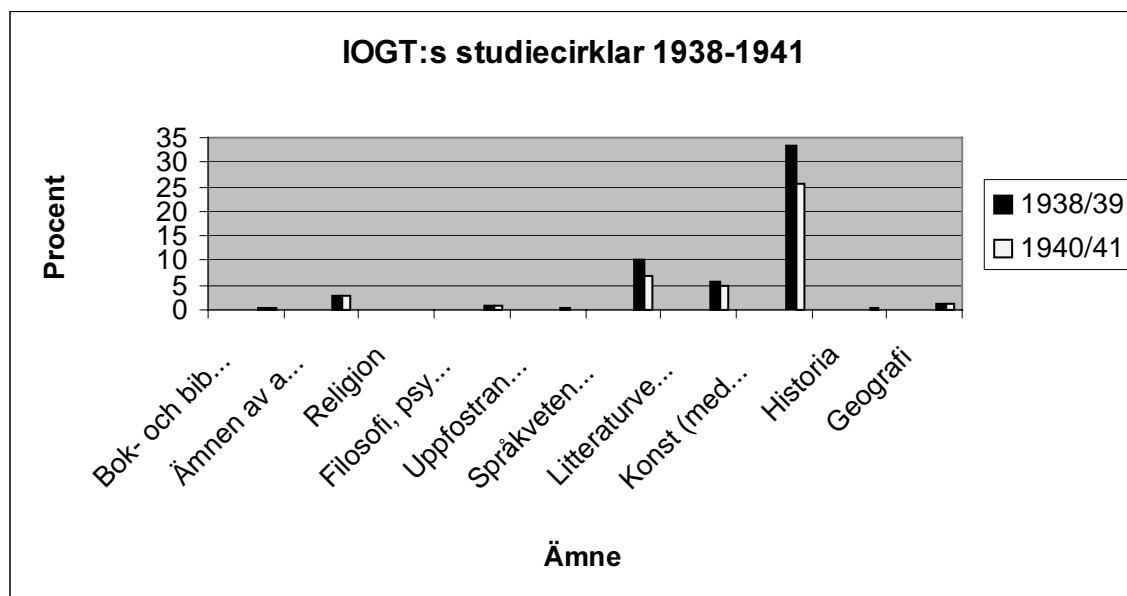
Vi anser att man under denna tidsperiod kan se ett klart medborgarbildningsideal. Även nyhumanismens personlighetsbildningsideal finns med, men dock i betydligt mindre omfattning. Vi refererar till Arvidson som har studerat arbetarrörelsen under tidsperioden 1910-1914. Han skriver om arbetarrörelsen och deras utbildningsmål är ett centralt mål för dem var utökad demokrati och allmän rösträtt. Han menar att därigenom skulle invånarnas ställning som undersåtar alltmer övergå till en ställning som ansvariga medborgare. Han skriver: "Av bildningsarbetets rörelseintegrering följer därmed att medborgarbildning får en framträdande plats. Ett demokratiskt samhälle kräver kunskaper i breda medborgarlager för att fungera." (Arvidson, 1885, s. 72) Vidare skriver Arvidson att ett framträdande mål för arbetarrörelsens folkbildning därför blev att ge sådana kunskaper om samhälle och politik, som gjorde att medlemmarna kunde utföra sin uppgift som medborgare. (Ibid., s. 72)

5.1.3 Åren 1938-1942

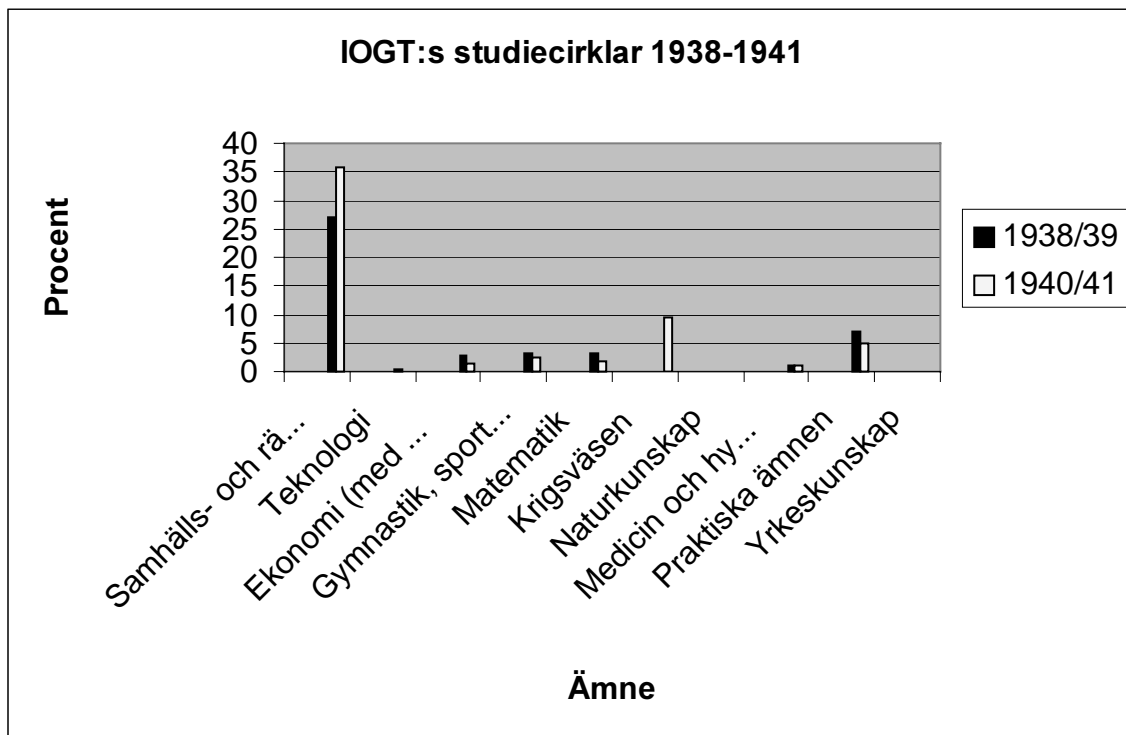
Nedan ska vi presentera IOGT/NBV:s ämnesutbud för åren 1938-1942.

5.1.3.1 IOGT

Det totala antalet cirklar för 1938/39 var 1657 och för åren 1940/41 hade cirklarna dock ökat till 1782 stycken.

Figur 3

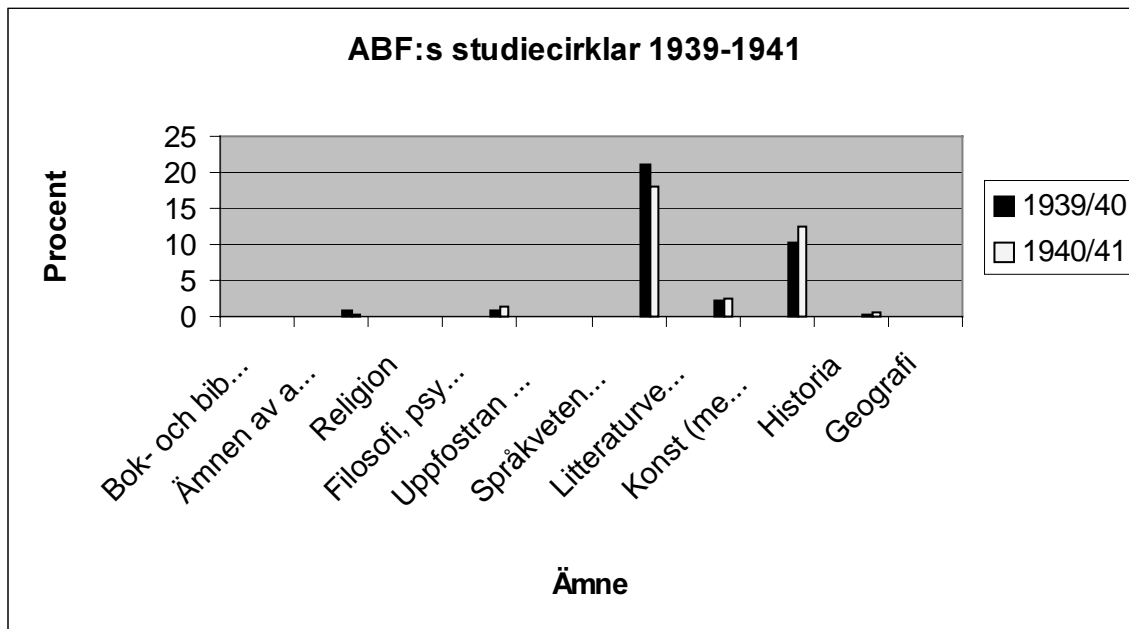

Figur 4

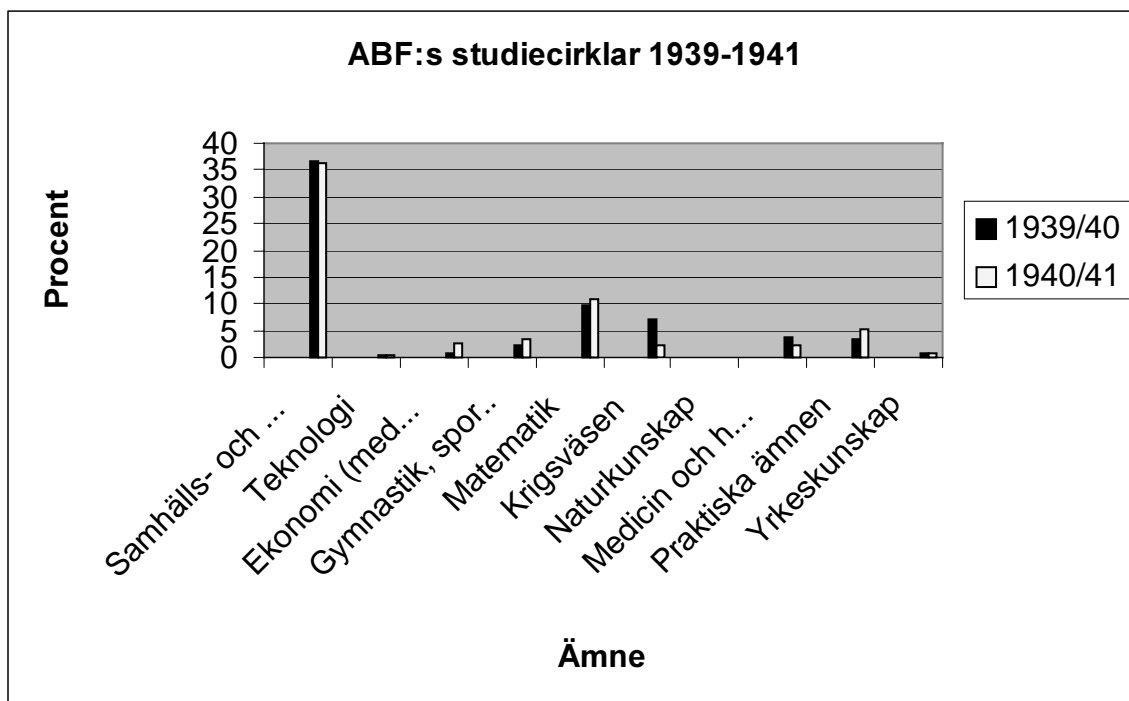
I figur 3 och 4 kan vi se att språkvetenskap och samhälls- och rättsvetenskap utgör en stor del av IOGT:s cirkelutbud. Värt att nämna är att ämnet *välläsning, talteknik, talövningar* också är bland de större cirkelutbud inom språk. Vi anser därför att medborgarbildningsidealet här är mycket framträdande, då de är bra övningar för medlemmarna för att kunna klara sig "bättre" ute i samhället. Vi kan dock se att detta ideal inte utgör lika stor del som tidigare år och att nyhumanismens personlighetsbildning istället har blivit mer påfallande. Detta då intresset för konst har ökat markant. I kapitel 2.2 kan vi se att Ginner menar att konst var ett sätt att träna förstånd, känsla och vilja. Inom nyhumanismens personlighetsbildningsideal skulle dessa tre delar tränas för att nå målet en harmonisk personlighet. Inom praktiska ämnen kan man se att *kvinnlig slöjd (ofta i förbindelse med litteraturläsning)* är mest dominerande, då det finns hela 79 cirklar av totalt 109. Andra ämnen som förekommer inom praktiska ämnen är *träslöjd, teckning* och *målning*. Att dessa ämnen finns, och att kvinnlig slöjd är så stort, tycker vi tyder på att självbildningsidealet också finns med i bilden, då detta bildningsideal syftar på ett kunskapssökande som aktivitet. Ovan nämnda ämnen inom ämnesområdet praktiska ämnen, anser vi fungera som ett eget kunskapssökande. Vi kan dock se att självbildningsidealet inte är lika stort som de ovan nämnda bildningsidealerna. Enligt Gustavsson är det polytekniska bildningsidealet det bildningsideal som brukar förknippas med arbete och yrkeskunskap (se kap 2.3). Då båda dessa ämnesområdena i vår studie för åren 1938-1941, är i princip obefintliga, anser vi att det polytekniska bildningsidealet inom IOGT vid denna tidpunkt är obetydligt.

5.1.3.2 ABF

För åren 1939/40 var det totala antalet cirklar 6138. Detta antal hade minskat nästkommande år 1940/41 till 5687 stycken.

Figur 5

Figur 6

I ovan figurer, 5 och 6, kan man se att medborgarbildningsidealet är mest dominant över denna tidsperiod, då språkvetenskap, samhälls- och rättsvetenskap samt matematik tillsammans utgör en majoritet av ämnena inom ABF:s studiecirklar. För att ytterligare grunda

vår tro på att medborgarbildningsidealet är mest dominant refererar vi även till Gunnar Hirdman som skriver i tidskriften *Tiden 1939*:

Jo, alldenstund partiet [socialdemokraterna, författarnas anm.] gått framåt kommunalt och rikspolitiskt, så ha naturligtvis dess medlemmar känt ökat behov att studera just de ämnen, som de måste känna för att kunna uppfylla uppgifterna inom rörelsen och sköta uppdragen i samhällslivet. Stats och kommunalkunskap har alltid intagit en framträdande plats i studiecirkelnas ämnesval, i studieledarkurserna och i föreläsningarna. Senaste året var sålunda antalet cirklar i kommunalkunskap 459 eller 7,5 procent av det hela och i föreläsningsverksamheten 61 kurser av 488 eller 12 procent. (Hirdman, 1939, s. 158)

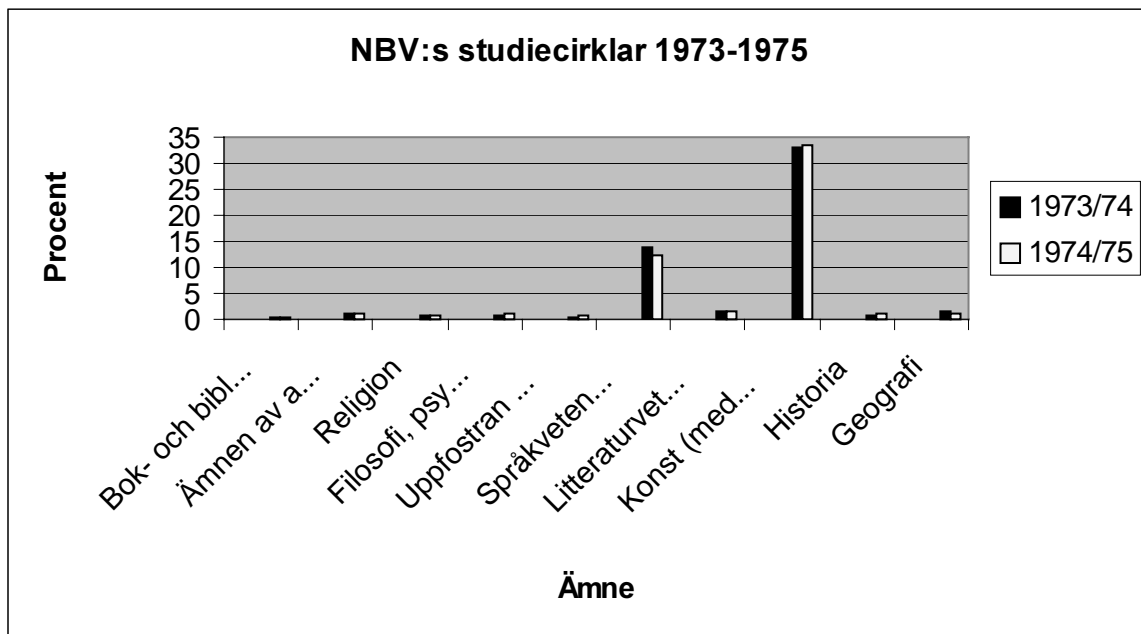
I ovan citat kan vi se att de ämnen Hirdman tar upp stämmer väl överrens med upplysningen som var en stor inspirationskälla till medborgarbildningsidealet. En viktig del i denna idétradition är föreställningen om alla människors lika värde, manifesterad i medborgartanken och den franska revolutionens slagord. Ginner menar att här ingår också idén att individen har rätt och skyldighet att ta del av det politiska livet, men att det då krävs både kunskap och insikt. (se kap 2.1) Vi kan också se att nyhumanismens personlighetsbildningsideal har blivit betydligt större, då konst har ökat markant. Men i jämförelse med medborgarbildningsidealet är detta emellertid litet. Slöjd är störst inom praktiska ämnen, vilket vi tycker visar på att självbildningsidealet utgör en liten del under denna tidsperiod.

5.1.4 Åren 1973-1975

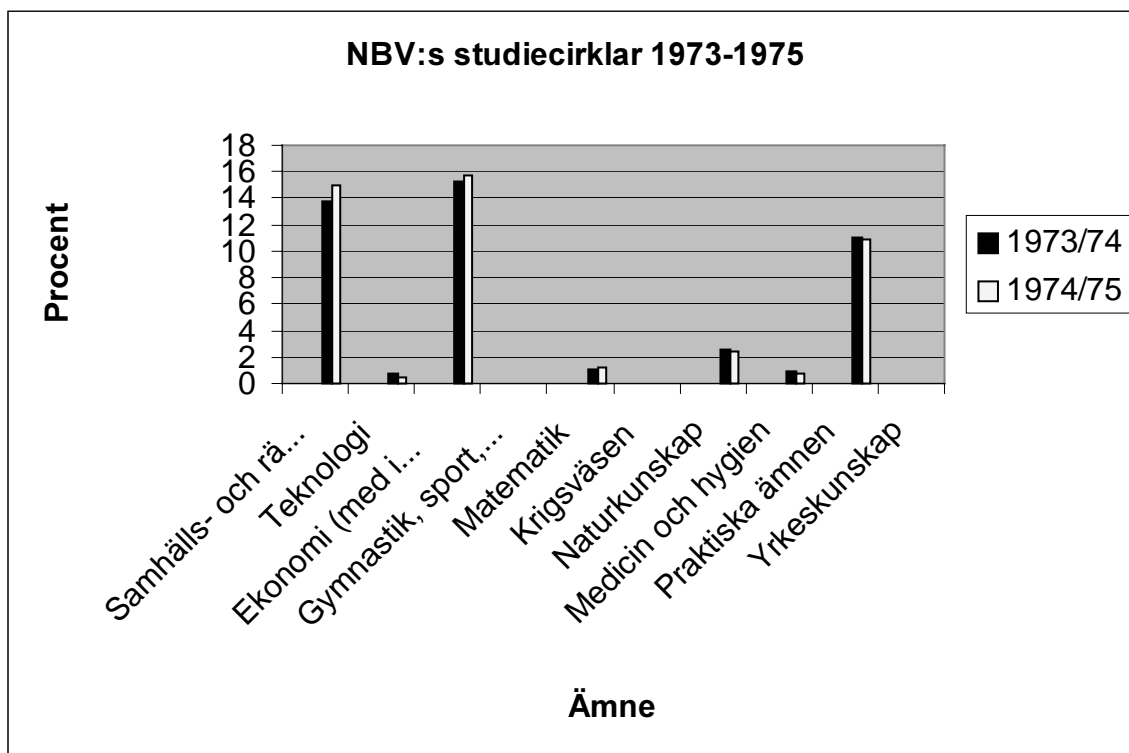
Nedan ska vi studera hur de fyra bildningsidealen avspeglar sig på NBV:s och ABF:s ämnesutbud under åren 1973-1975.

5.1.4.1 NBV

Detta år kan vi se att studiecirkelarna inom IOGT/NBV har ökat markant från vår tidigare tidsperiod 1938-1941. NBV har hela 12 656 cirklar år 1973/74, för att sedan öka till 14 095 år 1974/75.

Figur 7

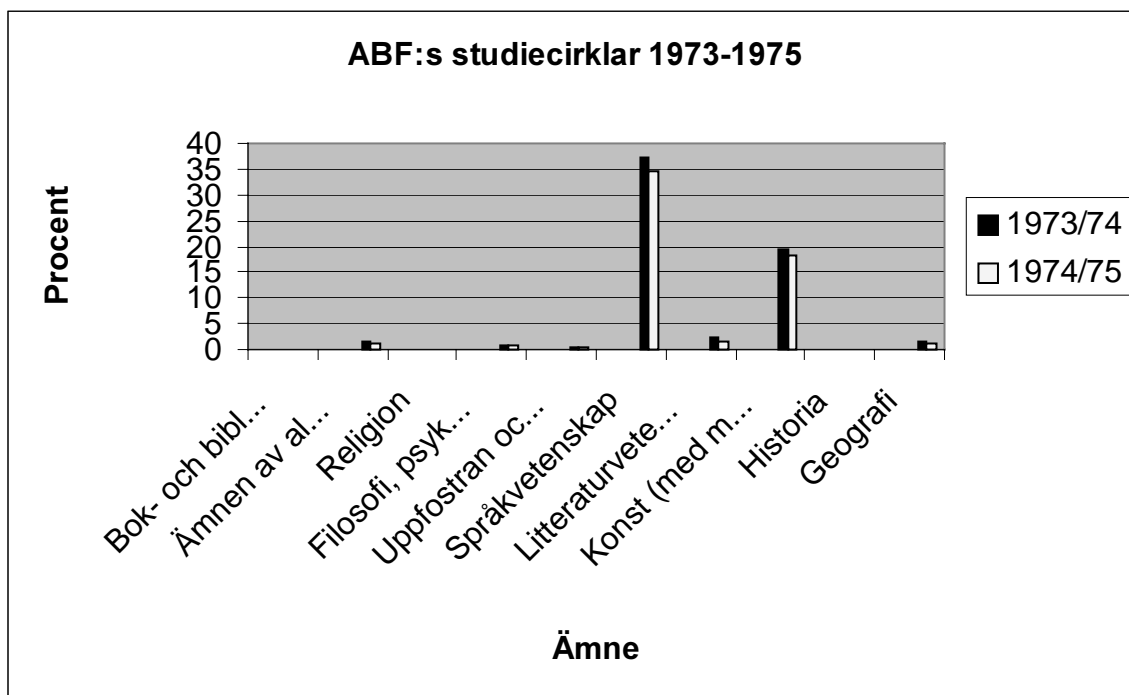

Figur 8

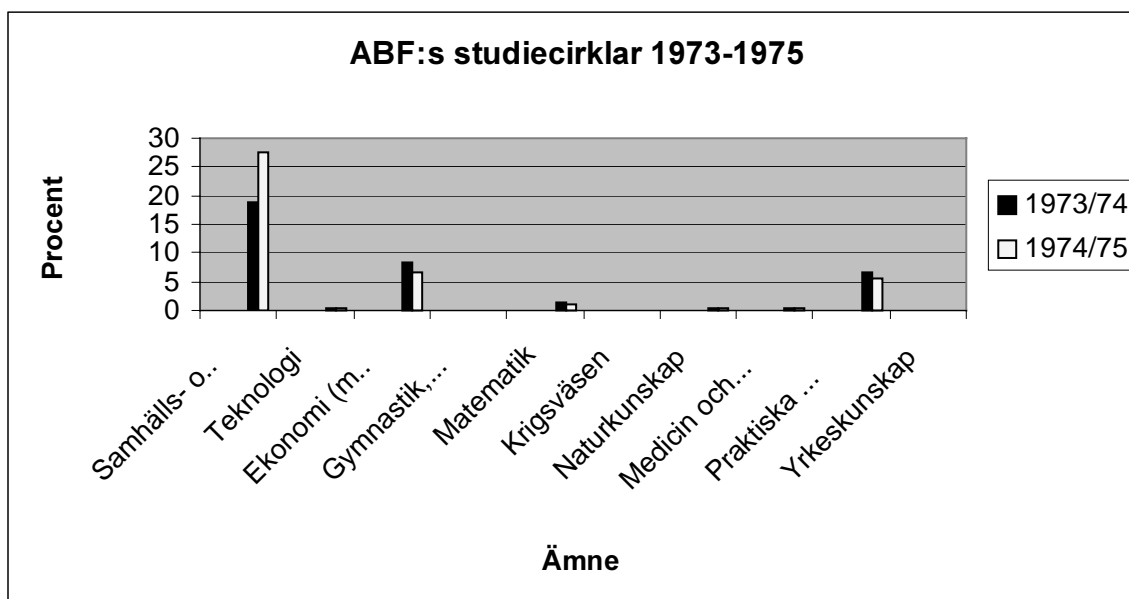
I figur 7 och 8 kan vi se att det största ämnet är konst som utgör cirka en tredjedel av det totala ämnesutbudet. Här kan vi alltså se att det finns en betydande estetisk fostran med nyhumanismens personlighetsbildningsideal. Ginner menar att detta bildningsideal syftar till att få människan till att få en harmonisk personlighet. Detta ska bland annat uppnås genom konst, vilket vi anser vara påtagligt denna tidsperiod (se kap 2.2). Ekonomi tillsammans med samhälls- och rättsvetenskapliga ämnen utgör cirka en tredjedel av ämnesutbudet. Närmast ovanstående tillsammans med matematik, naturvetenskap och språkvetenskap gör att medborgarbildningsidealet utgör en majoritet. Likt detta bildningsideals syfte anser vi att dessa är ämnen som tränar medlemmarna för att de ska kunna klara sig bättre ute i samhället. Störst inom praktiska ämnen är vävning. Andra ämnen här är *träslöjd, batik, metallslöjd, tygtryck, knyppling, och jordbruk – skogsbruk – jakt – fiske – trädgårdsskötsel*. Vi anser därför att självbildningsidealet denna tidsperiod har kommit att utgöra en större del än tidigare år, då vi har valt att räkna dessa ämnen till självbildningsidealet.

5.1.4.2 ABF

Även inom ABF har studiecirkelarna ökat avsevärt sedan den närmast tidigare perioden 1938-1941. År 1973/74 rapporterade ABF att de hade haft 77 106 stycken cirklar. Detta hade ökat till hela 91 302 det nästkommande året 1974/75.

Figur 9

Figur 10

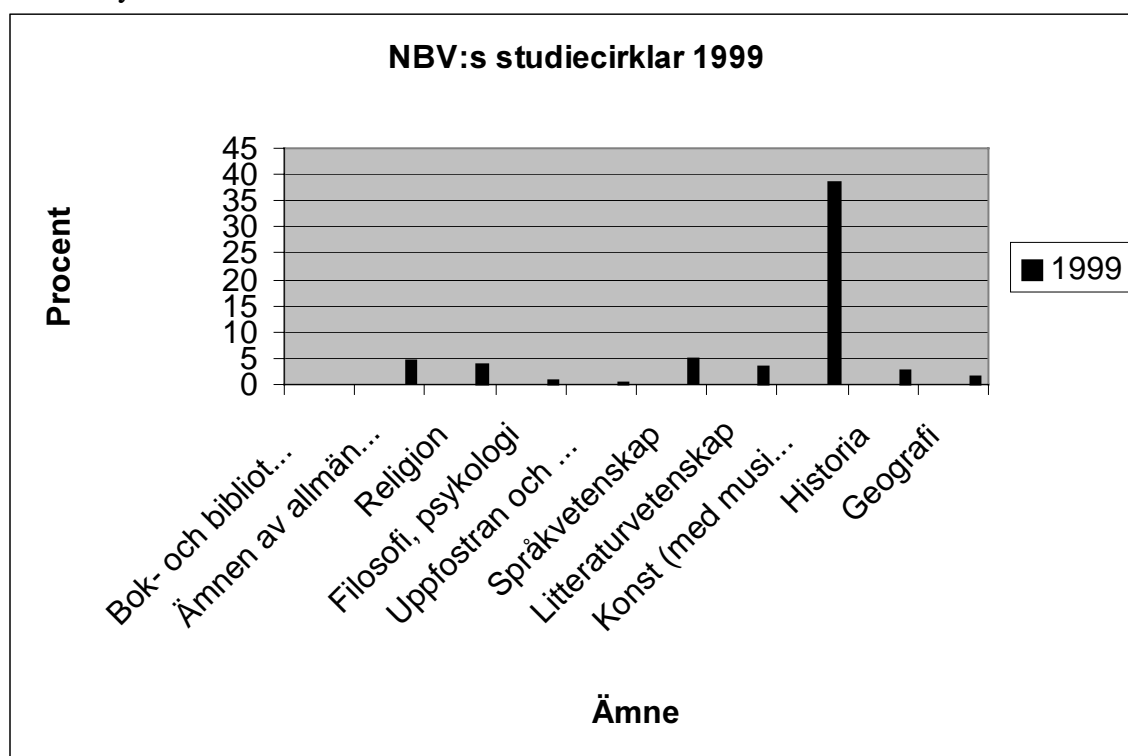
Vi kan ur figur 9 och 10 se att under denna tidsperiod se att språk utgör den största delen av antalet cirkelar. Tillsammans med samhälls- och rättsvetenskap och ekonomi kan vi se att medborgarbildningsidealet även detta år är det bildningsideal som är mest framträdande. Nyhumanismens personlighetsbildningsideal, med litteraturvetenskap och konst, har ökat något sedan föregående tidsperiod, men utgör dock ingen större del. Inom detta bildningsideal fungerar ovan nämnda ämnen som övning och träning av förstånd, känsla och vilja för att nå en harmonisk personlighet. Inom praktiska ämnen kan man se att *textilier* är mest framträdande därefter *träslöjd*, och *metallslöjd*. Detta anser vi har att göra med självbildningsidealet, men att detta bildningsideal under denna tidsperiod inte utgör någon större del av ämnesutbudet.

5.1.5 Åren 1998-1999

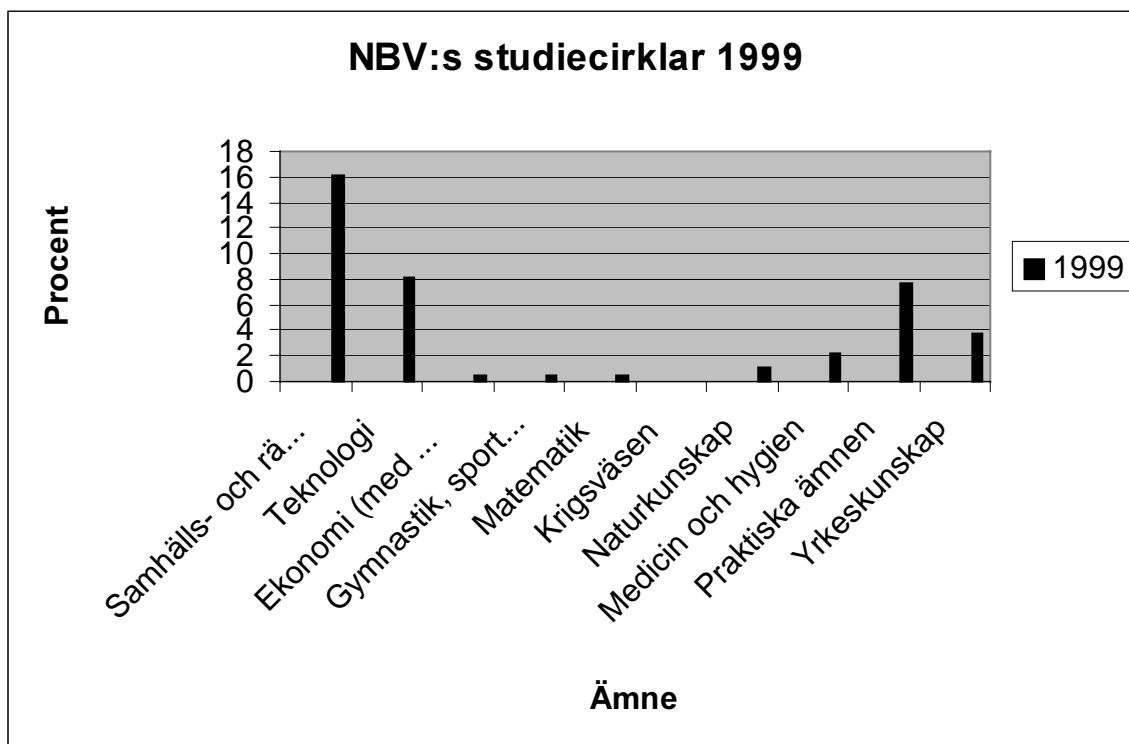
Nedan ska vi studera hur de fyra bildningsidealen avspeglar sig på NBV:s och ABF:s ämnesutbud under åren 1998-1999.

5.1.5.1 NBV

Under år 1999 hade NBV ett cirkelutbud på totalt 22 415 cirklar. Här ser vi att en ökning har skett från 1973/74 respektive 1974/75 då organisationen hade totalt 12 656 cirklar respektive 14 095 stycken.

Figur 11

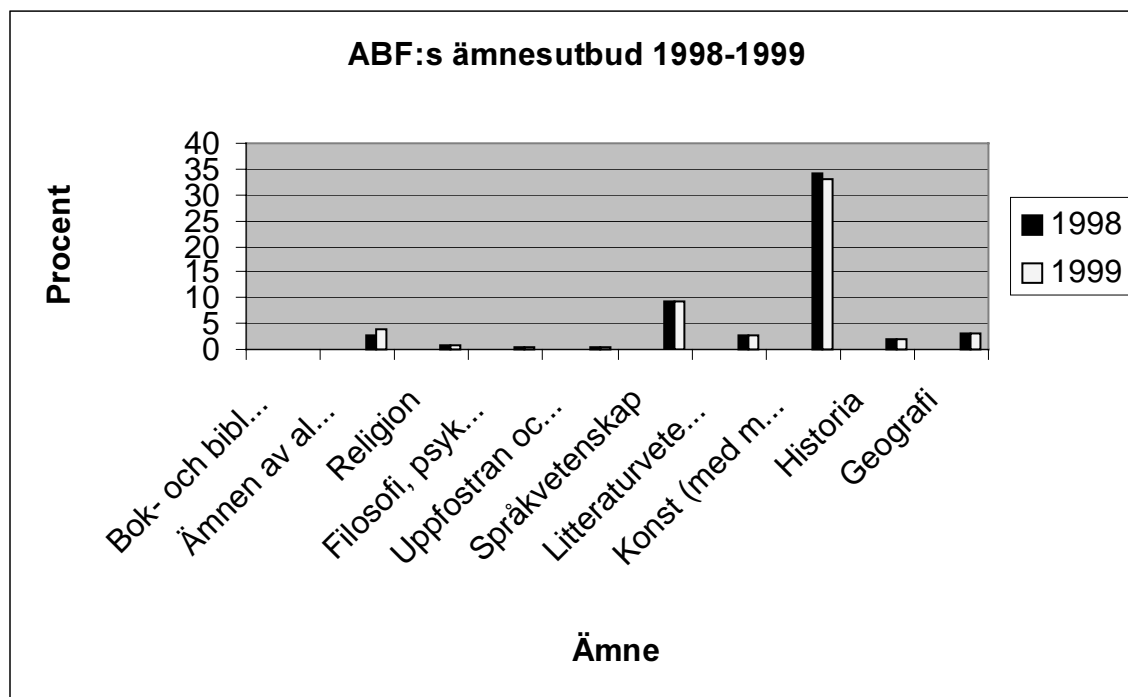

Figur 12

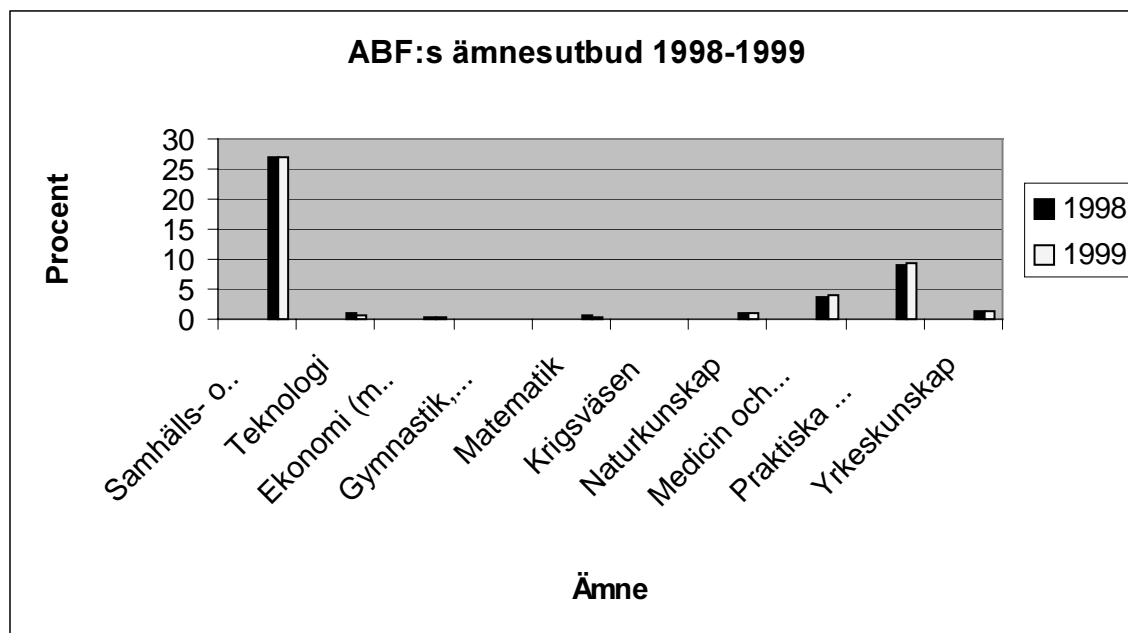
Av figur 11 och 12 som vi ser ovan kan vi uttyda att konst utgör den största delen av ämnesutbudet, därför kan vi uttyda att nyhumanismens personlighetsbildningsidealet utgör en relativt stor del under dessa år. I centrum av detta bildningsideal står estetisk och etisk fostran. På grund av detta formas mycket av bildningsinnehållet av konst, musik, skönlitteratur, även det klassiska, antika kulturarvet framhålls. Likt tidigare år är ämnen som räknas till medborgarbildningsidealet många, men har dock denna tidsperiod minskat. Intressant här är att nyhumanismens personlighetsbildningsideal är betydligt större än medborgarbildningsidealet, och därmed störst. I jämförelse med tidigare år har teknik ökat avsevärt. Med detta kan vi se att det polytekniska bildningsidealet, har blivit mer framträdande än vad detta bildningsideal tidigare har varit inom organisationen. Inom detta ideal är den tekniska utvecklingen en central företeelse. Det polytekniska bildningsidealet brukar även förknippas med arbete och yrkeskunskap. Med detta menas att arbetarnas kunskap om arbetsprocessen bör stå i centrum för kunskapssökandet. Inom yrkeskunskap kan man se att *klädsömnad* förekommer mest, 709 cirklar av de totala 22 415. Ämnen inom ämnesområdet praktiska ämnen, som vi räknar till självbildningsidealet är till exempel *matlagning*, *övrig textilslöjd*, *vävning*, *träslöjd*, och *metallslöjd* och dessa utgör en relativt stor del, 8,7 procent.

5.1.5.2 ABF

ABF har för åren 1998 respektive 1999 103 552 cirklar respektive 103 873 cirklar. Antalet cirklar har endast ökat med några hundra stycken från 1998 till 1999.

Figur 13

Figur 14

Genom att studera figur 13 och 14 kan vi under denna tidsperiod se att i ABF är nyhumanismens personlighetsbildningsideal stort, då de estetiska ämnena under dessa år utgör

ungefär en tredjedel av det totala cirkelutbudet. *Klassiska språk*, som vi räknar till nyhumanismens personlighetsbildningsideal, utgör en liten del, 60 cirklar av sammanlagda 9481 cirklar inom ämnet språk. Inom nyhumanismens personlighetsbildningsideal är målet att få en harmonisk personlighet och detta åstadkommer man genom att förstånd, känsla och vilja tränas. Detta sker bäst genom de klassiska språken, konst och antikens litteratur. Medborgarbildningsidealet är ungefär lika stort som nyhumanismens personlighetsbildningsideal. Gustavsson skriver att inom medborgarbildningsidealet ska alla människor vara lika inför lagen och varje enskild människa ska vara delaktiga i de samhälleliga besluten. Vi ser att det finns en viss mån av självbildningsideal, då *matlagning* är det mest dominerande inom de praktiska ämnena, därefter följer *textilslöjd*, *vävning*, *träslöjd*, *jakt – fiske*, *metallslöjd*, och *trädgård*. Enligt Gustavsson brukar självbildning i allmänhet betraktas som en metod för kunskapssökande. Vi har valt att placera ovan nämnda ämnen till detta ideal, då vi tycker att de fungerar som ett slags kunskapssökande. Till det polytekniska bildningsidealet räknar vi *klädsömnad* i och med att yrkesfrågor är väsentliga inom denna bildningstradition. Detta ämne utgör 1591 cirklar av det totala antalet 103 552. Vi anser att det polytekniska bildningsidealet har en viss framträdande roll, då vi ser att det finns ett par ämnen som vi har valt att räkna till teknologi och yrkeskunskap. Det polytekniska bildningsidealet sammankopplas med arbetet och yrkeskunskapen. Här betonar man industrins vetenskapliga och tekniska förutsättningar i och för arbetarbildningen och dess utgångspunkt är arbetarklassens position i detta system. Därför blir vetenskap, teknik och yrkesfrågor väsentliga inom denna bildningstradition. Då dessa ämnen dock är få kan vi se att detta bildningsideal är minst framträdande av de fyra bildningsidealerna.

5.1.6 Sammanfattning av de olika tidsperioderna

IOGT/NBV och ABF har gått från att i princip endast ha haft en studieverksamhet präglad av medborgarbildningsidealet till att nyhumanismens personlighetsbildningsidealet har blivit mer framträdande. IOGT/NBV och ABF skiljer sig dock här åt, då nyhumanismens personlighetsbildningsideal är mest framträdande under det senaste årtalet i IOGT/NBV, medan, nyhumanismens personlighetsbildningsideal och medborgarbildningsideal är lika framträdande i ABF.

Kring IOGT:s start av folkbildnings- och studieverksamhet inom dess rörelse, anser vi oss i princip helt uteslutande kunna se ett medborgarbildningsideal. Detta grundar vi på de två linjerna – den allmänna och nykterhetslinjen, där vi anser att vi i princip endast kan se ämnen inom linjerna som vi anser spegla medborgarbildningsidealet. Läsning av skönlitteratur är något som man egentligen kan räkna till nyhumanismens personlighetsbildningsideal, men som vi istället vid denna tidsperiod har valt att räkna till medborgarbildningsidealet.

Under tidsperioden 1912-1916 kan man se att i IOGT/NBV är medborgarbildningsidealet som sagt störst, men att även nyhumanismens personlighetsbildningsideal förekommer genom estetiska ämnen. I ABF däremot präglas folkbildningsverksamheten i princip endast av medborgarbildningsidealet.

År 1938-1942 har det skett en förändring inom IOGT/NBV då nyhumanismens personlighetsbildningsideal är lika stort som medborgarbildningsidealet. Detta på grund av att konst och litteraturvetenskap har ökat. Självbildningsidealet förekommer här endast i liten omfattning. Inom ABF är fortfarande medborgarbildningsidealet mest dominant.

Nyhumanismens bildningsideal har dock ökat, men i jämförelse med IOGT/NBV är detta litet. Självbildningsidealet förekommer här, men är dock litet.

År 1974/75 har medborgarbildningsidealet åter blivit mest förekommande i IOGT/NBV, detta efter att ekonomi ökat markant. Konst är här det största ämnet, och utgör hela en tredjedel, därför är även nyhumanismens personlighetsbildningsideal stort. Självbildningsidealet har under denna tidsperiod ökat. I ABF är även denna tidsperiod medborgarbildningsidealet mest dominant och följs likt förra tidsperioden av nyhumanismens personlighetsbildningsideal. Självbildningsidealet är något förekommande.

Under året 1999 är nyhumanismens personlighetsbildningsideal nu mer förekommande än medborgarbildningsidealet i IOGT/NBV. Både självbildningsidealet och det polytekniska bildningsidealet har detta år ökat men det sistnämnda bildningsidealet är detta år betydligt mycket större än vad det har varit tidigare tidsperioder. I ABF har det skett en förändring under åren 1998/99 då nyhumanismens personlighetsbildningsideal är lika framträdande som medborgarbildningsidealet. Självbildningsidealet och det polytekniska bildningsidealet förekommer sparsamt.

5.2 Vilka samhällliga omständigheter kan ha påverkat organisationerna?

I detta kapitlet ska vi nu söka svar på vår andra frågeställning; *Kan vi genom att titta på IOGT/NBV:s och ABF:s organisationer finna några samhällliga omständigheter som har påverkat dem och vilka är de i sådana fall?*

5.2.1 IOGT/NBV

IOGT/NBV har övergått från ett medborgarbildningsidealet till att nyhumanismens personlighetsbildningsideal som nu är mer förekommande. Däremellan har medborgarbildningsidealet åren kring IOGT:s start av sin folkbildnings- och studieverksamhet, och åren 1912-1915, varit mest förekommande, för att sedan år 1938-1942 vara lika framträdande som nyhumanismens personlighetsbildningsideal. Tidsperioden därefter, var återigen medborgarbildningsidealet mest förekommande, för att sedan år 1999 övergå till nyhumanismens personlighetsbildningsideal. Vi ska nu titta på om det kan finnas några samhällliga omständigheter som kan ha påverkat IOGT/NBV:s organisation och om dessa kan ha påverkat den förändring i bildningsidealen som har skett. Vi har valt att inte titta på om det eventuellt har funnits några samhällliga omständigheter vid vår första tidsperiod som behandlar IOGT/NBV. Detta val grundar vi på att vi anser att vi inte har tillräckligt med material som behandlar IOGT/NBV:s cirkelutbud.

5.2.1.1 IOGT/NBV 1912-1916

Vi tror oss kunna se att första världskriget har haft en viss inverkan på IOGT/NBV:s studieverksamhet. Oscar Olsson skriver i Goodtemplarnas årsmöteshandlingar för 1915 (s. 49):

Det såg mörkt ut för vår studieverksamhet vid arbetsårets början. Det var just vid den tid studiecirkelarna planera för arbetets återupptagande efter sommarens vila, som kriget bröt ut.

Allmän nedslagenhet var rådande, all företagsamhet tycktes förlamad, allt intresse slocknat – utom det, som samlade sig kring krigstelegrammen. Emellertid kände tydligen både studieledare och distriktsstudieledare sitt ansvar inför de värden, som stodo på spel, om våra studiecirkelns arbete bleve förlamat av den allmänna paniken och de genom många års tråget arbete upprättade logebiblioteken utsatta för faran att upplösas och skingras.

Detta citat speglar IOGT/NBV:s organisation när första världskriget bröt ut den 1 augusti 1938, efter att den österrikiska tronföljaren Frans Ferdinand i Sarajevo mördades - ”Dödsskottet i Sarajevo”. (Krönika 20:e århundradet, 1988, s. 169) I citatet ovan skriver de om den allmänna paniken som rådde och att genom denna kunde de upprättade logebiblioteken utsättas för fara och skingras. Med den allmänna paniken tror vi att de kan mena de påfrestningar det svenska folket utsattes för under första världskriget. Man skriver i *20:e århundradet när var hur* att för svenska folket innebar kriget stora förändringar:

Det fanns inte någon ekonomisk försvarsplanering vid krigsutbrottet, och senare när ubåtsblockaden skar av Sveriges handelsförbindelser blev det en tid av hunger, ransoneringskort, kålrötter och surrogatrecept. (*20:e århundradet när var hur*, 1999, s. 27)

Som vi tidigare nämnt är medborgarbildningsidealet mest framträdande under denna tidsperiod. Vi kan också se här att nyhumanismens personlighetsbildningsideal förekommer genom estetiska ämnen. Från tidigare år har detta bildningsideal ökat. Nyhumanismens personlighetsbildningsideal har som mål en harmonisk personlighet. Detta skulle uppnås genom träning av förstånd, känsla och vilja. Det skedde bäst med hjälp av de klassiska språken, antikens litteratur och konst. Vi tror att det här kanske kan finnas ett samband mellan att nyhumanismens personlighetsbildningsideal har ökat och det rådande första världskriget vid denna tidsperiod. Vi tror nämligen att människorna ville fly den bistra vardagen. När vardagen var svår, tror vi att människors mål mer var en harmonisk personlighet, då detta inte var lika ouppnåeligt som att göra något åt den rådande världssituationen.

5.2.1.2 IOGT/NBV 1938-1942

Under denna tidsperiod började tyska trupper tåga in i Österrike den 12 mars 1938. Landet anslöts till Tyskland utan protest. Den 9 november samma år attackerade beväpnade grupper i Tyskland judiska affärer och synagogor under ”kristallnatten” – då ca 30 000 judar fördes till läger. Den tredje september förklarade Storbritannien och Frankrike krig mot Tyskland. (1900-talet – en bok från Aftonbladet, 1999, s. 118ff) Kriget hade även kommit till Norden då Finland kom i krig mot Sovjet i vinterkriget. Rolf Alsing skriver i *1900-talet – en bok från Aftonbladet*: ”Oron för vad som hände i Finland var stor, men oron för vad Hitler-Tyskland kunde ta sig för var ännu större. Kriget ryckte allt närmare och präglade under fem år praktiskt taget allt vardagsliv i vårt land.” (Ibid., s. 126) Med stöd av följande citat ur Godtemplarordens årsmöteshandlingar 1941, tror vi att detta kan ha påverkat organisationen:

Under det gångna arbetsåret uppstodo av anledningar, en mängd svårigheter inte minst för bildningsarbetet som följd av inkallelser av våra medlemmar till militärtjänst, av mötesförbud i vissa delar av landet, av att ordenshus, skolor o. a. lokaler togos i anspråk för militära ändamål samt inte minst genom den oro i sinnena, som det utrikespolitiska händelserna vållade. Om man tar hänsyn till dessa svårigheter, måste man säga, att studieverksamheten uppehållits förvånande väl. (Godtemplarordens årsmöteshandlingar, 1941, s. 173f)

Vi kan se att Melin, Johansson och Hedenborg, skriver att för de flesta svenska män i vapenför ålder innebar även andra världskriget upprepade perioder av inkallelser för

utbildning och bevakningstjänst ”någonstans i Sverige”. (Melin, et. al, 1999, s. 237) Vi tycker att det märks klart, med grund av ovanstående citat, att IOGT/NBV kände av dessa förhållandena. Nedanstående kan vi se att detta ledde till att folkbildningsverksamheten minskade:

I en mängd fall har man, då cirkeln fått påminnelser om rapporten, upplyst om att studieledaren eller flertal medlemmar eller rent av alla medlemmar i cirkeln blivit inkallade, och att cirkeln därför aldrig kommit igång eller måst nedlägga arbetet efter ett eller annat möte. Men i stort sett har man lyckats uppehålla studiecirkelarna anmärkningsvärt väl. I ett avseende ha emellertid verkningarna av alla svårigheter visat sig på ett påfallande och för övrigt tämligen naturligt sätt: antalet möten har sjunkit med inte mindre än 25 %. (Ibid., s. 173f)

Genom att titta på studiecirkelarnas ämnesutbud anser vi oss kunna förmoda att kriget även gör sin avspeglning. År 1939/40 fanns ett ämne som hette krigsväsen som utgjorde 165 cirklar av det totala antalet 1746. Här ingick kurserna *beredskapskursen om folkförsvaret* och *medborgarkursen om luftskydd*. Något sådant här ämne förekom inte under året 1937/38. Under båda dessa år fanns dock cirklar inom ämnet *fredsfrågan*. Dessa hade minskat från 20 cirklar år 1937/38 till endast sex året därpå. Anmärkningsvärt här är att under våra senare utvalda tidsperioder, 1974/75 och 1999, förekom inte något ämne som vi kan relatera till ämnesområdet krigsväsen.

Från år 1937/38 till 1939/40 hade antalet cirklar i *engelska språket* minskat från 73 till 59. Cirklarna inom detta ämne har dock procentuellt sett ökat från 41,2 till 48,3 procent. Denna ökning tror vi kan ha påverkats av regeringens beslut år 1939 att införa engelskan som första språk på prov i några skolor. (Krönika över 20:e århundradet, 1988, s. 517) Vi tror att detta eventuellt kan ha lett till att intresset för engelska språket ökade, därmed ökningen inom detta ämne i studiecirkelarna.

Som vi nämnt tidigare i kapitel 5.1.6 så har det skett en förändring inom IOGT/NBV. Vid denna tidpunkt har nyhumanismens personlighetsbildningsideal blivit lika stort som medborgarbildningsidealet. Denna förändring ser vi genom att konst och litteraturvetenskap har ökat. Även under denna tidsperiod råder ett världskrig. Vi tror att nyhumanismens personlighetsbildningsidealens ökning kan ha med denna världssituation att göra. Som vi skrev under föregående tidsperiod hade nyhumanismens personlighetsbildningsideal även då ökat. Vi kan se att detta bildningsideal bara fortsatt att stiga. Nämnvärt här är att under nästkommande tidsperiod har detta bildningsideal blivit mindre. Vi tror att nyhumanismens personlighetsbildningsideal fyller en funktion vid de två världskrigen. Som vi tidigare skrivit tror vi att en harmonisk personlighet var ett mer lättåtkomligt mål än att påverka den rådande världssituationen.

5.2.1.3 IOGT/NBV 1974-1975

Under åren 1973/74 och 1974/75 gavs få kurser i ämnet *arbete och arbetsmarknad*, antalet hade dock ökat till mer än det dubbla från 1973/74 till 1974/75, men var trots detta en avsevärt liten del av det totala antalet cirklar. I boken *På första sidan 1900-1999* skriver Sigurd Glans att man i Sverige började urskilja en ny tendens på arbetsmarknaden – unga fick svårare att få arbete. Lågkonjunkturen 1971-1972 drog upp siffran för antalet arbetslösa till 2,7 procent. Detta var då ett oroande tecken. (Glans, 1999, s. 227) Vi tror att den ökning som ändå har skett av kurser inom arbetsmarknad, trots att de utgör en liten del av det totala

ämnesutbudet, kan ha berott på den rådande situationen på arbetsmarknaden. Vi tror att arbetslöshetsfrågan speglade av sig på ämnesutbudet och gjorde att efterfrågan på ämnen som är relaterade till arbetsfrågor blev tydligare.

Anders Frenander skriver i *Debattens vågor* att en del nya viktiga frågor hade dykt upp, inte minst miljöfrågorna. (Frenander, 1999, s. 188) Detta finner vi intressant då ett annat liknande ämne hade tillkommit inom NBV, *naturskydd*, detta utgjorde dock inte så stor del av det totala antalet cirklar. Vår uppfattning är ändå att de nya viktiga miljöfrågorna kan haft inverkan så att NBV:s medlemmar har visat ett större intresse att lära sig om miljöfrågor.

Vi kan också se att hela 1970-talet präglades Sverige av ett internationellt engagemang. Glans skriver att detta var det starkaste och livfullaste sedan andra världskriget. Blickarna riktades åt flera håll, bland annat mot frigörelser från militärdiktaturer i Sydamerika och mot Vietnamkriget. FNL-sympatisörer i Sverige hade som mest 100 lokala grupper och många ungdomar tog en stor del av sin tid åt att kämpa för fred långt bort i öster. FNL fick stöd från många håll runt om i världen, men enligt Glans hedras Sverige än idag, speciellt vid de institutioner i Vietnam som påminner om kriget. (Glans, 1999, s. 234) Detta tycker vi är intressant då *internationella frågor* var det femte största ämne inom samhällsämnen. Vi menar då att så mycket hände utanför Sveriges gränser, att människor började engagera sig för andra länder. Detta kan ha ett visst samband genom att så många cirklar startades inom detta ämne.

Här kan vi se att medborgarbildningsidealet återigen blivit det mest förekommande inom IOGT/NBV (se kapitel 5.1.6). Detta tror vi har att göra med att människor började orka engagera sig mer för det samhälleliga livet, som exempelvis arbetslösheten, miljön och internationella frågor.

5.2.1.4 IOGT/NBV 1999

I NBV:s nästa års verksamhetsberättelse för 1995-1998 skriver man att NBV:s femåriga satsning bland annat på miljö har varit mycket lyckad och blivit uppmärksammad långt utanför organisationen. (NBV:s verksamhetsberättelse, 1999, s. 1) Vi tycker att det är intressant att de har haft en satsning just på miljön vid denna tidpunkt, då miljöfrågan tycks spela en stor roll i samhället. Författarna till boken *Sverige 1900-talet* skriver att miljöskyddslagen som antogs år 1969 hade efter ytterligare årtionde förts samman med andra lagar för landskapsvård, naturresursers nyttjande, plan- och bygglagstiftningen m.m. till en sammanhängande miljöbalk, antagen av riksdagen 1998. De menar att miljön vid denna tidpunkt kommit upp på den politiska dagordningen och intagit en allt viktigare plats där. De menar att detta grundade sig på att vår gemensamma samhälleliga värdering av naturen har vuxit. De fortsätter med att skriva att om det inte var så skulle inte vi – företag och enskilda – knappast vara beredda att acceptera de ingrepp i handlingsutrymmet som kommer med lagstiftning, miljöstyrande avgifter och skatter eller de extra ansträngningar som materialåtervinningen medför eller de ökade priser som KRAV-märkt mat betingar. Vi skulle inte heller vara beredda att ägna stora samhällsinvensteringar åt miljöanpassning. (Sverige 1900-talet, 2000, s. 188f) Förutom NBV:s satsning på miljön kan vi också se vid denna tidsperiod att inom studiecirklar som behandlade miljö, kom det till nya cirklar såsom *miljövård (naturvetenskaplig inriktning)*, *miljövård (samhällsvetenskaplig inriktning)* och

*geovetenskap*⁹. Samtidigt har ämnet *naturskydd* försvunnit. Att detta ämne har försvunnit tror vi kan ha att göra med att ämnen knutna till miljöfrågor har blivit mer vetenskapligt inriktade. Att så många nya ämnen har tillkommit som berör miljöfrågan tror vi kan ha berott på det ökade medvetandet om miljön och detta gjorde att intresset för sådana här ämnen ökade.

Ett nytt ämne som tillkom inom kategorin teknik var *datorteknik*, detta ämnet var nu det största ämnet inom denna grupp. Det var hela 1103 av det totala antalet 1814 studiecirkel. När vi ser dessa ämnen relaterar vi detta till den snabba utvecklingen inom IT, vid denna tidsperiod. Under denna tidsperiod kan vi uttyda att det polytekniska bildningsidealet blivit mer framträdande än tidigare år. Inom detta bildningsideal är den tekniska utvecklingen en central företeelse. Vetenskap, teknik och yrkesfrågor är också väsentliga inom denna bildningstradition. Emin Tengström skriver att en mycket stor förändring har skett inom IT¹⁰ från slutet av 80-talet fram till slutet av 90-talet, då de olika elektroniska nätverken började växa fram. Datorteknik och teleteknik hade börjat förenas. Han skriver att nu började ett globalt system av förbindelser mellan informationstekniska apparater (telefon, dator, TV etc) växa fram snabbt. Tengström skriver år 1998, att IT-teknikens tillväxt internationellt kan uppges till 15 procent per år. (Tengström, 1998, s. 53) Ovanstående anser vi vara kopplat till det polytekniska bildningsidealet därför har teknik och den tekniska utvecklingen blivit allt mer framträdande och spelat en större roll. Den tekniska utvecklingen har en central roll inom detta bildningsideal. Vi kan också se att ämnet *information – kommunikation – media och informationsbehandling* har tillkommit. Detta tror vi kan haft en viss inverkan av att samhället vid denna tidsperiod ofta påpekas vara på väg att bli ett informationssamhälle. (Dijk, 1999, s. 220) Informationssamhället karaktäriseras enligt Sjölin bland annat av en allmänt ökad kunskapsproduktion, ett ökat beroende av tillgång till information och framväxten av en särskild informationssektor i ekonomin bredvid agrar-, industri-, och tjänstesektorn. (Sjölin, 2002-04-23).

Denna tidsperiod kan vi se att nyhumanismens personlighetsbildningsideal för första gången, under våra utvalda tidsperioder, är mest framträdande. Detta tror vi kan ha att göra med att det vid detta tidskeende är människor i allmänhet i stort sett nöjda med sin livssituation då det till exempel inte rådde något krig som berörde Sverige så mycket som de två världskrigen. Detta tror vi gör att intresset för att engagera sig i ämnen som går att knyta till medborgarbildningsidealet minskar.

5.2.2 ABF

ABF var från början i princip endast präglad av medborgarbildningsidealet. Följande tidsperiod var medborgarbildningsidealet mest dominant, nyhumanismens personlighetsbildningsideal hade dock satt sina spår här, detta utgjorde dock ingen stor del. Även självbildningsidealet förekom, dock i liten mån. Detta ändrade sig inte så mycket fram till 1998-1999, då nyhumanismens personlighetsbildningsideal och medborgarbildningsidealet hade blivit lika stora. Under den senare tidsperioden hade även det polytekniska

⁹ Enligt Nationalencyklopedin kan man sammanfatta geovetenskap på de vetenskaper som utforskar jordklotets historia, struktur, sammansättning, egenskaper och resurser samt de processer som verkar på och i jordklotet. (Nationalencyklopedin, 1992, s. 428)

¹⁰ Enligt Tengström kan man med "IT" eller "informationsteknik" mena lite olika saker. Han menar att i en bredare mening står begreppet för all teknik varmed man kan lagra, återvinna, bearbeta, överföra, mångfaldiga och distribuera information. Här ingår även medier som t ex radio och TV. Han fortsätter sedan med att i en snävare mening avses med IT främst sammankopplingen av datorer och teleteknik. (Tengström, 1998, s. 52)

bildningsidealet blivit lite mer framträdande i jämförelse med tidigare år. Självbildningsidealet var även här litet. Som vi tidigare studerat, IOGT/NBV, ska vi även undersöka om vi kan se om det finns några samhälleliga omständigheter som kan ha påverkat ABF och vilka dessa i sådana fall är.

5.2.2.1 ABF 1912-1916

Med högkonjunkturen kom "Nick Carterlitteraturen" år 1908 in i landet i stor omfattning (Arvidson, 1991, s. 250). I Nationalencyklopedin skriver man att Nick Carter-böckernas popularitet i Sverige i början av 1900-talet gav upphov till en debatt som hade vissa drag av "moralisk panik". Denna debatt ställde krav om förbud, bojkott och dylikt. Böckerna försvann för en tämligen lång tid från marknaden. (Nationalencyklopedin, 1994, s. 152) Arvidson skriver att det blev en kamp mot denna litteratur. Denna litteratur ansågs vara farlig för arbetarungdomen och ett hot mot den borgerliga ungdomen. (Arvidson, 1991, s. 250) I samband med detta skriver Arvidson att ett förfinat nöjesliv blev en viktig uppgift för rörelserna. Arbetarrörelsen deltog därför i en kampanj mot denna "smutslitteratur". (Ibid., s. 250)

När vi läser ABF:s verksamhetsberättelse för 1 juni 1913 – 31 maj 1914 tror vi oss kunna ana att de har blivit påverkade av den så kallade borggårdskuppen. Denna började år 1911 då Karl Staaff blev statsminister och omedelbart hamnade i konflikt med högern och kungen. Symbolfrågan var försvaret, inte minst förslaget från högerns sida om att bygga en pansarbåt. Den 6 februari 1914 kulminerade allt, då 30 000 demonstranter, mest bönder, tågade till Stockholm i det så kallade bondetåget. Efter detta avgick statsminister Staaff omedelbart. Ett arbetartåg på närmare 50 000 deltagare samlades med Branting i spetsen. Kungen tillsatte en försvarsvänlig regering som kallades opolitisk, med Hjalmar Hammarskjöld som statsminister. (1900-talet - en bok från Aftonbladet, 1999, 42ff) Varför vi tror att ABF:s organisation har blivit påverkade av denna samhälleliga omständighet grundar vi på följande citat:

Beträffande bildningsarbetets yttre förutsättningar förtjänar bl. a. antecknas, att årets politiska tilldragelser haft ett synnerligen påfallande inflytande på A. B. F. Under mer än 2 månader, februari och mars och ett gott stycke in i april, lade politiken så pass fullständigt beslag på intresset, att A. B. F:s verksamhet blev så tämligen lamslagen. (ABF:s verksamhetsberättelse, 1914, s. 1)

Tidpunkten som ABF nämner att de politiska tilldragelserna ägde rum, stämmer väl överens med den tid då borggårdskuppen skedde. ABF skriver även om vilka följder de inrikespolitiska händelserna gav:

Föreläsningsverksamheten avstannade så gott som alldeles, och även studiecirklarna hava helt visst rönt allvarlig kännning av de extraordinära förhållandena. Då normala förutsättningar åter inträdde, närmade sig »säsongen» sitt slut, vilket säkerligen medfört, att man på rätt många håll till höstsidan undanskjutit förslag både om cirkelars bildande och kursers anordnande. Siffrorna i denna verksamhetsberättelse giva följaktligen, kan man säga, en förminskad bild av det faktiskt starkt växande intresset ute i landet för bildningsverksamheten. (ABF:s verksamhetsberättelse, 1914, s. 1-2)

Som vi tidigare har sett är medborgarbildningsidealet vid denna tidsperiod mest dominant. Inom detta bildningsideal menar Ginner att individen har rätt och skyldighet att ta del av det politiska livet, men då krävs både kunskap och insikt. Som vi ovan kan se tror vi oss kunna se

att ABF har blivit påverkad av borggårdskuppen, då intresset istället riktades mot denna politiska händelse. Vi tror oss därför kunna se att intresset för de politiska händelserna var stora, vilket vi förknippar med medborgarbildningsidealet.

I nästa års verksamhetsberättelse, 1914/15, som behandlar ABF:s tredje verksamhetsår kan man läsa att de efter det förra årets ”extraordinära inrikespolitiska förhållanden”, hade stora förväntningar på det kommande året. De skriver dock sedan:

Då i denna verksamhetsberättelse nu måste konstateras, att förväntningarna icke i allo uppfyllts, torde detta väl näppeligen väcka någon förvåning. Även det än så länge oansenliga arbete, som A. B. F. strävar att utföra, har självfallet fått sin starka påkänning av vad det vill säga att utföra kulturarbete i skuggan av ett världskrig. Den ekonomiska kris med arbetslöshet och tryckande dyrtid, som blivit Sverges anpart i världsoluckan, måste ju hota att alldeles uppriva ett bildningsarbete, som bedrivs just bland de samhällslager, vilka hårdast drabbats av katastrofens ekonomiska följdöföreteelser även i ett neutralt land. (ABF:s verksamhetsberättelse, 1915, s. 3)

Om dessa ekonomiska svårigheter skriver man i *20:e århundradet när var hur* skriver att det inte fanns någon ekonomisk försvarsplanering vid krigsutbrottet. De skriver även att senare när ubåtsblockaden skar av Sveriges handelsförbindelser blev det en tid av hunger, ransoneringskort, kålrötter och surrogatrecept. (*20:e århundradet när var hur*, 1999, s. 27) ABF fortsätter sedan med att skriva:

Tydligast avspeglar sig krisens verkningar i den stora nedgången av antalet föreläsningkurser. Ett stort antal rekvirerade kurser ha blivit inställda på grund av de ekonomiska svårigheterna. Studiecirkelverksamheten har däremot lidit vida mindre avbräck. Denna skillnad kommer sig ej blott därav att föreläsningrörelsen, isynnerhet då den icke har någon permanent organisation, är vida mer känslig för tillfälliga rubbningar, utan ock i sin mån därav, att från A. B. F:s sida ansträngningarna väsentligen varit inriktade på att hålla cirkelverksamheten uppe. (ABF:s verksamhetsberättelse, 1915, s. 3f)

Med grund på de två ovanstående citat anser vi oss tro att även ABF:s organisation har blivit påverkad av det rådande världskriget. Där framgår det att ett stort antal rekvirerade kurser blev inställda ”på grund av de ekonomiska svårigheterna”. I ABF:s föreläsningkurser för samma år tror vi oss kunna se att världskriget avspeglat sig på föreläsningkursernas ämnesutbud, då en kurs hette *Världskrig och socialdemokrati*. Inom detta ämne hålls relativt många kurser, 10 av totala 141. Detta kan jämföras med två största ämnena *Kooperation* och *19:de seklets revolutioner*, där det hölls sammanlagda 18 kurser i vardera (ABF:s verksamhetsberättelse, 1915, s. 24-25). Året därpå hölls det betydligt fler föreläsningkurser inom *dyrtid*, än vad det gjorde i något annat ämne. Mer än dubbelt så många kurser hölls i detta ämne i jämförelse med det näst största ämnet. Ämnet *socialismen och kriget* förekom också. (ABF:s verksamhetsberättelse, 1916, s. 32ff)

Inom IOGT/NBV kunde vi vid denna tidsperiod samt den nästkommande, 1938-1942, urskilja att nyhumanismens personlighetsbildningsideal hela tiden ökade. Inom ABF kan vi inte se samma tendens. Vi kan dock uppfatta att under denna tidsperiod präglades ABF:s studieverksamhet nästan helt och hållet av medborgarbildningsidealet (se kapitel 5.1.6). Som vi ovan nämnt ingår inom detta bildningsideal att individen har rätt och skyldigheter att ta del av det politiska livet, men då krävs både kunskap och insikt. Vi tror att ABF, i motsats till IOGT/NBV, vid denna tidsperiod, då det första världskriget rådde, var intresset för det politiska livet stort. Detta kan ha varit att tron att man genom kunskap kunde förändra den samhälleliga situationen.

5.2.2.2 ABF 1938-1942

Under denna tidsperiod hade andra världskriget brutit ut. Om detta skriver man i *Sveriges historia* att detta bland annat för de flesta svenska män i vapenför ålder innebar upprepade perioder av inkallelser för utbildning och bevakningstjänst ”någonstans i Sverige”. (Melin et. al. 1999, s. 237) Detta kan vi se att även ABF:s verksamhet fick känna av:

Det senaste verksamhetsåret har för folkbildningsarbetet i allmänhet och studiecirkelverksamheten i synnerhet kännetecknats av svårigheter av olika slag, beroende av att de pedagogiska och organisatoriska lokala ledarna i stor utsträckning varit inkallade i militärtjänst. (ABF:s verksamhetsberättelse, 1941, 38)

Med utgångspunkt i ovan citat tror vi oss här därför kunna se att andra världskriget har satt sina spår på ABF:s verksamhet. Detta då ledarna blev inkallade till militärtjänst. Rent instinktivt kan man därför tro att folkbildningsverksamheten, då många ledare fick åka bort, minskade. Detta antagande visar sig dock vara felaktigt då ABF skriver:

Det är därför med tillfredsställelse man konstaterar att bildningsarbetet både kvalitativt och kvantitativt har hållits uppe i den grad, som visat sig vara fallet. (ABF:s verksamhetsberättelse, 1941, s. 38)

De fortsätter sedan med att skriva: ”Förbindelserna med andra länder, utom Finland, ha självklart lidit avbräck med så gott som fullständigt.” (Ibid., s. 4) För att förtydliga detta visar vi ett annat citat ur samma verksamhetsberättelse: ”De främmande studiebesöken som tidigare förekommo i anmärkningsvärt stor omfattning ha självfallet minskat för att efter krigsutbrottet så gott som fullständigt upphöra.” (Ibid., s. 19) Denna minskade förbindelse med andra länder tror vi har att göra med att sedan Tyskland angripit Danmark och Norge, var Sverige, enligt *Sveriges historia*, avskuret från kontakt västerut. En minspärr upprättades av tyskarna från Norges sydkust till Jyllands norra spets. Sverige kunde inte längre bedriva fri handel över haven. Istället blev man beroende av Tyskland och importen därifrån. Regeringen lyckades dock i slutet av 1940 få både tyskarna och engelsmännen att acceptera en begränsad sjöfart västerut genom vissa spärrzoner. (Melin et. al. 1999, s. 236f)

Vi tror oss även kunna se att ämnesutbudet har påverkats av andra världskriget. Ämnet *luftskydd* var stort, år 1939/40. Endast *föreningskunskap*, *stats- och kommunalkunskap*, *engelska*, samt *sång och musik*, var större. Ämnet utgjorde hela 391 cirklar av samtliga 6138. Även cirklar med namnet *folkförsvaret* fanns, dessa var emellertid inte lika framträdande. År 1940/41 hade detta ändrats, då *folkförsvaret – hemvärnet* hade ökat till lite mer än det dubbla, från 52 till 121, samtidigt som *luftskydd* hade minskat markant från 391 till endast 22 studiecirklar. Nämnvärt här är att under de två följande tidsperioderna, har vi inte funnit något ämne som vi kan relatera till ämnesområdet krigsväsen.

Denna tidsperiod har nyhumanismens personlighetsbildningsideal ökat något, men är dock inte lika stort som medborgarbildningsidealet. Att nyhumanismen har ökat tror vi kan ha, likt IOGT/NBV, att göra med att intresset började syftas mot att nå en harmonisk personlighet, då den rådande världssituationen var svårare att göra något åt.

5.2.2.3 ABF 1974-1975

I ABF:s verksamhetsberättelse för 1973/74 skriver man att antalet invandarcirklar hade ökat. Denna ökning hade skett inom språkgruppen *svenska för invandrare*. (ABF:s verksamhetsberättelse, 1974, s. 1) Detta påpekar ABF själva i sin verksamhetsberättelse för 1974/75:

Efter två år med praktiskt taget oförändrad omfattning har ABF:s studiecirkelverksamhet under det gångna verksamhetsåret ökat kraftigare än någonsin tidigare i förbundets historia. [...] Den kraftigaste ökningen ägde rum inom verksamheten i svenska för invandrare, där antalet studietimmar mer än fördubblades. (ABF verksamhetsberättelse, 1975, s. 1)

Från 1973/74 ökade antalet cirklar i svenska för invandrare från 6685 till 10 855 år 1974/75. Detta tror vi kan ha en sammankoppling med att en större och mer märkbar invandring började ta form från 1960-talet. Anders Frenander skriver i *Debattens vågor* att först var det frågan om arbetskraftsinvandring, främst från de övriga nordiska länderna. Från slutet av 1970-talet ändrades karaktären till flyktinginvandring och blev i större utsträckning från icke-europeiska länder. (Frenander, 1999, s. 40) Vi tror oss kunna ana att den ökade invandringen har gjort att efterfrågan kring ämnen som behandlar språk relaterat till invandring, har ökat.

År 1973/74 gavs 22 cirklar i *alkohol- och narkotikafrågor* för att till 1974/75 ha ökat till 51. Detta anser vi oss kunna dra en parallell till att flertalet narkotikabeslag hade gjorts under 1975. I *Krönika över 20:e århundradet* skriver man att sedan den första narkotikavågen drabbade Sverige i slutet av 1960-talet har narkotikabrottsligheten mer än fördubblats. (Krönika över 20:e århundradet, 1988, s. 1072) Vi tror att intresset för detta ämne har ökat, då man kan se att brottslighet relaterad till narkotika har stigit.

Under denna tidsperiod utgjorde, *arbete, arbetsmarknadsfrågor* och *fackliga frågor* en relativt stor del av samhälls- och rättsvetenskapliga ämnen. Det var några av de större ämnena inom den här gruppen. Att utbudet av dessa ämnen var förhållandevis stort tror vi kan ha blivit påverkat av att man i Sverige började urskilja en ny tendens på arbetsmarknaden, detta nämligen att unga fick svårare att få arbete. Lågkonjunkturen 1971-1972 drog upp siffran för antalet arbetslösa till 2,7 procent. Glans menar att detta då var ett oroande tecken. (Glans, 1999, s. 227) Detta tror vi kan ha avspeglat sig i ABF:s ämnesutbud.

Ett ämne som tillkommit, år 1974/75, sedan tidigare år var *energipolitik för ökad välfärd*. Inom detta hölls det 4559 cirklar av totalt 91 302. År 1973/74 gavs inga cirklar inom detta ämne. Detta tror vi har ett visst samband med oljekrisen 1973-74, som ökade medvetenheten om världens och tillväxtpolitikens gränser. I centrum kom frågan om energiförsörjning. Regeringen lade fram ett program som innebar att *ökningen* i energiförbrukningen skulle begränsas till 2 procent per år mot sextiotalets 4,5 procent. Riksdagen beslutade även att kärnkraftverken skulle byggas ut kraftigt för att minska oljeberoendet. Centerpartiets ledare, Thorbjörn Fälldin framträdde som övertygad motståndare till kärnkraftverken. En ”grön våg” sattes igång och miljömedvetandet blev en politisk kraft. (20:e århundradet, 1999, s. 267f) Anders Frenander skriver att miljöfrågan hade dykt upp som en ny viktig fråga (Frenander, s.40). Detta tycker vi oss kunna se har påverkat ABF:s studieverksamhet då ett nytt ämne hade tillkommit vid namn *miljövård*. Detta tror vi beror på att intresset har ökat för denna fråga, vilket avspeglar sig i att detta nya ämne tillkommit.

Som vi ovan kan se finns det ett intresse för frågor som miljön och arbetslösheten. Här vill vi dra en parallell till hur de olika bildningsidealerna framträder vid denna tidsperiod. Vi kan se att medborgarbildningsidealet fortfarande är mest dominant. Detta följs därefter av nyhumanismens personlighetsbildningsideal, som inte tycks ha ökat något nämnvärt sedan tidsperioden 1938-1942 (se kapitel 5.1.6). Vi tror att intresset för det politiska livet och tron att kunskap kan förändra samhället, fortfarande är så pass stort att medborgarbildningsidealet fortsätter att dominera.

5.2.2.4 ABF 1998-1999

Ett nytt ämne som hade tillkommit vid denna tidsperiod var, *information och kommunikation*, som nu var det största ämnet inom samhällsvetenskapliga ämnen. Detta relaterar vi till benämningen informationssamhälle. Sjölin skriver att man informationssamhälle ofta är en använd benämning på viktiga utvecklingstendenser i de högindustrialiserade länderna under de senaste decennierna. De menar följaktligen även att informationssamhället karaktäriseras bland annat av en allmänt ökad kunskapsproduktion, ett ökat beroende av tillgång till information, ny informationsteknologi i form av integrerade system för dator- och teleteknik och framväxten av en särskild informationssektor i ekonomin bredvid agrar-, industri- och tjänstesektorn. (Sjölin, 2002-04-29) Då dessa ämnen tillkommit tror vi att det kan bero på det ökade "intresset" för information. Här kan vi se ämnen som vi relaterar till det polytekniska bildningsidealet. Inom det här bildningsidealet kan man se att den tekniska utvecklingen är ett centralt fenomen.

I ABF:s verksamhetsberättelse för 1998 kunde man läsa att ett nytt ämnen som behandlade miljö hade tillkommit, *miljöfrågor*. Antalet cirklar inom miljö hade emellertid minskat år 1998. Cirklar som behandlade miljövard och övriga naturvetenskapliga ämnen var ungefär desamma dessa två år. Ämnena *miljöfrågor* och *miljövard* tror vi oss kunna relatera till att en förändringen i natursynen, som var ganska djupgående, pågick vid övergången till 2000-talet. Bland annat antogs en miljöbalk av riksdagen år 1998. De skriver att den inte är isolerad till Sverige, även stora delar av den industrialiserade världen ansluter sig successivt. Vidare kan man läsa att människa-miljö är ett system; bindestreck har blivit synligt. (Sverige 1900-talet, 2000, s. 188-189) I Svenska Naturskyddsföreningens årsbok för 1998 skriver man följande:

I Sverige av idag orsakar hushållen betydande miljöproblem. Våra konsumtionsmönster och beteende är bovarna i dramat. Glädjande nog finns hos många människor ett stort intresse för att ändra beteenden och livsmönster. (Svenska Naturskyddsföreningen, 1998, s. 11)

Utifrån ovanstående citat tror vi att miljöfrågorna inom organisationen har ökat.

Den 30 november 1999 demonstrerade man för det nya Sverige - det mångkulturella Sverige där vi är olika men ändå jämlika (Glans, 1999, s. 288f). Inom ABF:s ämnesutbud inom språk kan vi se att *modersmål för invandrare* var det tredje största ämnet samtidigt som det fjärde största ämnet var *svenska för invandrare* 1998. År 1999 var fortfarande *modersmål för invandrare* det tredje största ämnet inom språk, dock var *svenska för invandrare* nu det femte största inom språkvetenskap. Vi tror att det kan finnas en koppling här emellan, då språk för invandrare utgör en stor del av ämnena inom ämnesområdet språk och då ett intresse för ett mångkulturellt Sverige finns.

Ämnet arbete, arbetsmarknad, fackliga frågor var under dessa båda år ett av de största ämnena inom samhällsvetenskap. *Arbetslivsorientering* var inte alls lika stort som det sist ovan

nämnda ämnet, men var ändå relativt framträdande. Vi har även tittat i *Studieförbunden 1999*, där det står mer utförligt för det senaste året. Här kan man se ämnen såsom *arbetsmarknadspolitik, avtalsfrågor – anställningsvillkor, arbetsliv, arbetslivsorientering*, samt *arbetsplatstolkning*. Dessa utgjorde en förhållandevis betydande del. Man skriver i *20:e århundradet* att på 1990-talet blev den krympande arbetsmarknaden det största samhällsproblemet. Den ovanligt höga ungdomsarbetslösheten var särskilt oroande. Man menar i *20:e århundradet* att 16-24-åringar förvisso alltid har haft det jobbigast på arbetsmarknaden, men periodvis under 1990-talet gick var femte i åldersgruppen utan arbete trots att flertalet unga var bättre utbildade än många äldre. (20:e århundradet, 1999, s. 192) Vi tror oss därför kunna se att det här finns ett samband mellan att det gavs relativt många kurser inom ämnen förknippade till arbete och den höga arbetslöshetssiffran då vi har studerat arbetsmarknaden under denna tidsperiod. Vi tror att intresset ökade för det här ämnet då arbetslösheten var så hög och utbredd.

Här kan man se att det har skett en förändring inom ABF vid denna tidsperiod (se kapitel 5.1.6); nyhumanismens personlighetsbildningsideal förekommer i lika stor utsträckning som medborgarbildningsidealet. Detta tror vi, som vi nämnt ovan i avsnittet om IOGT/NBV, kan ha att göra med att människor vid denna tidsperiod var någorlunda nöjda med sin livssituation och samhället i stort. Detta tror vi gör att intresset för ämnen som man mer kan relatera till nyhumanismens personlighetsbildningsideal ökar. Inom nyhumanismen, som är grogrund till detta bildningsideal, menar Vestlund att individen själv, det vill säga personligheten, var det centrala i bildningsprocessen (se kapitel 2.2). Vi tror att när man är nöjd med resten av livssituationen (då det till exempel vid denna tidsperiod inte var något krig likt de två världskrigen som berörde Sverige påtagligt) kan intresset för den egna individen öka. Intresset för ämnen relaterade till medborgarbildningsidealet är dock fortfarande stort, detta då intresset bland annat för arbetslösheten och miljöfrågor tycks varit stort.

5.2.3 Sammanfattning av samhälleliga omständigheter

Vi tror oss kunna se att det finns vissa samhälleliga omständigheter som kan ha påverkat organisationernas verksamhet, under våra utvalda tidsperioder. Vi kan se att både IOGT/NBV och ABF bland annat har blivit påverkade av de båda världskrigen. Detta samtidigt som IOGT/NBV inte gentemot ABF tycks haft fler ämnen relaterade till arbetsmarknaden under 1998/99, då arbetslösheten var stor. Vi tror oss även kunna se att det ökade engagemanget kring miljöfrågor har satt sina spår i både organisationernas ämnesutbud, då vi ser att flera ämnen relaterade till miljön har tillkommit, samt att dessa ämnen har fått en mer vetenskaplig inriktning.

5.3 IOGT kring ABF:s start

I Goodtemplarordens årsmöteshandlingar för 1912 kan man läsa följande om det tillkomna statsunderstödet, vilket var en av anledningarna till ABF:s bildande:

Äntligen har goodtemplarordens studieverksamhet fått en ekonomisk grundval, som garanterar dess säkra och i stort sett också ohämmade utveckling. Inte utan skäl ha i Storlogen vid åtskilliga tillfällen uttalats betänkligheter mot de stora ekonomiska offer, Storlogen årligen måst underkasta sig för studieverksamheten, och den dag tycktes närma sig med stora steg, då goodtemplarorden på grund av de växande ekonomiska kraven skulle nödgas avbryta den löftesrika utvecklingen av en verksamhet, som utgjort en av de sista

årtiondets vackraste insatser för vårt folks kulturella höjande. (Goodtemparordens årsmöteshandlingar, 1912, s. 147)

Vi kan se att tiden före understödets tillkomst, som ovanstående citat visar på, var det ofta svårt för IOGT att klara sig ekonomiskt. Det nya understödet gav en god ekonomisk grund och IOGT hade stora förväntningar inför detta. Vi anser oss kunna se att inom IOGT fanns förväntningar på följderna av det nya understödet till studiecirkelbiblioteken, då de ansåg att de själva var stor orsak till att statsunderstödet tillkom. IOGT nämner överhuvudtaget inte ABF i detta sammanhang:

Våra studiecirkel hade emellertid utvecklat sig till ett så starkt samhällsintresse, att statsmakterna ej kunde undgå att taga hänsyn till dem vid omläggningen av understödet till folkbiblioteksverksamheten. I sin uppmärksammade utredning om biblioteksförhållandena i vårt land, företagen på uppdrag av regeringen, gav d:r Valfrid Palmgren också det oförbehållsammaste erkännande åt studiecirkelarnas stora insats, och de av statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet tillkallade sakkunniga upptogo det i utredningen gjorda förslaget om understöd till studiecirkelbibliotek. Riksdagens båda kamrar beslutade också enhälligt i överrensstämmelse med den kungl. propositionen att till riksförbund, som bedriver studiecirkelverksamhet, låta utgå årligt statsanslag, motsvarande hälften av den summa, för vilken riksförbundets cirklar föregående arbetsår inköpt och inbundit böcker samt tryckt katalog (utgifter för katalogtryckningen får dock ej beräknas för någon cirkel oftare än vart fjärde år). Intet riksförbund får åtnjuta högre statsanslag än 15,000 kr. Anslaget utdelas i form av böcker. (Ibid., s. 147)

I följande citat från Goodtemplarorden årsmöteshandlingar från 1913, tycker vi att man kan urskilja att IOGT:s verksamhet går framåt:

Ökningen av antalet cirklar för varje år är fortfarande överraskande stor, trots att vi med raska steg närma oss den tidpunkt, då varannan loge har cirkel. Och med tanke på de många loger landet runt, som äro eller anse sig för svaga att bilda en studiecirkel, är det väl troligt, att vi då ha nått kulmen. Antalet arbetande cirklar vid arbetsårets slut är 823 mot 752 vid årets början. (Goodtemplarordens årsmöteshandlingar, 1913, s. 128)

Också i följande års årsmöteshandlingar tycker vi att vi kan se att IOGT efter tillkommandet av det nya understödet till studiecirkelbiblioteken, som var en bidragande faktor till ABF:s start, endast påvisar att detta gynnar IOGT:s verksamhet och att ökningen på studiecirkelarna fortsätter:

Studiecirkelarna uppvisa för det gångna arbetsåret samma ökning som det näst föregående. Deras antal är nu 894, en ökning således under arbetsåret på 71 cirklar. De nybildade cirklarnas antal är 98, de återupptagnas 26. Alltså ha 53 cirklar under året nedlagt sitt arbete. (Goodtemplarordens årsmöteshandlingar, 1914, s. 204)

Vi har även valt att titta på hur ABF:s verksamhet såg ut vid denna tidpunkt. Här kan man se att resultatet av det första arbetsåret var ”föga lysande”. De skriver: ”Antalet bildade studiecirkel och hållna föreläsningkurser når ej på långt när den siffra, som beräknades vid starten.” (ABF:s verksamhetsberättelse, 1913, s. 16) Alltså anser vi att man kan se att det tycks som om att ABF inte ännu fått den stabilitet som krävs för att bli en stark konkurrent. I nästa års verksamhetsberättelse, 1914, visar ABF även här på att verksamheten endast är i sin begynnelse. Man kan dock samtidigt urskilja att organisationens verksamhet har gått framåt:

Nu visar sig ock, att verksamheten i det hela gått glädjande framåt, ehuru väl den fortfarande, så som ju naturligt är, endast är att betrakta såsom en begynnelse. Fortfarande har tyngdpunkten i arbetet fått läggas mer på startandet och organiserandet av studiecirkel, lokala bildningsutskott och cirkelbibliotek än på att söka till större fördjupning leda

studiearbetet inom cirklarna, mera på att tillmötesgå det spontana intresset för anordnande av föreläsningkurser än att planmässigt förbereda och i detalj utforma föreläsningverksamheten. (ABF:s Verksamhetsberättelse, 1914, s. 1)

I citatet ovan tycker vi att man kan se att ABF:s verksamhet, som vi anade ovan, vid denna tidpunkt ännu inte nått en bra stabilitet.

Sammanfattningsvis kan vi skriva att vi här tror oss kunna se att precis vid ABF:s start blev IOGT:s verksamhet positivt påverkad. De gynnades av att ABF hade startat. Det tog ett tag för ABF att etablera sig och därför tror vi att IOGT:s verksamhet inte minskade direkt vid ABF:s start. Att IOGT ansåg ABF som en konkurrent kan vi dock urskilja av Heffler som skriver att: ”Oskar Olsson förklarade att han med glädje hälsade tillkomsten av ett arbetarrörelsens bildningsförbund, trots att detta bleve en konkurrent till IOGT.” (Heffler, 1977, s. 30) Vi kan dock även se i följande citat från Heffler att efter den tid vi har valt att studera följde sedan en tid av samarbete mellan ABF och IOGT:

Måhända ligger i denna deklARATION förklaringen till det intima samarbete som redan från början kom till stånd mellan ABF och IOGT och blev bestående även under Oscar Olssons efterträdare Mauritz Enander och G. A. Ljungberg. (Ibid., s. 30)

Detta anser vi stärker vår uppfattning att det inte fanns någon direkt oro från IOGT:s sida för det nya studieförbundet. Istället kan vi se att ett så intimt samarbete skulle uppstå så att frågan om en sammanslagning av IOGT och ABF kom upp. (Ibid., s. 30)

6. Slutdiskussion och slutsatser

Vi kan se att medborgarbildningsidealet har varit mest framträdande under de första två tidsperioderna hos både IOGT/NBV och ABF. En förskjutning i detta har dock skett då nyhumanismens personlighetsbildningsideal hela tiden har ökat inom IOGT/NBV för att år 1999 dominera ämnesutbudet. Även inom ABF har en förskjutning av bildningsidealen skett. Här har dock medborgarbildningsidealet varit mest framträdande fram tills 1998/99 då nyhumanismens personlighetsbildningsideal hade blivit lika stort som medborgarbildningsidealet. Vi anser att självbildningsidealet och det polytekniska bildningsidealet har varit svårare att urskilja vid samtliga tidsperioder, än de övriga två bildningsidealen. Gustavsson menar dock att det som motiverar idén om studiecirkeln är ett självbildningsideal. Här anser vi oss därför kunna dra den slutsatsen att självbildningsidealet har sin klara plats inom båda organisationerna som vi har valt att studera, då båda dessa använder sig av studiecirkel inom deras folkbildningsverksamhet.

Under hela vår studerade tidsperiod kan vi se att det har skett en förändring hos både IOGT/NBV och ABF. Vi kan även se att förändringen som har skett i de båda organisationerna har varit likartade. En slutsats vi kan dra är dock att ABF:s ämnesutbud inom folkbildningen har varit något mer präglad av medborgarbildningsidealet, än vad IOGT/NBV varit. Detta har även Åkerstedt och Ginner kommit fram till i sina avhandlingar. Åkerstedt har studerat åren 1912-1930 och Ginner har studerat åren 1945-1970. Med detta kan vi konstatera att det inte skett någon större förändring förrän vid vår sista studerade tidsperiod, 1998-1999. Så har det även varit i IOGT/NBV, men skillnaden är emellertid att här har nyhumanismens personlighetsbildningsideal varit mer framträdande än i ABF. Den största förändringen som har skett är att nyhumanismens personlighetsbildningsideal successivt har blivit mer framträdande för att slutligen inom IOGT/NBV dominera. Inom ABF å andra sidan har detta bildningsideal blivit lika framträdande som det länge dominerande medborgarbildningsidealet. Vi har kunnat se under kapitel 4.3 att med 1944 års folkbildningsutredning kom en stor förändring. Detta var att de estetiskt utövande studiecirkelarna skulle bli berättigade till samhällsstöd på samma villkor som andra studiecirkel. Detta tror vi är en bidragande faktor till att nyhumanismens personlighetsbildningsideal har ökat. Cirkel med ett ämnesutbud som vi kan hänföra till detta bildningsideal fick samma ekonomiska grund som de övriga cirkelarna, så tror vi att detta gjorde att dessa cirkel kunde breda ut sig på samma villkor.

Både självbildningsidealet och det polytekniska bildningsidealet har i båda organisationerna inte varit särskilt iögonfallande, men vi anser dock att dessa båda har funnits mer av i IOGT/NBV:s ämnesutbud. Även Ginner anser efter sin studie att det polytekniska bildningsidealet inte har spelat någon större roll. Generellt för båda studieförbunden är att det polytekniska bildningsidealet har blivit något mer framträdande sedan åren kring organisationernas start. Vi anser att efter vi studerat vilka olika bildningsideal som funnits vid de olika tidsperioderna i de båda organisationerna, hade undersökningen gjorts mer rättvis om man hade haft mer material generellt. Detta främst då det är svårt att tyda vilka ämnen man ska relatera till självbildningsidealet, när man inte kan se hur cirkelarna har fungerat.

Trots materialbristen om hur cirkelarna vid de olika tidsperioderna har varit uppbyggda kan vi dock se under vår rubrik 4.3, som behandlar studiecirkeln uppkomst och utformning, att studiecirkeln har förändrats. Grundidén var att människorna själva skulle ta till sig information, genom bland annat kunskapssökande, samtal och diskussion. Här fanns ett klart

självbildningsideal. Vi kan dock se att studiecirkelns form har ändrats till att bli utformad mer på ett centralt plan, detta främst då studieplanerna tillkom. Vi kan också se att delen till uppmuntran av kunskapssökande har blivit allt mindre, utvecklingen har gått till att människorna ska läsa in den information som står i grundböckerna. Byström menar att utvecklingen har gått mot ett mer bundet arbete i cirkel. Man började följa "läroplaner", besvara frågor och bli undervisad. Vi anser därför att som vi ovan kommit fram till att självbildningsidealet hela tiden har haft sin klara plats inom IOGT/NBV:s och ABF:s studie- och folkbildningsverksamhet, men att detta bildningsideal successivt har avtagit då studiecirkelns form har förändrats. Studiecirkelarna finns kvar men har inte riktigt samma innebörd som den Oscar Olsson först proklamerade.

Vår andra frågeställning lyder; finns det några samhällseliga omständigheter som har påverkat organisationerna? Vi tror oss kunna se att både IOGT/NBV:s och ABF:s organisationer har blivit påverkade av första världskriget. Detta tror vi oss ha kunnat urskilja genom att studera deras årsmöteshandlingar och verksamhetsberättelser. Vi har bland annat läst deras egna förord, där de har tagit upp det rådande första världskriget, samt ämnesutbudet i ABF:s föreläsningkurser. I IOGT/NBV menade man att studiecirkelarnas arbeten blev förlamade av den rådande paniken i samhället och att de upprättade logebiblioteken utsattes för faran att upplösas och skingras. Även i ABF kan man ana sig till att verksamheten blev påverkad då skriver i sin verksamhetsberättelse för 1914/15, att krisens verkningar avspeglar sig i en stor nedgång i antalet föreläsningkurser. Vi kan även ana oss till att den inrikes "borggårdskuppen" år 1914, har påverkat ABF:s organisation. ABF skriver i sin verksamhetsberättelse att detta bland annat har lett till att föreläsningverksamheten nästan avstannade helt och att studiecirkelarna upplevde kännning av de inrikespolitiska händelserna. Arvidson menar även att ABF bedrev en kampanj mot smutslitteraturen. Detta tror vi kan ha ett samband med "Nick Carterlitteraturen" som introducerades på den svenska marknaden år 1908. Arvidson skriver att det blev en kamp mot denna litteratur.

Även andra världskriget, vid vår tredje tidsperiod åren 1938-1942, tror vi oss kunna urskilja att de båda organisationerna har blivit påverkade av det rådande världskriget. Detta genom att IOGT/NBV skriver att medlemmarna blev inkallade till militärtjänst, det blev mötesförbud i vissa delar av landet, samt att skolor och andra lokaler togs i anspråk för militära ändamål. Vi kan också se att ABF:s verksamhet fick känna av inkallandet av människor till militärtjänsten, då de själva påpekar att deras ledare fick anta militärtjänst. Vi kan även vid denna tidpunkt se att det fanns en hel del ämnen inom ämnesområdet krigsväsen i de båda organisationerna. För att göra detta antagande om sambandet mellan andra världskriget och påverkan på IOGT/NBV:s och ABF:s organisationer tydligare, vill vi peka på att det under de senare tidsperioderna i organisationerna inte funnits något ämne alls som vi kunnat relatera till krigsväsen.

Under de båda tidsperioderna, 1912-1916 och 1938-1942, då de två världskrigen rådde kan vi se att inom våra båda rörelser IOGT/NBV och ABF har nyhumanismens personlighetsbildningsideal hela tiden ökat. Vi tror oss här kunna se ett visst samband. Detta då vi tror att intresset för att engagera sig politiskt och försöka förändra den rådande världssituationen minskade successivt då människorna troligtvis kände sig så maktlösa. Istället tror vi att intresset stegvis förflyttades till att förbättra för sig själv. Detta bland annat genom likt nyhumanismens personlighetsbildningsideal syfte att nå en harmonisk personlighet. Detta skulle uppnås genom övning av förstånd, känsla och vilja, vilket skedde bäst med hjälp av de klassiska språken, antikens litteratur och konst. Därför tror vi att det kan

finnas ett samband däremellan vilket gjorde att nyhumanismens personlighetsbildningsideal ökade.

Vi kan även under denna tidsperiod ana oss till att det procentuellt ökade antalet cirklar inom det engelska språket inom ABF:s verksamhet kan ha ett visst samband med att riksdagen beslutade att införa engelska som första språk i några skolor.

Under åren 1974-1975 kan vi se att nyhumanismens personlighetsbildningsideal är på tillbakagång inom IOGT/NBV, medan detta bildningsideal fortfarande inom ABF inte är särskilt stort. Vid denna tidpunkt finner vi att miljöfrågan har vuxit sig starkare, samtidigt som arbetslösheten har stigit. Man ser ett stort internationellt engagemang genom att bland annat sympatisörer för FNL-rörelsen fanns i Sverige. Vi tror oss kunna se att dessa tre förhållanden har haft en viss påverkan på IOGT/NBV:s studiecirkelutbud. Här har bland annat ämnena ökat eller tillkommit som nya ämnen. Även inom ABF:s verksamhet kan man se att ämnen relaterade till arbetsmarknaden vid denna tidpunkt är stor och att ett nytt ämne har tillkommit inom ämnet miljö. Vid denna tidsperiod kan vi se att det rådde en oljekris. Denna kris ledde till ett större medvetande om energiförsörjningen. Samtidigt under denna tidsperiod kan vi se att ett nytt ämne inom ABF hade tillkommit som vi vill relatera till denna nya insikt om miljön, nämligen ämnet *energipolitik för ökad välfärd*. Vi kan även se att cirklar inom språk som kan relateras till invandring har tillkommit inom ABF. Detta tror vi har att göra med att invandringen vid denna tidpunkt började ta en större och mer märkbar form. Som vi ovan kan uttyda fanns det vid denna tidpunkt ett stort och starkt engagemang för politiska angelägenheter som oljekrisen och internationella frågor. Samtidigt, som vi ovan nämnt, har nyhumanismens personlighetsbildningsideal gått tillbaks eller stannat upp. Vi tror oss här kunna se ett samband då vi tror att människorna i allmänhet kände sig mer trygga i sin vardag då det inte fanns något påfrestande i sinnet som de tidigare två världskrigen. Människor kände kanske vid denna tidpunkt att de kunde förändra och påverka mer, vilket gjorde att intresset för att ta in kunskap ökade, då detta med insikt var en förutsättning inom medborgarbildningsidealet för man skulle kunna förändra samhället.

Även under vår sista tidsperiod, 1998-1999, kan man se att miljöfrågan i samhället är av betydelse. Detta anser vi ha kunnat påverka organisationerna genom att avspegla sig i IOGT/NBV:s och ABF:s ämnesutbud. Här har det tillkommit nya ämnen som kan relateras till bland annat miljövard. Vi kan även läsa i NBV:s verksamhetsberättelse att de haft en femårig satsning på miljö som varit lyckad. Andra ämnen som tillkommit i båda organisationerna berör dator teknik och information – kommunikation. Detta vill vi relatera till den snabba utvecklingen inom IT och utbyte av information i samhället. Vid denna tidsperiod kan vi se att det polytekniska bildningsidealet har blivit något mer framträdande. Detta anser vi har att göra med det ökade intresset för dator teknik. Under denna period kan vi även se att arbetslösheten har varit hög. Detta tror vi oss kunna se ha avspeglat sig i ABF:s ämnesutbud då det fanns relativt många ämnen som man kan relatera till detta ämne. Även detta år har ABF många ämnen inom språk som har anknytning till invandringen. Vi tror oss kunna se att det finns samhällseliga omständigheter som har påverkat ämnesutbudet inom IOGT/NBV och ABF. Samtidigt kan vi se att medborgarbildningsidealet har gått tillbaks för att istället lämna plats för nyhumanismens personlighetsbildningsideal. Här tror vi att det finns ett visst samband med att om människor mår bra och anser att de är nöjda med sin livssituation så minskar deras intresse för att engagera sig för politiska angelägenheter. Vid denna tidsperiod fanns det exempelvis inte något överhängande världskrig eller något större internationellt engagemang i samhället, vilket kan ha gjort att människor istället riktat sitt intresse mot sig

själva. Detta exempelvis genom estetisk verksamhet som nyhumanismens personlighetsbildningsideal bygger till stor del på.

Vår slutsats blir därför att vi tror oss kunna ana att det finns vissa samhälleliga omständigheter som har påverkat de olika organisationerna. Detta är till exempel de båda världskrigen, samt det ökade engagemanget för miljöfrågor. Vi tror oss också kunna se att många av dessa påverkande samhälleliga omständigheter, till viss del i sin tur kan ha påverkat de olika bildningsidealens framträdande.

Vi har i vår uppsats även valt att studera om IOGT:s verksamhet har blivit påverkad något av att ABF startades. Vi har valt att titta på detta under åren 1912-1916. Vi kan här se att Oscar Olsson uttalade att han såg ABF som en konkurrent. Vi tycker ändå inte att vi kan urskilja någon direkt rädsla för ABF:s tillkomst, istället var IOGT själva glada för det nya understödet till studiecirkelbiblioteken, och hade förhoppningar att detta skulle gynna organisationen. Vi anser därför att vi inte kan urskilja någon direkt konkurrens, trots Oscar Olssons uttalanden. Vi anser heller inte att vi kan se att ABF:s bildande har haft någon direkt påverkan på IOGT:s verksamhet, då denna rörelse vid denna tidsperiod går framåt. Däremot menar Heffler att ett intimt arbete kom till stånd mellan ABF och IOGT. Detta som vi har kommit fram till kring dessa årtal, anser vi nu, att det hade varit bättre att titta över en längre tidsperiod. Vi menar nämligen att ABF inte under åren 1912-1916 hade hunnit etablera sig riktigt.

I kapitel 1.4.1 har vi refererat till Åke Josefsson som menar att folkbildning inte kan ges en entydig definition. Med detta menar han att en definition är en strikt beskrivning av en företeelse, som inte tillåter en flexibel anpassning till tid och verklighet, vilket gör att den förutsätter en oföränderlighet hos det som ska definieras. Detta påstående vill vi instämma med då vi i vår studie har kunnat se att folkbildningen inom de båda rörelserna har förändrats. Detta både genom att studiecirkelnas uppbyggnad har ändrats, samt att ämnesutbudet har varit skiftande. Vi har också kunnat se under kapitel 1.4.3 att även begreppet bildning har förändrats. Vestlund menar att ordet har påverkats och påverkas alltjämt av de kulturer, där det använts och används. Han skriver att det kanske genom tiderna har funnits en gemensam ”kärna” i begreppet, men påpekar samtidigt att ingen vet med säkerhet. Här tror vi oss kunnat finna vissa samhälleliga omständigheter som kan ha påverkat vilka bildningsideal som varit mest framträdande vid de olika tidsperioderna. Vi menar då att detta i sin tur har gjort att uppfattningen av vad bildning är har sett annorlunda ut. Detta framförallt från rörelsernas start fram tills idag då de har gått från en folkbildning där medborgarbildningsidealet dominerade till att nyhumanismens personlighetsbildningsideal har vuxit sig allt större för att inom IOGT/NBV bli mest framträdande och inom ABF lika stort som medborgarbildningsidealet.

Efter att ha gjort denna undersökning, anser vi att det även kunnat varit på sin plats att se om och i så fall analysera hur begreppet *folk* har förändrats. Vi anser att det skulle vara bra inom detta ämnesområde, folkbildning, att forska om, för att på ett annat sätt se om och eventuellt hur innehållet och innebörden av folkbildning har förändrats. I vår definition av begreppet folk (se kapitel 1.4.2) har vi refererat till Mats Rehnberg som menar att ordets innebörd har växlat åtskilligt beroende på tidevarv och sammanhang. Vi anser att det skulle fungera som ett bra komplement till vår studie om vilka bildningsideal som varit mest framträdande vid de olika tidsperioderna, samt till andra forskningar inom det här ämnesområdet.

7. Sammanfattning

I vår uppsats har vi sökt svar på den övergripande frågeställningen *Har folkbildningen i ABF och IOGT/NBV förändrats sedan deras start och fram tills idag?* För att kunna besvara denna frågeställning har vi valt att dela in den i tre delfrågor:

- Har det skett någon förändring och om det så har skett, har denna då varit likadan i de båda rörelserna? Denna frågeställning har vi analyserat utefter de fyra bildningsidealerna; medborgarbildningsidealet, nyhumanismens personlighetsbildningsideal, det polytekniska bildningsidealet och självbildningsidealet.
- Kan vi genom att titta på IOGT/NBV:s och ABF:s organisationer finna några samhällsliga omständigheter som har påverkat dem och vilka är de i sådana fall?
- Har IOGT:s organisation påverkats något av ABF:s start år 1912? Hur har denna förändring och påverkan i sådana fall sett ut? Här har vi att tittat på åren 1912-1916.

Vi fann det av intresse att studera studieförbundens folkbildning då den är säregen för Sverige, samtidigt som det finns en rädsla för att folkbildningen kommer att stanna upp i dess gamla former. Därför menar vi att det kan vara bra att se på hur folkbildningen har sett ut för att den ska kunna fortleva och utvecklas på ett bra sätt. För att kunna se om det har skett någon förändring i de båda organisationernas folkbildning valde vi att studera fem olika tidsperioder; åren kring 1894, 1912-1916, 1938-1942, 1974-1975, samt åren 1998-1999. Till vår första frågeställning har vi analyserat vårt material efter fyra olika bildningsideal; medborgarbildningsidealet, nyhumanismens personlighetsbildningsideal, det polytekniska bildningsidealet, samt självbildningsidealet. Med hjälp av dessa har vi försökt se vilka bildningsideal som varit mest framträdande vid de olika tidsperioderna och om det har skett någon förändring över den längre tidsperioden. Här har vi kunnat se att medborgarbildningsidealet har varit mest dominerande i de båda organisationerna under de tidigare åren. Därefter har nyhumanismens personlighetsbildningsideal kommit att prägla IOGT/NBV:s och ABF:s folkbildning alltmer. Här har dock IOGT/NBV och ABF skilt sig något åt då nyhumanismens personlighetsbildningsideal inom IOGT/NBV har varit mest dominerande under det sista årtalet, medan nyhumanismens personlighetsbildningsideal och medborgarbildningsidealet inom ABF har varit ungefär lika framträdande under den sista tidsperioden vi har studerat. Vi har även kunnat se genom att studera organisationernas ämnesutbud att självbildningsidealet och det polytekniska bildningsidealet endast har förekommit i viss mån, medan det sistnämnda bildningsidealet har varit mer framträdande i IOGT/NBV än i ABF. Vi kan dock samtidigt dra den slutsatsen att självbildningsidealet har varit väl framträdande i både IOGT/NBV:s och ABF:s verksamhet. Detta grundar vi på att självbildningsidealet är det som motiverar studiecirkeln, vilket båda organisationerna använder sig av i sin folkbildningsverksamhet.

Till vår andra frågeställning har vi även här använt oss av organisationernas årsmöteshandlingar och verksamhetsberättelser. Här har vi studerat vad de själva har skrivit om samhället och deras relation till det och dessutom tittat på vad de haft för ämnesutbud. Vi tror oss bland annat kunna se att de båda världskrigen har påverkat organisationerna, både deras verksamhet samt deras ämnesutbud, då vi bland annat kan se att det i de näst kommande tidsperioderna inte finns några ämnen som vi kan relatera till ämnesområdet

krigsväsen. Vi tror oss även kunna se att ämnen har tillkommit eller vuxit bland annat av en ökad miljömedvetenhet under tidsperioderna 1974/75 och 1998/99, en ökad invandring under sjuttioalet samt höga arbetslöshetssiffror.

Vår tredje frågeställning har vi valt att besvara genom att återigen studera IOGT:s och ABF:s årsmöteshandlingar och verksamhetsberättelser kring åren 1912-1916. Här har vi valt att titta på vad IOGT själva har skrivit om ABF:s tillkomst och även studerat om deras verksamhet under denna period har minskat. Vi har sett att Oscar Olsson inom IOGT såg ABF som en konkurrent, samtidigt som vi i årsmöteshandlingarna inte tyckt oss kunna se någon rädsla för det nya studieförbundet. Istället menar Heffler att dessa båda organisationer har samarbetat så mycket att det har kommit upp som ett förslag om sammanslagning. IOGT:s verksamhet har under denna studerade period gått framåt, och vi har dragit den slutsatsen att den tidsperiod vi har valt att studera eventuellt kan ha varit för kort, för att se om IOGT:s verksamhet har minskat på grund av att ABF kom in i bilden.

8. Litteraturförteckning

8. 1 Tryckta källor

Arbetarnas bildningsförbund – Verksamhetsberättelse för tiden 16 nov. 1912 – 31 maj 1913. (1913). Stockholm: Arbetarnas bildningsförbund.

Arbetarnas bildningsförbund – Verksamhetsberättelse för tiden 1 juni 1913 – 31 maj 1914. (1914). Stockholm: Arbetarnas bildningsförbund.

Arbetarnas bildningsförbund – Verksamhetsberättelse för tiden 1 juni 1914 – 31 maj 1915. (1915). Stockholm: Arbetarnas bildningsförbund.

Arbetarnas bildningsförbund – Verksamhetsberättelse för tiden 1 juni 1915 – 31 maj 1916. (1916). Stockholm: Arbetarnas bildningsförbund.

Arbetarnas bildningsförbund – Verksamhetsberättelse för tjugosjätte arbetsåret 1 juli 1937 – 30 juni 1938. (1939). Stockholm: Arbetarnas bildningsförbund.

Arbetarnas bildningsförbund – Verksamhetsberättelse för tjugosjätte arbetsåret 1 juli 1939 – 30 juni 1940. (1941). Stockholm: Arbetarnas bildningsförbund.

Arbetarnas bildningsförbund – Verksamhetsberättelse för tjugosjätte arbetsåret 1 juli 1940 – 30 juni 1941. (1942). Stockholm: Arbetarnas bildningsförbund.

Arbetarnas bildningsförbund – Verksamhetsberättelse för tjugosjätte arbetsåret 1 juli 1941 – 30 juni 1942. (1942). Stockholm: Arbetarnas bildningsförbund.

Arbetarnas bildningsförbund – Verksamheten 1973/74. (1974). Stockholm: Arbetarnas bildningsförbund.

Arbetarnas bildningsförbund – Verksamheten 1974/75. (1975). Stockholm: Arbetarnas bildningsförbund.

Arbetarnas bildningsförbund. Verksamhetsberättelse 1998. (1998). Stockholm: Arbetarnas bildningsförbund.

Arbetarnas bildningsförbund, Verksamhetsberättelse 1999. (1999). Stockholm: Arbetarnas bildningsförbund.

Andersson, B. (1980). *Folkbildning i perspektiv – Studieförbunden 1870-2000 – Organisering, etablering och profilering.* Stockholm: Liber Förlag.

Arvidson, L. (1985). *Folkbildning i rörelser – Pedagogisk syn i folkbildning inom svensk arbetarrörelse och frikyrkorörelse under 1900-talet – en jämförelse.* Malmö: Liber Förlag.

- Arvidson, L. (1991). *Folkbildning och självuppföstran – En analys av Oscar Olssons idéer och bildningssyn*. Linköping: Tidens Förlag.
- Backman, J. (1998). *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur.
- Bergsten, T. (1996). Bd. 20. *Nationalencyklopedin*. "Väckelserörelser". Höganäs: Bra Böcker AB.
- Bergström, G., Boréus, K. (2000). *Textens mening och makt – Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Bildningens förkämpar ABF Stockholms län 60 år*. (1989). Borås.
- Borgström, L., Gougoulakis, P., Höghiell, R. (1998). *Lärande i studiecirkel – en studie av en pedagogisk miljö*. Stockholm: Lärarhögskolan i Stockholm: Institutionen för pedagogik.
- Byström, J. (1978). *Alla "studiecirkel" blir inte studiecirkel – En diskussion om studiecirkelns utveckling med särskilt avseende på cirkelledarens situation och funktion*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Christerson, R., Levihn, U. (2000). *Studiecirkeln – idéer och metoder*. Malmö: Gleerups Förlag.
- Denscombe, M. (2000). *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.
- Dijk, J. van (1999). *The Network society – Social Aspects of New Media*. London: Sage cop.
- Elmér, Å (1992). Bd. 9. *Nationalencyklopedin*. "IOGT-NTO". Höganäs: Bra Böcker AB.
- Elmér, Å. (1994). Bd. 14. *Nationalencyklopedin*. "Nykterhetsrörelsen". Höganäs: Bra Böcker AB.
- Femtio års godtemplararbete i Sverige – En minnesskrift*. (1929). Stockholm: Oskar Eklunds Bokförlag, A. B.
- Festskrift vid Godtemplarordens Sverige tjugofem-års-jubileum*. (1904). A.-B. Svenska nykterhetsförbundet.
- Frenander, A. (1999). *Debattens vågor – Om politiskt-ideologiska frågor i efterkrigstidens svenska kulturdebatt*. Göteborgs universitet: Institutionen för idé- och lärdoms historia.
- Frängsmyr, T. (1992). Bd. 19. *Nationalencyklopedin*. "Upplysningen". Höganäs: Bra Böcker AB.
- Furuland, L. (1995). Bd. 17. *Nationalencyklopedin*. "Studieförbundet". Höganäs: Bra Böcker AB.
- Gatenheim, E.W. (1977). *Studiecirkeln 75 år – Bildningsarbetet i nykterhetsrörelsen med utblickar till andra folkrörelser*. Stockholm: Sober förlag.

Ginner, T. (1988). *Den bildade arbetaren- Debatten om teknik, samhälle och bildning inom Arbetarnas bildningsförbund 1945-1970*. Linköping: Tema.

Glans, S. (1999). *På första sidan 1900-1999 – århundradets nyheter i århundradets tidningar: en historisk krönika*. Stockholm: Tidningsmakarna.

Goodtemplarordens årsmöteshandlingar 1912 – Sveriges storloge av international order of good templars – förhandlingar vid trettiofjärde årsmötet. (1912). Stockholm: Goodtemplarorden.

Goodtemplarordens årsmöteshandlingar 1913 – Sveriges storloge av international order of good templars – förhandlingar vid trettiofjärde årsmötet. (1913). Stockholm: Goodtemplarorden.

Goodtemplarordens årsmöteshandlingar 1914 – Sveriges storloge av international order of good templars – förhandlingar vid trettiofemte årsmötet. (1914). Stockholm: Goodtemplarorden.

Goodtemplarordens årsmöteshandlingar 1915 – Sveriges storloge av international order of good templars – förhandlingar vid trettiosjätte årsmötet. (1915). Stockholm: Goodtemplarorden.

Godtemplarordens årsmöteshandlingar 1939 – International order of good templars Sveriges storloge 1937-1939 – Förhandlingar vid stormötet i Borås. (1939). Stockholm: Godtemplarorden.

Godtemplarordens årsmöteshandlingar 1941 – International order of good templars Sveriges storloge 1939-1941 – Förhandlingar vid stormötet i Norrköping. (1941). Stockholm: Godtemplarorden.

Gustavsson, B. (1996). *Bildning i vår tid – om bildningens möjligheter och villkor i det moderna samhället*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Gustavsson, B. (1991). *Bildningens väg – Tre bildningsideal i svensk arbetarrörelse 1880-1930*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Gustavsson, B. (1992). *Folkbildningens idéhistoria*. ABF förbundet/Bildningsförlaget.

Gustavsson, B. (1995). *Om folkbildningens innebörder- nio försök att fånga en företeelse. ”Att tänka om folkbildningsidén”*. Linköping: Mimer.

Haglund, D. A.R. (1993). Bd. 10. *Nationalencyklopedin*. ”Kant, Immanuel”. Höganäs: Bra Böcker AB.

Heffler, H. (1962). *Arbetarnas bildningsförbund 1912-1962- Krönika vid halvseklersgränsen*. Stockholm.

Jansson, T. (1991). Bd. 6. *Nationalencyklopedin*. ”Folkrörelser”. Höganäs: Bra Böcker AB.

- Johansson, H. (1947). *Den svenska godtemplarrörelsen och samhället*. Stockholm: Oskar Eklunds Bokförlag.
- Johansson, I. (1986). *För folket och genom folket- Om idéer och utvecklingslinjer i studieförbundens verksamhet*. Stockholm: Liber utbildningsförlaget.
- Johansson, I. (1995). *Boken och cirkeln*. Stockholm: Utbildningsförlaget Brevskolan.
- Josefsson, Å. (1994). *Håller folkbildningen måttet? 18 personliga inlägg kring framtid, etik, kvalitet och gränsdragning*. "Med folkbildning menas...". Stockholm: Folkbildningsrådet.
- Key, E. (1992). *Bildning – några synpunkter*. ABF förbundet/Bildningsförlaget.
- Krönika över 20:e århundradet*. (1988). Stockholm: Bonnier.
- Kulturen i siffror – Studieförbunden 1999*. Statens kulturråd 2000:1. Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- Liedman, S-E, (1990). Bd. 2. *Nationalencyklopedin*. "Bildning". Höganäs: Bra Böcker AB.
- Liedman, S-E, (1990). Bd. 6. *Nationalencyklopedin*. "Fichte, Johann, Gottlieb". Höganäs: Bra Böcker AB.
- Lundkvist, S. (1977). *Folkrörelserna i det svenska samhället – 1850-1920*. Stockholm: Sober förlags AB.
- Marklund, S. (1994). Bd. 15. *Nationalencyklopedin*. *Pestalozzi, Johann Heinrich*. Höganäs: Bra Böcker AB.
- Melin, J. Johansson, A.W. Hedenborg, S. (1999) *Sveriges historia – koncentrerad uppslagsbok: fakta, årtal, kartor, tabeller*. Stockholm: Prisma.
- Nationalencyklopedin*. (1992). Bd. 7. Höganäs: Bra Böcker AB.
- Nationalencyklopedin*. (1992). Bd. 14. Höganäs: Bra Böcker AB.
- Nerman, T. (1952). *Studiecirkeln – Historik kring ett halvsekelminne*. Stockholm: Oscar Eklunds Bokförlag.
- Nordebo, B. (1991). *Spelet kring NBV, från federation till studieförbund – En redogörelse till 20-års jubileet 1991*. Stockholm: Stockholms arbetareinstituts förening.
- Norling, N. S. (1951). *Den internationella godtemplarorden – En hundraårskrönika*. Stockholm: Oskar Eklunds Bokförlag.
- Olsson, O. (1911). *Folkets bildningsarbete – Folkföreningarna och bildningsarbetet*.
- Onsér-Franzén, J. (1998). *Folkbildaren en ny intellektuell- En studie om folkhögskolan som kulturmiljö*. Göteborg.

Rehnberg, M. (1977). *Folk – Kaleidoskopiska anteckningar kring ett ord, dess innebörd och användning under skilda tider*. Stockholm: Akademilitteratur.

Repstad, P. (1999). *Närhet och distans- Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Samuelsson, C-O., Torstensson, M. (1994). *När boken kom till bygden – Om folkrörelsebiblioteken i Halland*. Örskelljunga: Bokförlaget Settern.

Studieförbunden – Studieförbundens cirkelverksamhet 1973/74. Statistiska meddelanden 1974:47. Stockholm: AB Allmänna Förlagets Distribution.

Studieförbunden – Studieförbundens cirkelverksamhet 1974/75. Statistiska meddelanden 1975:45. Stockholm: Liber Förlag.

Svenska naturskyddsföreningens årsbok. (1998) *Lagom är bäst!* Stockholm: Naturskyddsföreningen.

Svensson, A. (1979). *De visade vägen IOGT-NTO 100 år – en krönika*. Stockholm: Sober förlags AB.

Sverige 1900-talet. (2000). Höganäs: Bra Böcker.

Tengström, E. (1998). *Hur förändras våra livsvillkor? En kritisk betraktelse av K-samhället, IT-samhället och kunskapssamhället*. Stockholm: Rabén Prisma.

Thorsell, L. (1992). Bd. 6. *Nationalencyklopedin*. "Folkbildning". Höganäs: Bra Böcker AB.

Vestlund, G. (1996). *Folkuppfostran, folkupplysning, folkbildning- Det svenska folkets bildningshistoria- en översikt*. Stockholm: Utbildningsförlaget Brevskolan.

Åkerstedt, J. (1967). *Den litterate arbetaren- Bildningssyn och studieverksamhet i ABF 1912-1930*. Uppsala: Studentservice.

1900-talet – en bok från Aftonbladet med stöd av skolverket. (1999). Stockholm: Aftonbladet.

20:e århundradets När var hur – vårt makalösa sekel ur svenskt perspektiv. (1999). Stockholm: Forum.

8.2 Artiklar i tidskrifter

Torstensson, M. (1996). *Svensk biblioteksforskning – Meddelanden från Centrum för biblioteks- och informationsvetenskap, 1*. "Idéer om bibliotek för folket – fallet Gävle".

Hirdman, G. (1939). *Tiden – Trettioförsta årgången 1939*. "Socialdemokratin och bildningsarbetet". Stockholm: Tryckeribolaget Tiden.

8.3 Elektroniska källor

Sjölin, M. (2002). *Nationalencyklopedin*. "Dyrtid" [www dokument].
http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=O139616 [2002-04-23]

Sjölin, M. (2002). *Nationalencyklopedin*. "Informationssamhälle" [www dokument].
http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=211471 [2002-04-29]

9. Bilagor

Bilaga 1

ABF:s studiecirkelar 1914-1916

Ämnen	Antal cirkelar	
	1914/15	1915/16
<i>Bok och biblioteksväsen</i>		
<i>Ämnen av allmänt och blandat</i>		
<i>Religion</i>		
<i>Filosofi och psykologi</i>		
<i>Uppfostran och undervisning</i>		
<i>Språkvetenskap</i>		
<i>Litteraturvetenskap</i>		
Sociala strömningar i svensk litteratur 1809-1912	10	8
<i>Konst (med musik och teater)</i>		
<i>Historia</i>		
19:de seklets revolutioner	14	5
Franska revolutionen	0	8
<i>Geografi</i>		
<i>Samhälls- och rättsvetenskap</i>		
Kooperation	24	33
Den socialistiska teorin ur historisk synpunkt	16	0
Fackföreningsrörelsens historia	6	4
Arbetsavtalet	3	3
Demokratins problem	5	0
Marxismen	4	0
Kommunalkunskap	11	23
Folkpensioneringen	1	0
Världskrig och socialdemokrati	10	0
Den moderna demokratin och dess problem	4	0
Bildningsarbetet	4	0
Inledning till studiet av socialismen	6	0
Socialismen	8	18
Dyrtidskurs	0	79
Statskunskap	0	9
Socialismen och kriget	0	8
Fackföreningsrörelsen	0	3
Sverges land och folk	0	8
Arbetets utvecklingshistoria	0	4
<i>Teknologi</i>		

<i>Ekonomi</i>		
Jordbrukskassorna	0	3
Nationalekonomi	0	6
Socialekonomi	15	0
<i>Gymnastik, sport, lek och spel</i>		
<i>Matematik</i>		
<i>Krigsväsen</i>		
Världskriget	0	4
<i>Naturkunskap</i>		
Biologi	0	6
<i>Medicin och hygien</i>		
Social hygien	0	21
<i>Yrkeskunskap och praktiska ämnen</i>		
Summa föreläsningar	141	253

Bilaga 2

IOGT:s studiecirklar 1938-1941

Ämnen	Antal cirklar	
	1938/39	1940/41
<i>Bok och biblioteksväsen</i>	7	9
<i>Ämnen av allmänt och blandat</i>	52	52
<i>Religion</i>		
Religion	2	0
<i>Filosofi och psykologi</i>	16	15
<i>Uppfostran och undervisning</i>	5	0
<i>Språkvetenskap</i>		
Svenska språket	39	26
Dansk läsning	1	3
Engelska språket	98	59
Tyska språket	10	9
Franska språket	1	1
Esperanto	18	11
Välläsning, talteknik, talövningar	10	13
<i>Litteraturvetenskap</i>	98	86
<i>Konst (med musik och teater)</i>		
Konsthistoria	1	1
Musik	111	105
Sång	122	98
Amatörteater	332	246
Talkör	10	8

Barnoperett	0	1
<i>Historia</i>	3	6
<i>Geografi</i>	25	22
<i>Samhälls- och rättsvetenskap</i>		
Aktuella frågor	7	4
Mellanfolkliga frågor	9	0
Fredsfrågan	20	6
Stats- och kommunalkunskap	41	36
Föreningskunskap	158	70
Skattelgarna	1	5
Sparverksamhet	1	1
Fackföreningsrörelsen	4	0
Bostadsfrågor	1	0
Familjen och samhället	1	0
Demokratins problem	0	2
Ett tryggare Sverige	0	2
Sverige, Norden och världen	0	3
Sociala frågor	0	3
Arbetarrörelsens historia	0	1
Kooperation	4	4
Nykterhetsfrågan	105	500
<i>Teknologi</i>	1	2
<i>Ekonomi</i>		
Nationalekonomi	8	2
Bokföring	31	16
Huslig ekonomi, hemvård	3	4
Jordbrukskultur	0	1
Trafikfrågor	4	0
Försäkringsväsen	1	0
<i>Gymnastik, sport och lek</i>		
Gymnastik och idrott	79	9
Kroppskultur	7	6
Orientering	9	8
Scouting	3	2
Folkdans	13	20
<i>Matematik</i>	50	34
<i>Krigsväsen</i>		
Beredskapskursen om folkförsvaret	0	19
Medborgarkursen om luftskydd	0	146
<i>Naturkunskap</i>		
Geologi	0	1
Fysik	1	0
Kemi	1	0
Ärftlighetslära	1	0
<i>Medicin och hygien</i>	20	18

<i>Praktiska ämnen</i>		
Trädgårdsskötsel	3	2
Bokbinderi	2	0
Maskinskrivning	6	0
Stenografi	2	2
Välskrivning	4	0
Teckning och målning	3	2
Textning	1	0
Läderplastik	1	1
Träslöjd	7	1
Kvinnlig slöjd (ofta i förbindelse med litteraturläsning)	79	77
Modellflyg	4	1

Yrkeskunskap

Summa studiecirklar	1657	1782
----------------------------	------	------

Bilaga 3

ABF:s stdiecirklar 1939-1941

Ämnen	Antal cirklar	
	1939/40	1940/41
<i>Bok- och biblioteksväsen</i>	3	6
<i>Ämnen av allmänt och blandat</i>	44	13
<i>Religion</i>		
<i>Filosofi och psykologi</i>	43	81
<i>Uppfostran och undervisning</i>	7	7
<i>Språkvetenskap</i>		
Svenska språket	309	319
Engelska språket	718	486
Tyska språket	114	114
Franska språket	32	27
Esperanto	112	73
Finska språket	4	2
Ryska språket	2	2
<i>Litteraturvetenskap</i>	132	143
<i>Konst (med musik och teater)</i>		
Konststudier	7	10
Teckning, textning	51	75
Sång och musik	403	418
Teater och talkör	179	205
<i>Historia</i>	18	28
<i>Geografi</i>		
<i>Samhälls- och rättsvetenskap</i>		
Föreningskunskap	768	911

Stats- och kommunalkunskap	393	267
Fackföreningskunskap	334	201
Socialism	65	132
Arbetarrörelsens historia	102	104
Sociallagstiftning	137	68
Hemkultur, hemekonomi	31	65
Demokratins problem	39	47
Tidsstudier	55	39
Internationella problem	59	38
Aktuella frågor	48	38
Kooperation	27	36
Arbetarskydd	42	33
Skattelagstiftning	25	29
Kvinno- och familjefrågor	13	18
Hembygdskunskap	11	15
Alkoholfrågan	23	10
Bostadsfrågan	20	7
Samhällsåskådningar	5	4
Syndikalism	5	2
Rättskunskap	2	2
Sociologi	3	1
Kommunism	37	0
Kvinnofrågor	11	0
<i>Teknologi</i>		
Elektroteknik	19	24
<i>Ekonomi</i>		
Nationalekonomi, näringsliv	44	148
<i>Gymnastik, sport och lek</i>		
Orientering	10	19
Gymnastik	125	181
<i>Matematik</i>		
Räkning	355	385
Bokföring	235	232
<i>Krigsväsen</i>		
Folkförsvaret, hemvärdet	52	121
Luftskydd	391	22
<i>Naturkunskap</i>		
<i>Medicin och hygien</i>		
Hälsa- och sjukvård	233	123
<i>Praktiska ämnen</i>		
Stenografi, maskinskrivning	53	54
Slöjd	113	157
Motorkunskap	21	43
Trädgårdskunskap	8	39
Navigation	4	9
<i>Yrkeskunskap</i>		
Yrkeskunskap	27	37

Byggnadslära	15	17
Summa cirklar	6138	5687

Bilaga 4

NBV:s studiecirklar 1973-1975

Ämnen	Antal cirklar	
	1973/74	1974/75
<i>Bok och biblioteksväsen</i>	28	23
<i>Ämnen av allmänt och blandat innehåll</i>	252	189
<i>Religion</i>		
Religion	111	129
<i>Filosofi och psykologi</i>		
Filosofi	2	2
Livsåskådningsfrågor	20	24
Barn- och ungdomspsykologi	16	33
Psykologi	53	83
Arbetspsykologi	7	3
Pedagogisk psykologi	6	3
<i>Uppfostran och undervisning</i>		
Pedagogik	7	2
Uppfostran, undervisning, undervisningsväsen	50	116
Folkbildning	6	4
<i>Språkvetenskap</i>		
Språkvetenskap	1	9
Svenska	279	319
Nordiska språk (utom svenska)	7	4
Engelska	1214	1188
Tyska	95	103
Italienska	9	5
Franska	53	36
Spanska	48	38
Ryska	6	5
Övriga språk	16	30
<i>Litteraturvetenskap</i>		
Litteraturhistoria	4	1
Skönlitteratur	178	221
<i>Konst (med musik och teater)</i>		
Konst	170	94
Oljemålning	99	96
Teckning	52	56
Modellering- skulptur	0	4
Grafik	0	0
Konsthantverk, förståelse, historia	71	134
Porslinsmålning	361	422
Keramik	397	457

Konstsömnad	738	791
Teater, förståelse, historia	39	35
Amatörteater	161	170
Barnteater	0	0
Balett- skapande dramatik	229	369
Film, studiet av spelfilm	10	13
Fotografering och filmning	54	75
Kulturfrågor (blandade studier)	0	1
Musikförståelse, historia, teori, lyssnarcirklar	80	89
Solosång	12	5
Vokalmusik (körsång)	582	592
Instrumentalmusik	255	285
Stråkar	39	38
Blåsinstrument	60	63
Slaginstrument	12	18
Piano	305	347
Gitarr	265	305
Mandolin	0	2
Dragspel	65	86
Övriga instrument	106	123
Övrigt	15	25
<i>Historia</i>		
Historia	88	136
<i>Geografi</i>		
Geografi	192	150
<i>Samhälls- och rättsvetenskap</i>		
Etnografi och folklivsforskning, hembygdskunskap	293	370
Sociologi	3	19
Internationella frågor	133	145
Statskunskap och politik	14	12
Föreningskunskap och mötesteknik	258	203
Förvaltning	4	2
Kommunalkunskap	92	218
Medborgarkunskap	44	35
Rättsvetenskap	49	67
Sociala frågor, socialpolitik	639	932
Arbete, arbetsmarknad	3	16
Folkrörelser och intresseorganisationer	194	80
Övrigt	17	22
<i>Teknologi</i>		
Maskinteknik	58	43
Elkraft och teleteknik	12	11
Hus- väg- och vattenbyggnadsteknik	14	0
Kemiteknik	0	0
Produktionsteknik	1	0
<i>Ekonomi (med industri, handel och kommunikationer)</i>		
Ekonomisk geografi	0	0
Samhällsekonomi och finansväsen	39	242
Företagsekonomi	25	24
Företagsorg. och allmänt kontorsarbete	92	73
Handel och distribution	8	0

Hem och hushåll, privatekonomi	1166	1165
Kommunikationer	603	707
<i>Gymnastik, sport, lek och spel</i>		
Idrott, lek, spel	6	5
<i>Matematik</i>		
Matematik, statistik	127	161
Fysik, kemi	8	4
Astronomi	2	1
<i>Krigsväsen</i>		
<i>Naturkunskap</i>		
Arkeologi	1	0
Biologi	1	8
Biografi med genealogi	26	30
Botanik	38	14
Zoologi	6	17
Naturskydd	253	265
<i>Medicin och hygien</i>		
Medicin och hygien	112	112
<i>Praktiska ämnen</i>		
Knyppling	97	82
Batik	150	138
Tygtryck	89	73
Vävning	611	721
Metallslöjd	124	128
Träslöjd	258	301
Jordbruk, skogsbruk, jakt, fiske, trädgårdsskötsel	61	98
<i>Yrkeskunskap</i>		
Summa cirklar	12 656	14 095

Bilaga 5

ABF:s studiecirklar 1973-1975

Ämnen	Antal cirklar	
	1973/74	1974/75
<i>Bok och biblioteksväsen</i>		
Ämnen av allmänt och blandat	1301	1129
<i>Religion</i>		
Religion	30	41
<i>Filosofi och psykologi</i>		
Filosofi, livsåskådning	29	40
Psykologi, ungdomspsykologi	648	640
<i>Uppfostran och undervisning</i>		
Pedagogik	39	56

Uppfostran, undervisning	134	181
<i>Språkvetenskap</i>		
Svenska	10 216	13 909
<i>därav:</i>		
<i>Ut med språket</i>	1929	1208
<i>Svenska för invandrare</i>	6685	10 855
Engelska	15 244	14 294
<i>Knox-serien</i>	62	19
<i>Let's look in</i>	876	401
<i>Start 1-2</i>	3937	3264
<i>Start 3-4</i>	4025	3756
<i>Start 5-6</i>	4284	3002
Tyska	1600	1547
Franska	478	485
Spanska	802	721
Italienska	196	161
Ryska	100	88
Esperanto	36	36
Övriga språk	189	211
<i>Litteraturvetenskap</i>		
Litteratur	1789	1593
<i>Konst (med musik och teater)</i>		
Konstförståelse	200	194
Oljemålning	307	413
Teckning	279	323
Skulptur, grafik	83	104
Keramik, porslinsmålning	4802	5419
Amatörteater	604	648
Folklig dans	244	583
Jazzdans	422	349
Fotografering och filmning	362	348
Musikförståelse, historia och teori	373	354
Sång	1411	1464
Instrumentalmusik, ensemble	1087	1281
Stråkar	74	94
Blåsinstrument	693	599
Slaginstrument	89	118
Piano	1711	1822
Gitarr	1544	1660
Dragspel	528	535
Övriga instrument	314	396
<i>Historia</i>		
Historia, kulturhistoria	55	37
<i>Geografi</i>		
Geografi	1109	1094
<i>Samhälls- och rättsvetenskap</i>		
Hembygdskunskap och släktforskning	112	136
Sociologi	14	16
Internationella frågor	514	487
Statskunskap och politik	1554	5815

<i>därav:</i>		
<i>Energipolitik för ökad välfärd</i>	0	4559
Föreningskunskap	2111	1518
<i>därav:</i>		
<i>Socialdemokraterna vårt parti</i>	1123	228
Förvaltning	2358	4630
<i>därav:</i>		
<i>Kommunalpolitik för ökad välfärd</i>	0	1617
<i>A-skolan kommunalpolitik</i>	227	153
Rättsvetenskap	42	1391
Sociala frågor	826	798
Bostadsfrågor	352	377
Pensionärsfrågor	355	175
<i>därav:</i>		
<i>Pensionär i 70-talets samhälle 1-2</i>	326	151
Alkohol och narkotikafrågor	22	51
Arbete, arbetsmarknad, fackliga frågor	5518	8444
<i>därav:</i>		
<i>Facklig grundkurs</i>	750	678
<i>Att arbeta i Sverige</i>	22	8
<i>Du och demokratin- Metall</i>	97	97
<i>Medlem driver på</i>	453	147
<i>Arbetsmiljö</i>	1647	3774
<i>Företagsdemokrati</i>	190	313
<i>Arbetsstudier</i>	38	12
<i>Avtalsfrågor</i>	1769	1984
<i>Företagshälsovård</i>	35	101
Folkrörelser och intresseorganisationer	831	1329
Deklaration	878	772
Övrigt	31	90
<i>Teknologi</i>		
Maskinteknik	13	18
Elkraft och teleteknik	85	89
Hus- väg- och vattenbyggnadsteknik	81	185
<i>Ekonomi (med industri, handel och kommunikationer)</i>		
Hem och hushåll, privatekonomi	4521	4399
<i>därav:</i>		
<i>Sömnad</i>	3313	3327
<i>Friskare liv</i>	89	76
Kommunikationer, trafikfrågor	477	602
Nationalekonomi	91	63
Företagsekonomi, organisation	115	50
Bokföring	159	147
Handel och distribution	61	17
<i>Gymnastik, sport, lek och spel</i>		
<i>Matematik</i>		
Matematik, statistik	1065	1046
<i>därav:</i>		
<i>Matematik på nytt</i>	358	355
Fysik, kemi, astronomi	47	17
<i>Krigsväsen</i>		

<i>Naturkunskap</i>		
Miljövård	322	147
Biologi, botanik, zoologi	44	51
<i>Medicin och hygien</i>		
Medicin och hygien	393	359
<i>Praktiska ämnen</i>		
Textilier	2592	2697
Navigation, sjökommunikation	619	641
Maskinskrivning, stenografi	337	254
Metallslöjd	253	252
Träslöjd	1191	1271
<i>Yrkeskunskap</i>		
Summa cirklar	77 106	91 302

Bilaga 6

NBV:s studiecirklar 1999

Ämnen	Antal cirklar
<i>Bok- och biblioteksväsen</i>	0
<i>Ämnen av allmänt och blandat innehåll</i>	1040
<i>Religion</i>	
Livsåskådningsfrågor	278
Religion	591
<i>Filosofi och psykologi</i>	
Filosofi	6
Barn- och ungdomspsykologi	97
Psykologi	89
<i>Uppfostran och undervisning</i>	
Metodik	13
Pedagogik	30
Uppfostran, undervisn.väsen	8
<i>Språkvetenskap</i>	
Engelska	185
Franska	7
Klassiska språk	6
Ryska	2
Spanska	46
Svenska	108
Svenska för invandrare	177
Tyska	18
Språkkunskap (tvärv)	18
Italienska	3
Teckenspråk	21
Modersmål för invandrare	335

Övriga språk	159
<i>Litteraturvetenskap</i>	
Litteraturhistoria	271
Skönlitteratur	545
<i>Konst (med musik och teater)</i>	
Musikhistoria, förståelse	127
Körsång	441
Solosång	3
Sång och musik i grupp	1236
Instrumentalmusik - ensemble	357
Piano (enskilt instrument)	171
Stränginstrument (enskilt instrument)	205
Övriga enskilda instrument	298
Improvisatorisk musik	1792
Teaterhistoria, förståelse	51
Utövande teater	823
Barnteater	80
Film-, radio-, tv-dramatik	40
Jazzdans- jazzbalett	129
Balett, klassisk dans	10
Folklig dans	441
Mim, pantomim	1
Övrig scenisk konst	160
Konsthantverkarhistoria, förståelse	17
Keramik	208
Porslinsmålning	176
Konstsömnad	230
Övrigt konsthantverk	571
Konsthistoria - förståelse, teori	39
Teckning	41
Målning	537
Skulptur	7
Grafisk konst	10
Film och fototeknik	172
Övriga ämnen inom bild och form	132
Estetiska ämnen (tvärv)	9
Estetiska ämnen (övrigt)	87
<i>Historia</i>	
Historia	568
<i>Geografi</i>	
Geografi	305
<i>Samhälls- och rättsvetenskap</i>	
Etnografi, folklivsforskning	89
Sociologi	1
Beteendev. humaniora tvärv.	4
Beteendev. humaniora övrigt	16
Arbetsmiljö	4
Företagsdemokrati	3
Arbetsliv (övriga ämnen)	14
Info kommunikation media	210
Informationsberhandling	13

Juridik, rättsvetenskap	8
Folkrörelser - intresseorg	94
Föreningskunskap	247
Internationella frågor	824
Kommunala frågor	10
Politiska ideologier	45
Samhällsplanering	3
Alkohol - narkotika - tobak	936
Handikappfrågor	1
Socialpolitik	168
Övriga sociala ämnen	163
Samh.vetenskap info tvär	18
Samhällskunskap (allmän)	202
Miljövård (samh vetensk inr)	145
Svenskt samhällsliv (för invandrare)	317
Samh kunsk, arbetslivsorient, tvär vet ämnen	10
Samh.vetenskap, info övrigt	10
Boendekunskap	17
Konsument- och varukännedom	29
Social service	1
<i>Teknologi</i>	
Datorteknik	1103
Elektroteknik	432
Energiteknik	1
Fordonsteknik	50
Maskinteknik	5
Materialteknik	2
Tillv- och prod.teknik	1
Teknik (tvärv)	4
Teknik (övrigt)	216
<i>Ekonomi</i>	
Administration	6
Bokföring, revision	11
Företagsekonomi	24
Företagsekonomi, handel, kontor (tvärv)	10
Företagsekonomi, handel, kontor (övrigt)	30
Nationalekonomi	3
<i>Gymnastik, sport, lek och spel</i>	
Gymnastik, friluftsliv, idrott	95
<i>Matematik</i>	
Matematik	70
Matematik naturvetenskap (tvärv)	2
Kemi	3
<i>Krigsväsen</i>	
<i>Naturkunskap</i>	
Biologi	15
Botanik	40
Zoologi	8
Geovetenskap	10
Naturkunskap	103

Miljövård (naturv inriktning)	19
<i>Medicin och hygien</i>	
Farmaci	2
Hälso- och sjukvård	427
Medicin	3
Medicin, hälso- och sjukvård (tvärv)	18
Medicin, hälso- och sjukvård (övrigt)	36
<i>Praktiska ämnen</i>	
Träslöjd	279
Metallslöjd	72
Vävning	339
Trädgård	63
Jakt, viltvård	12
Navigation	62
Trafik, trafiksäkerhet	245
Matlagning	629
<i>Yrkeskunskap</i>	
Åkerbruk, husdjursskötsel	82
Skogsbruk	4
Fiske	39
Arkitektur, bygg-anlägg, lantm	18
Transport	2
Klädsömnad - klädvård	709
Summa cirklar	22415

Bilaga 7

ABF:s ämnesutbud 1998-1999

Ämnen	Antal cirklar	
	1998	1999
<i>Bok och biblioteksväsen</i>		
<i>Ämnen av allmänt och blandat innehåll</i>	2984	3863
<i>Religion</i>		
Livsåskådningsfrågor, religion	646	734
<i>Filosofi och psykologi</i>		
Filosofi	64	91
Psykologi, barn- & ungdomspsykologi	229	293
<i>Uppfostran och undervisning</i>		
Metodik, pedagogik, uppfostran, underv.	283	302
<i>Språkvetenskap</i>		
Engelska	3864	3540
Franska	155	128
Ryska	44	57
Spanska	649	794
Svenska	1659	1466
Svenska för invandrare	591	655

Tyska	380	266
Finska	46	55
Italienska	145	171
Teckenspråk	478	370
Modersmål för invandrare	1369	1540
Övriga språk	481	640
<i>Litteraturvetenskap</i>		
Litteraturhistoria, skönlitteratur	2652	2848
<i>Konst (med musik och teater)</i>		
Musikhistoria, förståelse	301	314
Sång	5267	6172
Instrumentalmusik, -ensemble	1785	1479
Piano (enskilt instrument)	692	595
Stränginstrument	996	881
Övrig musik	6709	6214
<i>därav: enskilda instrument</i>	982	974
<i>improvisatorisk musik</i>	5727	5240
Teater och övrig scenisk konst	3674	3764
Film, radio och TV-dramatik	118	252
Dans	3747	3725
<i>därav: jazzdans</i>	869	924
<i>folklig dans</i>	2725	2691
Konsthantverk, -förståelse	169	147
Keramik, porslinsmålning	2335	2351
Konstsömnad	1273	1234
Övrigt konsthantverk	4166	3210
Teckning	240	251
Målning	2373	2483
Skulptur	13	19
Film och fototeknik	663	546
Övriga estetiska ämnen	912	1055
<i>Historia</i>		
Idé- och lärdoms historia, historia	2094	2031
<i>Geografi</i>		
Geografi	3431	3130
<i>Samhälls- och rättsvetenskap</i>		
Etnografi, folklivsforskning	562	713
Sociologi, beteendev., humaniora tvärv.	112	137
Arbete, arbetsmarknad, fackliga frågor	3436	3659
<i>därav: arbetsmiljö</i>	603	692
<i>företagsdemokrati</i>	631	351
<i>övriga arbetsmarknadsfrågor</i>	2118	2480
Information, kommunikation	10 486	10 327
Rättsvetenskap	218	223
Folkrörelser, intresseorganisationer	426	747
Föreningskunskap	1806	1815
Internationella frågor	684	1382
Kommunala frågor	309	337
Politiska ideologier	1524	1138
Samhällsplanering	767	666
Statskunskap, samhällskunskap, allmän	3720	2987

Alkohol, narkotika, tobak	146	15
Handikappfrågor	1062	1052
Socialpolitik	1924	2147
Miljöfrågor	302	175
Arbetslivsorientering	304	338
Deklaration	6	15
Boendekunskap	20	28
Konsument- och varukännedom	111	85
<i>Teknologi</i>		
Teknik	1017	803
<i>Ekonomi</i>		
Nationalekonomi	100	109
Bokföring, maskinskrivning, -räkning, övrigt	388	399
<i>Gymnastik, sport, lek och spel</i>		
<i>Matematik</i>		
Matematik och statistik	578	515
<i>Krigsväsen</i>		
<i>Naturkunskap</i>		
Arkeologi	6	14
Biografi med genealogi	305	317
Biologi, botanik, zoologi	218	192
Miljövård och övr. naturvetenskapliga ämnen	551	468
<i>Medicin och hygien</i>		
Hälso- och sjukvård samt övrigt	3763	4305
<i>Praktiska ämnen</i>		
Träslöjd	1830	1796
Metallslöjd	288	274
Vävning	1873	1899
Övrig textilslöjd	2140	2173
Trädgård	164	144
Jakt, fiske	365	426
Navigation	210	226
Trafik, trafiksäkerhet	450	600
Näringslära och matlagning	2113	2223
<i>Yrkeskunskap</i>		
Klädsömnad	1591	1338
Summa criklar	103 552	103 873